

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. Комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 1 2023

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського 3

Перший закордонний візит діючого голови ОБСЄ Б. Османі 5

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

Стан і перспективи надання Україні важкого озброєння,
сучасних систем ПВО і авіації в оцінках експертів 6

Аулін О.

Ісламський світ у 2022 р. 24

Економічний ракурс

Кулицький С.

Українські біженці в соціумі та на ринку праці країн
перебування

(Початок. Закінчення у № 2) 29

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України	39
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	50
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	56
Наукові видання НАН України	58
Атомна енергетика	59

До уваги держслужбовця

Добко Т., Фіх Ю.

Українські літературні антології, альманахи і збірники ХХ ст.: з фондів НБУВ (Початок. Закінчення у № 2)	59
---	-----------

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Горова С.

Електронні ресурси бібліотек у зміцненні самосвідомості користувачів у стресові періоди життя	91
--	-----------

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського

«Щодня й щоночі діємо, щоб зменшити потенціал ворога», – зазначив Президент України.

«Дорогі українці!

Досі в Дніпрі триває розбір завалів будинку, який був зруйнований російською ракетою. Я дякую всім, хто здійснив цю рятувальну операцію! Кожному працівнику ДСНС і поліції, кожному лікарю, кожному волонтеру! Усім, хто залучений!

Станом на цей час вдалося врятувати з-під завалів 39 людей, серед них – шість дітей.

Загалом надійшло 47 повідомлень про тих, хто міг перебувати в будинку на час удару і чия доля була невідомою. Вдалося з'ясувати інформацію вже щодо 22 людей. Відомо про 40 загиблих, серед них – три дитинки. Мої співчуття всім, чийх близьких забрав цей удар!

Служба безпеки України вже почала встановлення інформації про тих російських військових, хто підготував і здійснив цей удар. Жодного сумніву немає: кожен, хто винен у цьому воєнному злочині, буде встановлений, притягнутий до відповідальності.

Цей удар по Дніпру, як і інші подібні удари, підпадає, зокрема, під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. І ми використаємо всі доступні можливості – як національні, так і міжнародні, – щоб усі російські вбивці, щоб кожен, хто віддає й виконує накази про ракетний терор проти наших людей, отримали законні вирoki. І щоб вони відбули покарання.

Це принципове завдання для України й для наших партнерів. Я дякую кожному, хто підтримує нашу державу на шляху до справедливості.

Сьогодні, до речі, я говорив із Прем'єр-міністром Нідерландів М. Рютте – він один із тих, хто допомагає Україні найбільше, зокрема в питанні про справедливість.

Це була вже третя наша розмова з паном Прем'єр-міністром за чотири тижні.

Я вдячний Марку та всім нідерландцям за незмінну підтримку й чітке розуміння, що українці мають перемогти російську агресію.

Сьогодні ми обговорили захист від російських ракет та іранських дронів – робимо все, щоб максимально посилити нашу ППО.

І дуже важливо, що ця наша розмова відбулася саме напередодні візиту пана Прем'єр-міністра Нідерландів до Сполучених Штатів.

Те, що сталося в Дніпрі, те, що Росія готує нову спробу перехопити ініціативу у війні, те, що характер бойових дій на фронті потребує нових рішень в оборонному постачанні, – усе це тільки підкреслює, як важливо координувати наші зусилля – усіх учасників коаліції захисту України та свободи. І пришвидшувати ухвалення рішень.

Сьогодні – гарний приклад від Великої Британії. Оголошено про новий пакет оборонної допомоги – те, що треба. Танки, інша бронетехніка, артилерія.

Те, що ми обговорювали з паном Прем'єр-міністром Сунаком. Я дякую тобі, Ріші, дякую кожному британцю за відчутну та своєчасну підтримку!

Провів чергове засідання Ставки. Питання саме такі. Взаємодія з нашими партнерами. Протидія ракетному терору. Можливі сценарії дій ворога та наше реагування на кожен із вірогідних сценаріїв.

Були доповіді командувачів, керівників розвідок. Були й необхідні рішення.

Окремо й детально розглянули ситуацію на Донецькому напрямку. Соледар, Бахмут та інші міста, проти яких Росія зосередила свої останні найбільш підготовлені сили.

Також розглянули ситуацію на південних напрямках фронту. Бачимо, що готує Росія.

Щодня і щоночі діємо, щоб зменшити потенціал ворога: щодня і щоночі – мінус їхні склади, штаби, комунікації.

Сьогодні ж у Києві був чинний голова ОБСЄ, міністр закордонних справ Північної Македонії.

Звичайно, ми говорили передусім про те, як зробити дієвою ОБСЄ.

Це одна з тих міжнародних організацій, які мають значний потенціал, але з різних причин у критичних ситуаціях мають великий дефіцит конкретних дій, великий дефіцит рішучості.

ОБСЄ може суттєво збільшити увагу й відповідно діяти щодо депортації наших людей з окупованої території в Росію. І щодо ситуації з українськими полоненими. Жодна міжнародна організація досі не знайшла в собі сил, щоб отримати доступ до місць утримання наших полонених на території Росії. Це має бути виправлено.

Я сподіваюся, що головування Північної Македонії в ОБСЄ буде цьому сприяти.

Від завтрашнього дня цей тиждень стане ще більш активним з погляду нашої дипломатії.

Почне роботу форум у Давосі – Україну почують на цьому глобальному важливому майданчику.

Наприкінці тижня має відбутися чергове засідання у форматі “Рамштайну”. Очікуємо принципових рішень від коаліції наших партнерів.

Заплановані й важливі двосторонні переговори.

Кожен день нашого дипломатичного марафону приносить Україні цілком конкретні оборонні плоди. І я дякую всім, хто допомагає нашій державі! Я дякую всім, хто працює заради перемоги України!

Слава кожному нашому воїну! Слава всім, хто воює від 24 лютого і від 2014 р.!

Цього тижня, 20 січня, буде День вшанування захисників Донецького аеропорту.

Сьогодні вже почали згадувати ту оборону, той героїзм наших людей. Бої тривали від травня 2014 р. Останній захисник вийшов із ДАПу 23 січня 2015 р. І оборона була такою, що весь світ іще тоді мав би побачити, що означає українська незламність.

Я впевнений: український прапор повернеться і в Донецький аеропорт, і в Донецьк, і в інші міста й села нашого Донбасу та іншої тимчасово окупованої території. Тимчасово – це ключове слово.

Україна поверне своє і своїх.

Слава Україні!» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2023. – 16.01).*

Перший закордонний візит діючого голови ОБСЄ Б. Османі

Президент України провів зустріч із діючим головою ОБСЄ, міністром закордонних справ Північної Македонії Б. Османі.

Глава Української держави привітав Північну Македонію з початком головування в Організації з безпеки та співробітництва у Європі й відзначив важливість здійснення міністром у статусі діючого голови ОБСЄ свого першого закордонного візиту саме до України.

«Для нас це дуже важливо. Ми вдячні ОБСЄ за те, що послідовно підтримувала нашу державу, починаючи з часу тимчасової окупації деяких частин нашої території у 2014 р. Сьогодні підтримка місії організації важлива як ніколи», – зазначив В. Зеленський.

Президент України висловив сподівання, що під час македонського головування ОБСЄ використовуватиме всі можливі засоби для здійснення тиску на агресора, передусім з метою припинення порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях України. «Потребуємо збільшення уваги ОБСЄ до двох ключових проблем: примусової депортації жінок і дітей на територію РФ та умов утримання українських військовополонених. Це для нас дуже важливі речі», – наголосив глава держави.

Президент України приділив особливу увагу важливості реалізації української формули миру й запросив македонське головування до участі в цьому процесі: «Ми хочемо, щоб було відновлено світовий порядок та повернуто стабільність у наш регіон. Розраховую на залученість ОБСЄ та Північної Македонії до імплементації формули миру».

В. Зеленський окремо подякував уряду й народу Північної Македонії за гуманітарну та оборонну підтримку нашої країни із самого початку повномасштабного російського вторгнення.

Зі свого боку діючий голова ОБСЄ наголосив на солідарності з Україною та її народом і зазначив, що питання безпеки нашої країни є пріоритетом його головування.

Як міністр закордонних справ Північної Македонії Б. Османі запевнив, що його держава підтримуватиме Україну до перемоги над агресором

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Стан і перспективи надання Україні важкого озброєння, сучасних систем ПВО і авіації в оцінках експертів

З початку вторгнення російських військ в Україну наші союзники передали для нашої країни десятки тонн вибухівки, сотні тисяч тонн патронів та одиниць захисного спорядження, тисячі приладів нічного бачення й засобів радіоелектронної боротьби. Також було поставлено тисячі одиниць важкого озброєння – танків, РСЗВ, гаубиць, ракет. Як інформують ЗМІ, станом на початок січня 2023 р. в Україну вже було передано або триває постачання такої кількості зброї: авіація – 54, БПЛА – 4 тис. 242, артилерійські систем – 1 тис. 226, танки – 1 тис. 082, бронетехніка – 2 тис. 838, бронеавтомобілі – 2 тис. 227, керовані ракети, гранатомети та ПТРК – 114 тис. 763, ПЗРК – 6 тис. 260 (URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>. 2023. 10.01).

З початку 2023 р. Німеччина передала або планує передати Україні ряд видів озброєнь. Зокрема, 20 реактивних систем залпового вогню калібру 70 мм на шасі пікапа та ракети до них; також передав дві броньовані ремонтно-евакуаційні машини «Bergepanzer 2» (усього 15) і великовантажний сідловий тягач M1070 «Oshkosh» (усього 13). Крім ракетних установок, нова поставка від федерального уряду включає також 7 дистанційно керованих гусеничних машин, 12 великовантажних зчленованих вантажівок, 8 розвідувальних безпілотників (загалом 26), 27 датчиків протидії безпілотникам (усього 55), 30 датчиків виявлення безпілотників, 63 пікапи (загалом 143). Також передано ще 7 прикордонних патрульних автомобілів (загалом 85), 1 машина швидкої допомоги (загалом 36) і 32 додаткові польові обігрівачі (усього 148) (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/6/7383851>. 2023. 6.01).

Проте в цьому пакеті допомоги не передбачено важкого озброєння, такого як танки. Щоправда, у Берліні підтвердили, що зенітно-ракетний комплекс «Patriot» з армійських запасів Німеччини буде доставлено в Україну в I кварталі поточного року, а також бронетранспортери «Marder». Ідеться про близько 40 БТР, які мають прибути в Україну до кінця I кварталу 2023 р.

Крім того, Німеччина має намір передати Україні додаткові установки «Gerard». Як інформують ЗМІ, уже тривають переговори з двома країнами, які все ще мають запаси цих установок і велику кількість 35-міліметрових боєприпасів до них. Але це лише плани.

Натомість Міністерство оборони США опублікувало детальний список озброєння, яке отримає Україна в рамках найбільшого пакета допомоги на суму 3,075 млрд дол. До нового пакета увійшло 50 броньованих машин піхоти «Bradley», 500 протитанкових ракет і 250 тис. боєприпасів калібру 25 мм до них. США також надішлють 100 бронетранспортерів M113, 55 захищених від мін машин (MRAP) і 138 броневих автомобілів «HUMVEES», 18 одиниць 155-міліметрових самохідних гаубиць та 18 машин підтримки.

Пакет допомоги також включає: 70 тис. 155-міліметрових артилерійських снарядів; 500 високоточних 155-міліметрових артилерійських снарядів; 1 тис. 200 155-міліметрових снарядів дистанційних протитанкових мінних систем (RAAM); 36 буксированих 105-міліметрових гаубиць, 95 тис. 105-міліметрових артилерійських снарядів; 10 тис. 120-міліметрових мінометних мін; додаткові боєприпаси для високомобільних артилерійських ракетних систем (HIMARS); ракети RIM-7 для протиповітряної оборони; 4 тис. авіаційних ракет «Zuni»; близько 2 тис. протитанкових ракет; снайперські гвинтівки, кулемети, боєприпаси до гранатометів і стрілецької зброї; протипіхотні міни «Claymore»; прилади нічного бачення та оптика; запасні частини й інше польове спорядження. Американська сторона навчатиме українців управляти своїми БМП, але де саме – у США чи Німеччині – наразі невідомо (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/6/7383853>. 2023. 6.01).

Ще до Нового року Президент США Д. Байден оголосив пакет безпекової допомоги Україні на майже 2 млрд дол., що включатиме зенітні ракетні комплекси «Patriot». Про це повідомив на брифінгу 20 грудня високопосадовець Білого дому. «Пакет міститиме дуже важливу нову здатність: ракетну батарею “Patriot”, яка стане критично важливим активом для захисту українського народу від варварських нападів Росії на критичну інфраструктуру України. Ми навчатимемо українських військових, як керувати батареєю ракет “Patriot” у третій країні. Це займе деякий час, але українські війська повернуться до своєї країни зі знаннями, як керувати цією батареєю», – зазначають у пресслужбі Білого дому (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ssha-patriot/32186906.html>. 2022. 21.12).

Там підтвердили, що США також продовжуватимуть надавати пріоритет іншим формам підтримки протиповітряної оборони, включаючи NASAMS, HAWK, «Стінгери» та обладнання для боротьби з БПЛА.

Як зазначив Президент України В. Зеленський, для захисту від іранських дронів і російських ракет Україні потрібне посилення протиповітряної оборони. «Наприклад, зараз із Французькою Республікою, із моїм колегою Е. Макроном ми домовлялися про системи Crotale, я дуже дякую... У нас є такі приклади з американськими партнерами NASAMS або з

німецькими партнерами IRIS-T. Ми боремося за системи, які залежать від рішень Італії і Франції, це SAMP-T, і ці системи також, і інші зенітні установки – все це допоможе», – зазначив В. Зеленський. Він додав, що для України також важливі системи «Patriot»: «Це інша дистанція, інший радіус відбиття, радіус захисту».

На думку експертів, на тлі російських ракетних ударів, а також можливого отримання Москвою іранських ракет далекої дії така система, як Patriot, може захистити певні ключові об'єкти, ураження яких було б дуже болючим для України. «Це дійсно дуже символічно. Бо до цього нам передавали більшою мірою системи протиповітряної оборони або системи ППО, які можуть обмежено збивати і ракети, як, наприклад, IRIS-T та інші. Patriot є класичною системою протиракетної оборони і вона має ракети, в принципі, середньої дальності і може збивати ракети на відстані десь 76 км. З тактичної, оперативної точки зору це дуже символічно», – зазначив експерт з питань безпеки Г. Перепелиця (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-ssha-vizyt-zelensky-patriot/32187439.html>. 2022. 21.12).

У повідомленнях міжнародних ЗМІ є один нюанс, який є принципово важливим. Може йтися про передання наразі лише однієї батареї Patriot. Така батарея складається з пускових ракетних систем на вантажівці з вісьмома ракетами, наземного радару, станції контролю (управління) і генератора для автономного живлення.

На думку військового експерта К. Машовця, багато що залежить від кількості, у якій комплектації і у якій модифікації США дадуть нам Patriot. «Одна-дві батареї стратегічної ситуації не змінять. У такій малій кількості вони не закрийють небо над всією Україною», – наголосив експерт. За його словами, Patriot'и потрібні в кількості, більшій ніж одна-дві батареї. Тому робити з Patriot якість диво, яке все змінить, принципово невірно.

Із цим погоджується і Г. Перепелиця, який теж вважає, що питання в тому, що США передають – чи одну батарею чи цілий дивізіон? «Якщо цілий дивізіон, то він зможе повністю прикрити весь Київ», – зазначив експерт.

Проте експерти погоджуються із твердженням, що навіть одна чи дві батареї все ж могли б закрити, забезпечити якісь ключові об'єкти.

Варто зазначити, що західні політики все ж намагаються сприяти посиленню обороноздатності України. Зокрема, очільниця Європейського парламенту Р. Метсола привітала рішення Німеччини надати Україні бойові машини піхоти «Marder», наголосивши, що зміцнення безпеки Європи залежить і від безпеки її сусідів. «Важливо, щоб ми продовжували підтримувати український народ – політично, гуманітарно, фінансово та військово», – заявила вона (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/7/7383910>. 2023. 7.01).

Вона вважає, що Європа повинна піти назустріч Україні в питанні надання допомоги. І це не мають робити лише Сполучені Штати Америки. «Зміцнення нашої безпеки також залежить від зміцнення безпеки наших сусідів. Вони не будуть сильними і безпечними, якщо ми не будемо

сильними й безпечними. Європа повинна також посилити свою безпекову й оборонну готовність, цього можна досягти лише шляхом створення реального безпекового та оборонного союзу, який доповнює НАТО», – пояснила Р. Метсола.

В Україні також сподіваються на збільшення військової допомоги не лише від США, а і від інших членів НАТО. І не лише. Багато чого залежить від Німеччини в питаннях поставок важкого озброєння, зокрема танків. Як зазначив міністр закордонних справ Д. Кулеба, який супроводжував німецьку колегу А. Бербок під час її візиту до Харкова, Україна отримає ще більше військової допомоги з Німеччини. «Сьогодні А. Бербок і я відвідали воєнний Харків, де Росія завдала величезних страждань. Харків зараз є символом успішних українських контрнаступів, які доводять, що Україна переможе за достатньої підтримки партнерів. Я не маю жодних сумнівів, що подальша німецька військова допомога прибуде», – наголосив Д. Кулеба (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/10/7384293>. 2023. 10.01).

Він вважає, що візит А. Бербок матиме резонанс не лише в Україні та Німеччині, а й у Європі та світі. «Наші переговори в дорозі тривали 3 год – за інших обставин міністри зазвичай стільки не говорять. Формула миру, санкції, трибунал, євроінтеграція, зброя – усе це ми детально обговорили та готуємо відповідні рішення», – наголосив Д. Кулеба.

За його словами, кожної хвилини під час візиту «нас незримо супроводжувала тема “Леопардів”». «Я пояснив колезі та німецьким медіа, що німецькі танки не є нашою примхою і вони потрібні нам не для прогулянок. Танки потрібні для того, щоб звільнити українські міста та села, які все ще перебувають під російською окупацією. Щоб врятувати їх від руйнувань, які А. Бербок ... побачила в Харкові. Щоб захистити нашу енергетичну інфраструктуру та врятувати українців від російських злочинів. Ось для чого нам німецькі танки», – заявив Д. Кулеба (URL: https://censor.net/ua/news/3392495/pid_chas_vizytu_nas_nezrymo_suprovodjuval_a_tema_leopardiv_kuleba_pro_vizyt_berbok_do_harkova. 2023. 10.01).

Він сподівається на швидке вирішення питання поставок Україні сучасних танків, адже вже деякі країни заявляють про готовність передати нашій країні подібну зброю. Як зазначив Д. Кулеба, крім Польщі та Фінляндії, ще три країни неопублічно зголосилися передати Україні західні танки «Leopard 2», якщо на це буде надано згоду Німеччини як країни-виробника.

За його словами, Україна перебуває «об’єктивно за пів кроку від вирішення теми танків». «Французи завдали першого, скажімо так, удару по цій стіні з легкого колісного танку... Французи – молодці, вони зробили перший крок. Потім – поляки... Але обіцянка Leopard – це другий такий крок. Він спонукав інші країни, які до цього сиділи тихо й шепотіли нам, що готові передати Leopard, виходити й казати: ми в принципі теж готові це зробити», – зазначив міністр закордонних справ (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/13/7384792>. 2023. 13.01).

ЗМІ повідомляли, що Фінляндія може надати Україні бойові танки «Leopard 2» за умови ухвалення відповідного рішення у Європі, заявив голова Комітету з питань оборони А. Гяккінен. «Якщо Європа почне давати танки Україні хоч на дюйм більше, Фінляндія повинна бути залучена. Звичайно, з нашим невеликим внеском, тому що наша власна обороноздатність завжди є пріоритетом для нас як прикордонної країни з Росією», – зазначив політик (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/7/7383868>. 2023. 7.01).

Польща також розглядає прохання України передати їй основні бойові танки «Leopard» німецького виробництва. Польща має понад 240 цих танків, усього на озброєнні: 137 танків «Leopard 2A4», 105 танків «Leopard 2A5» і менше 10 танків «Leopard 2PL». «У Польщі достатньо танків для двох танкових бригад, і вона планує з часом усі їх увести у стрій», – зазначив С. Дебський, директор Польського інституту міжнародних відносин, варшавського аналітичного центру. За його словами, темпи, у яких вона може передати їх Україні, залежать від того, як швидко Польща отримає танки на заміну, які вона замовила у виробників з Південної Кореї та США. Передання танків Україні має бути схвалено Берліном. «Це питання не якщо, а коли. Небажання Заходу надавати танки нарешті зменшується після місяців дипломатичного тиску. Це саме те, на чому Польща наполягала протягом багатьох місяців», – заявив С. Дебський (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/6/7383857>. 2023. 7.01).

Як відомо, за приблизними даними, Польща вже передала Україні понад 240 модернізованих танків радянського зразка на початку війни.

Натомість Німеччина вагається з вирішенням питання передання танків «Leopard» Україні іншими країнами. Зокрема, речник уряду Німеччини заявив, що Берлін наразі не планує відправляти танки «Leopard 2» в Україну. Заява пролунала після того, як міністр економіки Німеччини Р. Габек заявив, що Берлін не може виключати поставку танків «Leopard».

За інформацією ЗМІ, Франція спільно з Польщею намагаються переконати Німеччину розблокувати постачання Україні бойових танків «Leopard 2» у межах зусиль з допомоги в протистоянні повномасштабній російській агресії. Про це йдеться в публікації Politico. «Французький чиновник повідомив виданню на умовах анонімності, що Париж тисне на Берлін, сподіваючись отримати згоду на відправку Leopard в Україну напередодні франко-німецького саміту 22 січня, присвяченого 60-річчю підписання Єлисейського договору про партнерство», – зазначається в публікації (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/9/7384167>. 2023. 9.01).

Тим часом Франція оголосила про готовність передати Україні легкі танки. Під час телефонної розмови з В. Зеленським Президент Франції Е. Макрон оголосив про передання Україні важких бронетранспортерів AMX-10 RC, які також класифікуються як колісні танки. «Президент (Франції) побажав розширити військову допомогу (надану Україні) шляхом

згоди на поставку легких бойових танків AMX-10 RC. Це перший випадок, коли танки західного виробництва було поставлено українським збройним силам», – наголосили у Єлисейському палаці (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/4/7383586>. 2023. 4.01).

Президент України В. Зеленський підтвердив, що в розмові з Е. Макроном ішлося про постачання легких танків, а також бронемашин «Bastion».

Велика Британія також розглядає можливість уперше поставити Україні британські танки «Challenger 2» для боротьби з російськими військами. Про це повідомляє телеканал «Sky News» із посиланням на свої джерела. За інформацією ЗМІ, передати Україні ескадрилью з 14 танків «Challenger 2» та близько 30 самохідних артилерійських установок калібру 155 мм AS90 підтвердили в уряді Великої Британії.

Посадовці з питань оборони й безпеки Великої Британії вважають, що відкрилося вікно, у якому Росія відступає через проблеми з постачанням і падіння морального духу. Тому прем'єр Великої Британії закликає союзників розгорнути заплановану на 2023 р. підтримку якнайшвидше, щоб досягти максимального ефекту. «Відправка танків “Challenger 2” в Україну є початком зміни тактики підтримки з боку Великої Британії. Ескадрилья з 14 танків відправиться в країну в найближчі тижні. Очікується, що за ними прибудуть близько 30 AS90 – великих самохідних гармат, якими керуватимуть п'ять навідників», – наголосили в повідомленні.

Крім того, найближчими днями Велика Британія також розпочне навчання військовослужбовців Збройних сил України користуватися цими танками та гарматами. Це є частиною більш широких зусиль, у рамках яких тисячі українських військовослужбовців пройшли підготовку у Великій Британії протягом останніх шести місяців. «Прем'єр-міністр чітко усвідомлює, що довга й статична війна служить лише цілям Росії. Саме тому він та його міністри говоритимуть з нашими союзниками по всьому світу найближчими днями та тижнями, щоб посилити тиск на Путіна та забезпечити краще майбутнє для України», – заявив речник Даунінг-стріт (URL: <https://rubryka.com/2023/01/15/brytaniya-peredast-ukrayini-blyzko-30-zrk-as90-ta-14-tankiv-challenger-2>. 2023. 15.01).

Військові та політичні експерти вважають, що Захід має швидше розв'язувати проблему поставок важких озброєнь Україні. Адже Росія готується до нового наступу.

Колишній головнокомандувач сил НАТО у Європі Д. Ставрідіс вважає, що Захід має надати Україні не лише танки, а й бойові літаки. «Я вважаю, що Україні потрібні бойові літаки» – наголосив Д. Ставрідіс. Він виступає за надання Києву польських винищувачів МіГ-29 та американських F-16. За словами Д. Ставрідіса, МіГ-29 можна поставити напряму й українці знають, як ними керувати. Щодо другого типу літаків, то ця схема займе більше часу, але українські пілоти досить швидко могли б навчитися керувати F-16. «Це відносно простий літак, який легко освоїти», – наголосив адмірал США Д. Ставрідіс (URL:

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/13/7154080>.
2023.13.01).

Він також назвав постачання західних танків в Україну «критично важливим». На його думку, цей вид озброєння українських військ є важливим для наземного бою, незалежно від того, з якої країни НАТО прибули танки.

Редактор Politico Europe Д. Деттмер, аналізуючи ситуацію, зазначає, що для перемоги України все зводиться до поставок потужної наступальної зброї. Саме тому Київ уже декілька місяців благає західних союзників про так звані бойові танки третього покоління – американські M1A2 Abrams, французькі Leclerc, британські Challenger 2 і німецькі Leopard, а також близько 600 бойових машин. «Те, що наразі Захід пропонує Києву – 50 бойових машин “Bradley” і 40 “Marder” від США та Німеччини відповідно, а також близько 30 легких броньованих машин AMX-10 RC від Франції – далеко не відповідає бронетехніці, яка, за розрахунками Києва, потрібна йому для перемоги», – зазначає Д. Деттмер (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64233605>. 2023. 11.01).

За його словами, західні союзники України вагаються надавати важке озброєння Україні тому, що вони побоюються, що передання такої величезної кількості бронетехніки виснажить їхні власні арсенали. Зокрема, Велика Британія має лише 227 танків «Challenger 2», 148 з яких перебувають на модернізації або очікують реконструкції. Решта 79 потрібні як тимчасова заміна, після чого їх буде списано.

Разом з тим, за словами експерта, на озброєнні західних партнерів України є 2 тис. танків «Leopard». Вони розподілені між Німеччиною та 13 іншими європейськими країнами й декількома іншими країнами, які не входять до ЄС. Жодна із цих країн не має більше 100 таких танків, крім Німеччини, у яких їх 266. Проте ще 3 тис. 600 танків «Leopard 2» було нещодавно виготовлено, а сотні старих моделей зберігаються по всій Європі. Їх можна було б використати під час весняного наступу України. «Саме тому аргумент про виснаження запасів Заходу розчаровує українських посадовців», – підкреслив Д. Деттмер.

Український військовий експерт, голова Фонду «Повернись живим» Т. Чмут налаштований більш оптимістично й припустив, що рішення Польщі про надання Україні танків «Leopard» може запустити відповідну допомогу й з боку інших європейських країн. «Мені здається, що “Леопарди” ми отримаємо швидше, ніж “Абрамси”, американці чогось скептично до цього ставляться. Я абсолютно допускаю, що поляки зараз передадуть свої старі немодернізовані “Лео”, а після цього відкриються двері для інших. Зараз перший крок буде, а після цього Європа почне скидуватися», – наголосив експерт (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64208707>. 2023. 9.01).

У свою чергу німецький журналіст А. Клут зазначив, що Україні на сьогодні дійсно потрібні Abrams і Leopard. «Страх Заходу щодо розміщення

“наступальної” зброї є недоречним. Уся боротьба України – це самооборона», – зазначив А. Клут.

Колишня держсекретар США К. Райс та ексміністр оборони США Р. Гейтс також закликали до негайної допомоги Україні в спільній статті «Час не на боці України» для Wall Street Journal. «Путін залишається повністю відданим поверненню всієї України під контроль Росії або, якщо це не вдасться, знищенню її як життєздатної країни. Він вірить, що його історична доля, його месіанська місія – відновити Російську імперію, а, як зазначив З. Бжезінський багато років тому, не може бути Російської імперії без України», – зазначено в статті.

При цьому К. Райс і Р. Гейтс вважають, що Путін вірить у свою перемогу та виснажуватиме Україну. «Для Путіна поразка – не варіант. Він не може віддати Україні чотири східні регіони, які він оголосив частиною Росії. Якщо цього року йому не вдасться досягти військового успіху, він повинен зберегти контроль над позиціями на сході та Півдні України, які забезпечують майбутні плацдарми для поновлення наступальних дій, щоб зайняти решту Чорноморського узбережжя України, контролювати весь регіон Донбасу, а потім рухатися на захід», – зазначають К. Райс і Р. Гейтс у своїй спільній статті.

На їхню думку, необхідно терміново збільшити військові поставки в достатньому обсязі, щоб стримати новий наступ Росії та дати Україні змогу ще відкинути російські сили. «Потрібні рішення США і їхніх союзників щодо надання українцям необхідної додаткової військової техніки – насамперед мобільної бронетехніки. Згода США щодо надання бойових машин “Bradley” заслуговує на схвалення, хоча вона є запізнілою. Оскільки з відправкою американських важких танків “Abrams” пов’язані серйозні логістичні проблеми, Німеччина та інші союзники повинні задовольнити цю потребу. Члени НАТО також повинні надати українцям ракети більшої дальності, сучасні безпілотники, значні запаси боєприпасів (включно з артилерійськими снарядами), більше можливостей для розвідки й спостереження, а також інше обладнання. Ці можливості потрібні протягом тижнів, а не місяців», – наголошують К. Райс і Р. Гейтс.

Вони переконані, що лише вчасна допомога Україні врешті дасть можливість США уникнути прямої конфронтації з Росією. «Спосіб уникнути конфронтації з Росією в майбутньому – допомогти Україні відбитися від окупанта вже зараз. Це урок історії, який має керувати нами, і він надає терміновості діям, які необхідно вжити, поки не стало надто пізно», – попереджають автори публікації.

Колишня президент Литви Д. Грібаускайте також наполягає на необхідності негайно посилити допомогу Україні. При цьому вона наголошує, що однією з причин повномасштабного російського вторгнення в Україну є некомпетентність країн НАТО, які надто повільно реагували на загарбницькі дії Кремля щодо інших держав. «Від початку війни я казала, що ми не можемо дивитися, стояти осторонь і дозволяти такій жорстокій державі

топтати, знищувати і вбивати наших сусідів», – заявила Д. Грібаускайте (URL: <https://donpatriot.news/article/eksprezidentka-litvi-vvazhaye-schodniyeyu-z-prichin-rosiyskoyi-viyni-proti-ukrayini-stala-nekompetentnist-krayin-nato>. 2023. 15.01).

За її словами, значною мірою ми всі винні в тому, що це відбувається сьогодні. «І що ми, країни НАТО, так повільно й недостатньо допомагаємо в боротьбі за цю свободу та за життя в Україні», – додала експрезидент Литви.

На думку багатьох експертів, щоб здобути перемогу над Росією, партнери мають активніше забезпечити Україну озброєнням, зокрема важкими танками та ракетами великої дальності. Про це пише The Economist. Британські журналісти переконані, що бойові машини M2 «Bradley», аналогічні французькі AMX та німецькі Marder, які партнери погодилися передати Україні, хоч і є потужним озброєнням, але цього замало для перемоги. «Це БТР з гарматами, а не справжні танки, які мають міцнішу броню й потужніші гармати. Якщо Україна продовжить роботу щодо вигнання Росії із вкраденої землі, їй буде потрібно більше: важкі танки та ракети більшої дальності», – зазначають британські експерти й журналісти (URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/544924-btr-nedostatochno-ukraine-nuzhny-tyazhelye-tanki-i-rakety-bolshoy-dalnosti-the-economist>. 2023. 12.01).

На думку експертів, без постачання важчого озброєння конфлікт в Україні буде «заморожено». У Кремлі це можуть вважати перемогою, оскільки Росія матиме змогу зміцнити свої позиції та підготуватися до нового штурму. У такому разі Росія продовжить блокувати роботу українських портів, що й надалі битиме по економіці. Тому не можна поступатися погрозам Кремля, зокрема ядерним, оскільки це може створити небезпечний прецедент. Натомість країни Заходу мають постачати Україні важке озброєння, щоб допомогти їй завершити війну.

Серед українських експертів і військових зберігається впевненість у тому, що наша країна таки може завершити війну вже у 2023 р. з переможним результатом, тобто з виходом на кордони 1991 р. «Якщо ми говоримо про те, що Москва не має засобів якимось переламати ситуацію, то очевидно, що для Збройних сил України цілком можливо деокупувати всю українську територію, включаючи Крим, наприклад до кінця весни або до середини року. Це досить імовірно, якщо ми говоримо про сценарії розвитку ситуації якраз на полі бою», – припустив директор New Geopolitics Research Network М. Самусь. При цьому він уточнив, що на ці прогнози та сценарії впливає безліч інших зовнішніх факторів. Це, зокрема, і ситуація в Росії. «Чи скинуть Путіна чи, можливо, він наважиться піти сам? Чи буде в Москві бунт олігархів, які втрачають свої збереження, чи їхній страх перед вождем переважить збитки? Чи раптом почне протестувати безпосередньо російський народ, чию країну вкидають у прірву хворі фантазії одного диктатора?» – зауважує експерт.

Також, на його думку, другий важливий чинник – успіх і швидкість наших операцій – прямо залежатиме від масштабів та темпів постачання

іноземного озброєння. Захід поки що вагається передавати Україні більш серйозне наступальне та далекобійне озброєння, розповідаючи про страх перед ескалацією. Це, зокрема, стосується сучасних танків, ракет ATACMS та винищувачів.

Експерти вважають, що передання Сполученими Штатами Америки систем «Patriot» та заклики Білого дому до Німеччини передати Україні бойові танки «Leopard 2» можуть зрушити питання щодо важкої зброї. «Якщо ми говоримо про отримання достатньої кількості тактичної зброї, тоді можливі прориви та подальше звільнення наших територій. Але ситуація може кардинально змінитися, якщо нам передадуть більш далекобійні системи. Тоді війна переходить на територію супротивника. І, зокрема, наявність таких систем дуже серйозно змінить їхні плани щодо застосування білоруського напрямку», – зазначив військовий експерт полковник С. Грабський (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/chogo-ukrayina-mozhe-dosyagti-viyni-2023-1672645120.html>. 2023. 2.01). За його словами, якщо зразки та темпи поставок залишаться такими ж, як нині, то очікувати стрімкого просування наших військ на фронті, на жаль, не доводиться. Українська армія буде змушена зосереджуватися на тактичній глибині без серйозних проривів.

Проте експерти все ж сподіваються, що із часом Захід таки наважиться й передасть Україні далекобійну зброю, танки та все, що буде ще необхідно для якнайшвидшого закінчення війни. І розрахунок багато в чому саме на 2023 р.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Обрання спікера палати представників Конгресу США: український контекст

У перший тиждень 2023 р. у США відбулися політичні процеси, що мають важливе значення та, імовірно, досить відчутні наслідки для України. Ідеться про обрання спікера палати представників Конгресу США, яке відбулося 7 січня та стало наслідком проміжних виборів, за результатами яких Республіканська партія прогнозовано здобула більшість місць. Щоправда, попри очікування «червоної хвилі», яка дала б змогу республіканцям узяти під контроль обидві палати Конгресу й посилити позиції перед виборами президента-2024, у сенаті демократи не просто зберегли, а навіть трохи збільшили перевагу (було 50, стало 51), а в палаті представників республіканці хоча й здобули перемогу, але зовсім не таку велику, як очіувалося (222 проти 213). Це надало їм право претендувати на призначення спікером нижньої палати Конгресу представника своєї партії. Кандидатом на цю посаду став лідер партії-переможниці в палаті представників К. Маккарті.

Спікер палати представників – це важлива посада в Конгресі, яка заснована 1789 р. ст. I Конституції США. Спікер є політичним і парламентським лідером палати представників, а також одночасно її головною посадовою особою та очільником адміністрації палати. Після віцепрезидента він є наступним у черзі на пост Президента. Спікер, його заступники й голови комітетів визначають, які законопроекти розглядатимуться та за які голосуватимуть. Вони встановлюють порядок денний і визначають правила, що регулюють дебати. Тож очільник нижньої палати Конгресу має достатньо важелів впливу як на внутрішню політику США, так і на міжнародну діяльність. Зважаючи на те що від голосування палати представників залежатиме й подальша підтримка України в протистоянні з Росією, політичні настрої спікера та депутатів нижньої палати Конгресу є важливими для нас і тому потребують пильної уваги й аналізу.

Процес обрання спікера палати представників виявився важким і тривалим та супроводжувався безпрецедентними політичними компромісами, оскільки частина республіканців не захотіли підтримувати К. Маккарті. Дуже незначна перевага республіканців у палаті представників призвела до того, що лише п'ятеро представників ультраправої групи республіканців під назвою «Кокус свободи» змогли заблокувати голосування за кандидатуру К. Маккарті, адже в палаті представників спікера обирають простою більшістю голосів присутніх. Отже, К. Маккарті потрібно було щонайменше 218 голосів – і якраз мінус п'ять республіканців цієї більшості його позбавляли. Депутати, яких у ЗМІ назвали «Never Kevin» Republicans, тобто «республіканцями, які ніколи не підтримають Кевіна», заявили, що за жодних умов не підтримуватимуть К. Маккарті, на якого поклали відповідальність за провал на проміжних виборах і якому закидали відсутність належних лідерських рис.

Спроби обрати спікера палати представників тривали чотири дні. На початку роботи Конгресу, 3 січня, близько 20 республіканців з правого флангу партії відмовлялися голосувати за К. Маккарті на посаді спікера, називаючи того «ідеологічно ненадійним». Кандидат отримав лише 203 голоси, а в наступних раундах – навіть 202 і 201 голос ([URL: https://novynarnia.com/2023/01/07/mccarthy-15](https://novynarnia.com/2023/01/07/mccarthy-15)).

Необхідну більшість голосів К. Маккарті вдалося зібрати аж у 15-му раунді голосування, який відбувся 7 січня. Для цього конгресменові, який з 2007 р. представляє Каліфорнію, довелося піти на поступки групі жорстких прихильників правої лінії в Республіканській партії – так званим «трампістам». В обмін на підтримку вони висунули ряд вимог, більшість яких К. Маккарті в останню мить вирішив прийняти.

Одна з головних поступок стосується внесення змін до Регламенту, що передбачають розширення прав і можливостей конгресменів та обмеження влади спікера, якого тепер можна буде звільнити за клопотанням п'яти членів Республіканської партії в палаті представників, а не мінімум половини, як було погоджено раніше. Крім того, встановлено чіткі правила проходження

законопроектів та внесення до них поправок, а також прийнято норму, згідно з якою підвищення податків має прийматися більшістю у 60 % членів нижньої палати.

Також ідеться про дозвіл конгресменам вилучати фінансування з конкретних програм на зарплати федеральним держслужбовцям, створення спеціального підкомітету, основним завданням якого стане розслідування діяльності уряду в США у фінансуванні коронавірусних досліджень в Уханській лабораторії та діяльності Х. Байдена. Крім того, погоджено припинення практики дистанційного голосування, запровадженої в часи пандемії за головування Н. Пелосі, скорочення терміну повноважень працівників управління з питань етики Конгресу, прийняття ряду законопроектів, пов'язаних з розвитком нафтогазового сектору та обмеженням продажів нафти зі стратегічного резерву, посилення міграційного законодавства, заборона абортів, які фінансуються платниками податків.

Компроміс із «трампістами» дав змогу К. Маккарті перемогти лише з 216 голосами – більшістю від тих, хто взяв участь у голосуванні (при тому що звичайна більшість палати представників передбачає наявність 218 голосів). Американські ЗМІ, коментуючи складний процес обрання спікера та безпрецедентні політичні компроміси, якими він супроводжувався, зазначили, що він є проявом вельми глибокої політичної кризи, з якою зіткнулася політична система США чи не вперше за останні 100 років. Оглядачі згадали, що востаннє спікера нижньої палати Конгресу обрали не з першого разу ще в 1923 р. Рекорд тривалості голосування було встановлено в 1855–1856 рр. Тоді на це пішли майже два місяці й 133 голосування (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/01/4/7153564>).

Президент США Д. Байден привітав К. Маккарті з обранням і висловив готовність «працювати з республіканцями» в міру можливості. «Як я сказав після проміжних виборів, я готовий працювати з республіканцями, коли зможу, і виборці ясно дали зрозуміти, що вони очікують, що республіканці також будуть готові працювати зі мною. Тепер, коли було ухвалено рішення про керівництво палати представників, настав час розпочати цей процес», – заявив Д. Байден (URL: <https://focus.ua/uk/world/544258-poluchilos-s-15-go-raza-respublikanca-kevina-makkarti-izbrali-spikerom-palaty-predstaviteley-ssha>).

Водночас видання «Вашингтон пост» зазначило, що «багатоденна боротьба за посаду спікера викликала в Капітолії побоювання, що К. Маккарті може не впоратися зі своєю незначною більшістю та ефективно керувати». Лідер демократичної більшості в сенаті Ч. Шумер підкреслив, що К. Маккарті «піддався вимогам маргінального елемента Республіканської партії», щоб отримати посаду, і це робить «набагато більш імовірним, що палата представників, контрольована республіканцями, призведе до припинення роботи уряду або дефолту з руйнівними наслідками для країни». «Робота мрії спікера К. Маккарті може перетворитися на кошмар для

американського народу», – зазначив Ч. Шумер у заяві після завершення голосування.

Однак, коли К. Маккарті запитали, наскільки він упевнений, що обійматиме посаду спікера протягом повної дворічної каденції з огляду на запроваджені зміни, він відповів: «Тисяча відсотків». «Як спікер палати представників я несу основну відповідальність перед моєю партією, – зазначив обраний К. Маккарті у своїй промові після результативного голосування. – Це наша відповідальність перед країною».

Крім того, у своїй промові після обрання спікером палати представників К. Маккарті подякував за підтримку Д. Трампу. «Я особливо хочу подякувати президенту (експрезиденту. – Прим. ред.) Трампу. Я не думаю, що хтось має сумніватися у його впливі. Він був зі мною від самого початку. Нам потрібно зробити так багато роботи. І він вплинув на те, щоб усе це сталося. Тож дякую вам, президенте Трамп», – заявив він (URL: <https://kp.ua/ua/politics/a662595-zminnik-nensi-pelosi-prikhilnik-trampa-ta-ukrajini-odnochasnoepi>).

І це далеко не перший реверанс у бік Д. Трампа з боку К. Маккарті. Він виступав проти імпичменту, який було ініційовано внаслідок скандалу між Д. Трампом та Україною. Після перемоги Д. Байдена на президентських виборах-2020 К. Маккарті підтримав позицію Д. Трампа, коли той відмовився визнавати результати та заявив про фальсифікації, і взяв участь у спробах оскаржувати результати.

Однак політолог О. Якубін вважає, що К. Маккарті не зовсім «трампіст». Він, наприклад, був проти штурму «трампістами» Конгресу США. На допомогу Україні його обрання також не вплине, бо в американському політичному класі є консенсус щодо допомоги Україні. І цей курс не буде змінено. Політолог переконаний, що для України обрання К. Маккарті не є критичним, адже верхня палата Конгресу – сенат – під контролем Д. Байдена, тож чогось поганого чекати не доводиться. Хіба що республіканці створять комісію з контролю над коштами, які виділяються Україні. Але й тут усе прозоро, тож Києву нема чого турбуватися (URL: <https://kp.ua/ua/politics/a662595-zminnik-nensi-pelosi-prikhilnik-trampa-ta-ukrajini-odnochasnoepi>).

Як відомо, К. Маккарті пообіцяв ініціювати в палаті представників розслідування діяльності адміністрації Д. Байдена та заявляв, що виступає проти виписування Україні «безлімітного чека», маючи на увазі, що допомога Києву має належним чином контролюватися. Утім перевірка використання коштів США в Україні, що відбулася після запиту К. Маккарті, ніяких порушень не виявила, звіт комісії був позитивним.

Крім того, за наполягання крайніх правих республіканців К. Маккарті закликав голосувати проти пакета законів про федеральне фінансування на 1 трлн дол., що передбачає 45 млрд дол. допомоги Україні та союзникам. І хоча у 2023 р. цій допомозі мало що загрожує, бо згадані 45 млрд дол. допомоги були затверджені, є також 800 млн допомоги в оборонному

бюджеті, але через посилення правого, «трампістського» крила партії дискусії про необхідність обмежити допомогу Україні, безсумнівно, виринатимуть. Адже, за оцінками експертів, ультраправі республіканці, які в обмін на підтримку кандидатури спікера висунули ряд вимог, більшість яких К. Маккарті вирішив прийняти, фактично посилили свої позиції, отримавши більше впливу на ухвалення рішень у палаті представників. Вочевидь, це збільшує вплив на політику й експрезидента Д. Трампа, прибічниками якого зазвичай є праві республіканці. Допомога Україні – саме те питання, де «Кокус свободи» може зіграти негативну для нашої держави роль. Для ультраправих республіканців мільярдне витрати США на фінансову, військову та гуманітарну підтримку Києва – зручна тема для критики адміністрації Д. Байдена, особливо на тлі президентської кампанії 2024 р., що наближається (URL: <https://hromadske.ua/posts/ultrapravij-povorot-yak-obrannya-spikera-palati-predstavnikiv-ssha-mozhe-vplivuti-na-dopomogu-ukrayini>).

З огляду на перипетії з обранням спікера експерти прогнозують, що робота новообраної палати представників буде складною. Наразі важко прогнозувати, як К. Маккарті в його новій ролі вдасться задовольняти вимоги радикальних республіканців. Імовірно, з найбільш критичних питань – зокрема, федерального фінансування – спікера можуть виручати голоси демократів. За словами директора програми «Північна Америка» Ради зовнішньої політики «Українська призма» О. Краєва, вибори спікера показали, що всередині Республіканської партії немає стабільності. «Вони не змогли з користю скористатися своєю перемогою. “Трампісти” створюватимуть проблеми для республіканців, вони не зможуть ефективно приймати законопроекти, оперативно знаходити підтримку для них. Відповідно, республіканцям доведеться домовлятися з демократами та навпаки», – зазначає експерт (URL: <https://expres.online/politics/kevin-makkarti-noviy-spiker-palati-predstavnikiv-u-ssha-shcho-pro-nogo-vidomo>).

З іншого боку, позиція республіканців з «Кокусу свободи» стосовно урізання допомоги Україні може бути проігнорована з огляду на сильну й беззаперечну підтримку цієї допомоги з боку поміркованої більшості республіканців та демократів, яка не дасть можливості К. Маккарті піти на поступки радикалам у питанні України.

Найближчі декілька місяців роботи палати представників продемонструють баланс сил і її здатність ухвалювати рішення, зокрема й щодо підтримки України. Однак уже сьогодні українським дипломатам необхідно налагоджувати активні контакти з К. Маккарті та поміркованими республіканцями, щоб не допустити різкого ослаблення двопартійної підтримки в палаті представників. Першим кроком у цьому напрямі стало привітання К. Маккарті з обранням на посаду спікера від Президента України В. Зеленського. «Вітаю лідера Республіканської партії з обранням спікером палати представників. Підтримка США у всіх сферах була життєво важливою для успіху України на полі бою. Ми розраховуємо на вашу

постійну підтримку та подальшу допомогу США, щоб наблизити нашу спільну перемогу», – написав він у своєму твітері (URL: <https://suspilne.media/354110-u-ssa-kevina-makkarti-iz-15-sprobi-obrali-spikerom-palati-predstavnikiv>).

Варто зазначити, що в США відгуки про нового спікера палати представників Конгресу позитивні. «Він лояльний до своїх друзів, у рамках логіки також лояльний. Людина, з якою можна конструктивно говорити та домовлятися. Раціональний, вміє вислухати. Якщо він чогось не знає – завжди поставить запитання щодо того, що його цікавить. У політиці він вміє будувати коаліцію. Займав до цього дуже сильні позиції. Добре вміє залучати гроші, вміє підтримувати. Він сповнений змагальності. Так, він був дуже близьким із Трампом, коли Трамп був на посаді Президента США. Тим не менш він не характеризував себе як “трампіста” в повному сенсі цього поняття. Він характеризував себе як політика, який має контакти з президентом і якого президент цінує», – кажуть про нього в Республіканській партії.

Що ж до допомоги Україні, то партійні функціонери вважають, що республіканці не зможуть і не уникатимуть відповідальності їхньої ролі в цьому конфлікті. Це конфлікт не лише між США та Росією, це конфлікт щодо того, як функціонує світ загалом. Це екзистенційний конфлікт між застарілою, незрозумілою, небезпечною диктатурою та хай навіть страшенно проблемним, але вільним світом. Тож від суті цієї лінії республіканці не відійдуть.

«Так, республіканці можуть закликати до відповідальності когось, можуть організовувати якісь перевірки, розслідування, пов’язані, скажу так, із соросівсько-байденівськими “пригодами” в Україні. Але відходити від підтримки України та українців, які сьогодні – найпотужніший бренд, республіканці не зможуть ані за своєю суттю, ані за настроєм населення США. У нас настільки сильна на рядовому рівні доброзичливість до України, що ані сенатори, ані конгресмени просто не ризикнуть піти проти думки американського народу. Українці сьогодні в очах США – це Freedom Fighters! Борці за свободу та суверенність своєї країни!» – вважає політичний стратег, член Ради директорів міжнародної правозахисної агенції «WEST SUPPORT» (США) Ю. Ванетик (URL: https://defence-ua.com/minds_and_ideas/zbroja_dlja_ukrajini_vid_ssha_jak_na_tse_vpline_novij_spiker_palati_predstavnikiv_kevin_makkarti-10250.html).

Він вважає, що, можливо, якісь умови в чомусь зміняться, але підтримка України точно триватиме. Підтримка США триватиме не лише в рамках нинішньої війни з Росією, вона триватиме і в рамках майбутнього розвитку України.

Стратегічні інтереси США мають двопартійну підтримку, а Україна, безумовно, входить у зону цих інтересів. У Конгресі США можуть бути суперечки щодо внутрішньої політики, але не зовнішньої. Такою думкою в ефірі телеканалу «Фредом» поділився американський політолог Р. Юнус,

коментуючи обрання спікером палати представників США республіканця К. Маккарті. «Америка – це стала держава, і тут кожні два роки змінюються конгресмени, сенатори – кожні шість років. Якщо кожні два роки Америка змінювала б свою стратегію зовнішньої політики залежно від виступу того чи іншого конгресмена, то це була б не Америка, це був би Радянський Союз», – коментує Р. Юнус (URL: <https://uatv.ua/uk/dvopartijna-pidtrymka-ukrayiny-u-ssha-zberezhetsya-golovnu-prychynu-nazvav-politolog>).

Політолог закликав не звертати уваги на риторику конкретних політиків, тим більше в передвиборний період, а аналізувати стратегічні інтереси США, які мають двопартійну підтримку. «Це стосується не лише України, це стосується зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки щодо Китаю, щодо інших територій, які поділяють усі: і республіканці, і демократи, і Пентагон, і розвідка, і решта... Усе, що відбувається сьогодні в Україні, на російсько-українському фронті, – це зовнішньополітичні стратегічні інтереси США. І тут є двопартійна підтримка... Стратегічні інтереси Америки чітко говорять про те, що перемога України – це перемога США, поразка України – це поразка США», – наголосив американський політолог.

Він також зазначив, що Президент України В. Зеленський під час свого візиту до Вашингтона зустрічався з конгресменом К. Маккарті, та впевнений, що вони «прекрасно поговорили й мають однакову позицію, тобто повне розуміння».

За його словами, відверті «трампісти» в палаті представників перебувають в очевидній меншості й «республіканці самі вже не знають, як їх позбутися». «Можете не сумніватися: на стратегію зовнішньої політики США це ніяк не вплине. Зовнішня політика Сполучених Штатів Америки належить виконавчій владі. Нижня палата займається лише бюджетом, тільки грошима, більше нічим. Кадровий склад ухвалюється верхньою палатою. У сенаті домінують демократи... У них будуть проблеми щодо внутрішньої політики, але це жодного відношення до вас немає. Можете на цю тему абсолютно не перейматися», – зазначив Р. Юнус.

За інформацією інтернет-видання «ZN.UA», сприятливим для підтримки України виявився й розподіл посад керівників комітетів палати представників. Зокрема, на посаду голови Комітету зі збройних сил заступив М. Роджерс, який активно підтримує Україну та постачання необхідної їй для контрнаступу зброї. До того ж він один із членів Республіканської партії, які розуміють, що агресія Путіна може мати колосальні наслідки для США та демократії в усьому світі. «Партнери Путіна в Пекіні не тільки підтримують вторгнення в Україну, а й активізують зусилля, спрямовані на домінування в Індо-Тихоокеанському регіоні та повалення міжнародного порядку, що базується на верховенстві права. У таких обставинах пріоритети Америки мають бути зрозумілі», – заявив він у своєму зверненні до держсекретаря США Е. Блінкена (URL: <https://zn.ua/ukr/international/chi-halmuvatimut-u-ssha-dopomohu-ukrajini.html>).

Усе благополучно для України і з Комітетом палати представників із закордонних справ. Його новий голова М. Маккол, республіканець із Техаса, теж з ентузіазмом підтримує продовження допомоги Україні у війні проти агресора. У цьому сенсі М. Маккол – справжній республіканець старого гарту, що бачить у Росії одвічного противника США, якого варто тримати під контролем. «Я думаю, що обсяг інвестицій, який у нас був, дуже малий, порівняно зі знищенням російської армії, – зазначив він в інтерв'ю CBS News у вересні. – І це те, що нам вдалося зробити. При цьому жоден американський солдат не зазнав нападу, не був убитий і не перебував в Україні. Для мене це досить добре вкладення». М. Маккол також заявив, що на «100 %» підтримує постачання українцям потужнішого озброєння, аби довести війну до якнайшвидшого завершення. «...Бо чим довше тягнути це, тим більше кровопролиття», – пояснив він.

Водночас М. Маккол критикує адміністрацію Д. Байдена за те, що зброя, яку надсилають в Україну, «недостатньо ефективна». HIMARS, надані США, зазначив М. Маккол, «не можуть дістати» російську артилерію далекої дії. «Адміністрація США не дає українцям те, що їм потрібно для перемоги, – підкреслив він. – Якщо ми маємо намір допомагати, зробимо це правильно й закінчимо війну якнайшвидше».

Один з найвпливовіших комітетів у Конгресі – з асигнувань. Він розподіляє федеральні кошти між державними установами та регулює федеральні витрати. Цей комітет очолить К. Грейнджер (представниця Техасу), і для України це теж непогані новини. К. Грейнджер досвідчений політик, у палаті представників – з 1997 р. Раніше вона була членом підкомітету, що виділяє фонди на оборону. Вона стоїть на чіткій проукраїнській позиції. У 2014 р. К. Грейнджер голосувала за економічну підтримку України, пояснюючи це тим, що Україна – важливий партнер США і «Сполученим Штатам Америки необхідно продемонструвати сміливе лідерство та стати на захист тих, хто віддає перевагу демократії проти тиранії». Відтоді її позиція не змінилася. У травні минулого року конгресвумен підтримала пакет допомоги Україні приблизно на 40 млрд дол. і переконувала своїх колег приєднатися до підтримки цього законопроєкту. Вона закликала продовжувати надавати військову допомогу українським збройним силам і допомагати Україні долати гуманітарну кризу, викликану, як вона висловилася, «жахливим нападом» Росії.

Головою Комітету палати представників з розвідки буде республіканець М. Тернер зі штату Огайо, що приїжджав у жовтні до Києва та зустрічався з Президентом В. Зеленським. І це теж позитивна новина. Комітет з розвідки здійснює нагляд за розвідувальними агентствами Сполучених Штатів Америки, включно з Центральним розвідувальним управлінням. США діляться розвідувальними даними з українськими партнерами, і дружнє налаштування Комітету зі справ розвідки для України важливе.

Після відвідин України М. Тернер дав Spectrum News інтерв'ю, у якому висловив упевненість в успіху ЗСУ. «Перемоги реальні. Вони відтісняють Росію», – підкреслив він. Росію М. Тернер назвав авторитарним режимом, який хоче «розтрощити західні демократії». Конгресмен пообіцяв, що його партія, опинившись у більшості в палаті представників, не урізатиме допомогу Україні.

Гірші справи з новим Комітетом з питань бюджету. Наступні два роки ним керуватиме республіканець Д. Аррінгтон, який чітко дав зрозуміти, що хоче зменшити витрати Конгресу, і скептично ставиться до допомоги Україні. Як і багато інших представників ультраправого крила, він подає мігрантів з Мексики та Центральної Америки як екзистенційну загрозу США й ставить знак рівності між напливом мігрантів біля південного кордону США та кровопролитною війною Росії в Україні: «Я не можу схвалювати використання мільярдів доларів платників податків на допомогу іншій країні, тоді коли політики дозволяють нашій власній нації згоріти дотла», – заявив він у своєму пресрелізі після приїзду В. Зеленського до Вашингтона.

Але, як ідеться в матеріалі ZN.UA, остерігатися Д. Аррінгтона та його друзів-«трампістів» у Конгресі передчасно. По-перше, як показало голосування за кандидатуру спікера палати представників, серед республіканців немає одностайності, і чимало їх уже намагалися припинити розмови про скорочення держбюджету, пов'язаного з обороною та допомогою Україні. По-друге, Конгрес уже виділив кошти для України майже на весь наступний рік. Наприклад, радник Білого дому з національної безпеки Д. Салліван не висловив стурбованості з приводу фінансування України в осяжному майбутньому, зазначивши, що 45 млрд дол. для України вже затверджено. «Я не бачу, щоб у нас відібрали ці гроші, – заявив він на зустрічі з пресою 9 січня. – Гроші отримані. І це незаперечний факт. Ці гроші покриють видатки всього або майже всього 2023 р.».

Отже, вибори спікера палати представників Конгресу США завершилися обранням на цю посаду республіканця К. Маккарті. Тривала «спікеріада», яка супроводжувалася безпрецедентними політичними компромісами з ультраправими республіканцями, за висновками експертів, значно посилила їхні позиції та вплив на ухвалення рішень у палаті представників, що може зіграти негативну роль у подальшому наданні допомоги Україні у війні проти Росії, зважаючи на висловлювані ними раніше наміри встановити механізми пильнішого нагляду за допомогою Києву. Однак переважаючою в експертному середовищі є думка про те, що двопартійна й двопалатна підтримка України у війні з Росією залишиться головним пріоритетом і стратегічним інтересом США.

Ісламський світ у 2022 р.

Усьому світу 2022 р. приніс багато важливих змін. Не оминув він своєю увагою й ісламські країни, які в липні святкували 1444 річницю за мусульманським календарем. На жаль, знову відбувалися війни, стихійні лиха голод. Водночас мали місце музичні фестивалі, інші культурні й спортивні свята. Однак найважливішою подією в минулому році для майже 1,5 млрд мусульман стала російсько-українська війна.

Через російську агресію сотні тисяч прихильників ісламу в країнах Африки опинилися на межі голоду. Ідеться про російську блокаду Чорноморської акваторії, коли мільйони тонн українського зерна не могли потрапити до свого споживача. Крім того, відбувалося відверте знищення врожаю в зерносховищах під час обстрілів російськими загарбниками. Були проблеми з експортом іншої сільгосппродукції з України та необхідних для ефективного функціонування аграрного комплексу добрив.

Кремлівська агресія також внесла істотні корективи в розвиток політичної ситуації в серці світу ісламу – на Великому Близькому Сході. На початку війни більшість впливових мусульманських країн таких як Королівство Саудівська Аравія (КСА), Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Ісламська Республіка Іран (ІРІ), Туреччина, Катар і Єгипет заявляли про свій нейтралітет. З одного боку, їхні уряди й мешканці співчували Україні, з іншого – побоювалися істотного посилення впливу США в регіоні в разі програшу Москви. У цьому випадку країни-експортери нафтогазової сировини передбачали посилення політичного тиску з боку США під егідою подальшої демократизації авторитарних режимів в арабських країнах, якому б передували вимоги щодо значного підвищення видобутку нафти для посилення економічних санкцій проти РФ. Одним з важливих наслідків такого розвитку ситуації повинно було стати падіння цін й істотне посилення соціально-економічних проблем усередині самих країн-постачальників вуглеводнів, що не викликало з їхнього боку ентузіазму. Іран з початку мав надію через свій нейтралітет спробувати розблокувати власну ядерну програму. Анкара практично одразу прорахувала свої вигоди від ролі головного посередника між Києвом та Москвою – і вже в минулому році отримала частину своїх економічних та політичних дивідендів у вигляді «зернового коридору», а також істотного підвищення експорту власних озброєнь.

Такий розвиток подій не відповідав інтересам США в регіоні. І якщо протягом 2021 р. команда Д. Байдена не дуже активно проводила політику умиротворення своїх традиційних регіональних партнерів шляхом нівелювання найбільш гострих суперечностей між ними, то з лютого 2022 р. Вашингтон поглибив свою участь у розв'язанні ключових проблем регіону. Так, результатом візиту Президента Д. Байдена на Близький Схід у липні

2022 р. став ряд угод, укладених з такими ключовими партнерами, як КСА та Ізраїль, включаючи ініціативи щодо технологій і політики кібербезпеки. Поряд із цим було створено групу I2U2, яка об'єднала Ізраїль, Індію, Сполучені Штати Америки, Об'єднані Арабські Емірати та сформувала основу для сприяння спільним інвестиціям і новим ініціативам у сфері водних ресурсів, енергетики, транспорту, космосу, охорони здоров'я та продовольчої безпеки. Також улітку 2022 р. було розпочато двостороннє партнерство США із Саудівською Аравією та ОАЕ для прискорення виробництва екологічно чистої енергії. Ще однією перемогою американської дипломатії стала морська угода між Ізраїлем і Ліваном у жовтні 2022 р. Наступного місяця відбувся виступ Д. Байдена на Конференції ООН зі зміни клімату в Шарм-ель-Шейху та його зустріч із Президентом Єгипту А.-Ф. ас-Сісі. На думку Б. Катуліса з Middle East Institute, новий підхід, продемонстрований Вашингтоном, дає можливість Сполученим Штатам Америки перенести акцент з військової співпраці на інші сфери і в такий спосіб диверсифікувати свою взаємодію з країнами регіону (URL: <https://www.mei.edu/publications/10-key-events-and-trends-middle-east-and-north-africa-2022>).

У відповідь на інтеграційні проекти, запропоновані США, Кремль також намагався об'єднати зусилля своїх потенційних союзників на Близькому Сході – Ірану й Туреччини. Різниця в підходах полягала в тому, що російська сторона спромоглася запропонувати як плату за співробітництво насамперед територіальні поступки у власній зоні впливу в Сирійській Арабській Республіці (САР). Однак в обох випадках плата за нові придбання і для Ірану, і для Туреччини може стати непомірною. Уже сьогодні Тегеран, зазіхнувши на можливість завершення реалізації свого стратегічного проекту зі створення «шиїтського півмісяці» від Перської затоки до Середземного моря, опинився під жорсткими західними санкціями. Раніше платою за російські бази в Сирії стало постачання дронів-вбивць і ракет для продовження путінським режимом війни проти України. Відповідь з боку США і Євросоюзу не забарилася – тепер Іран може на довгі роки забути про відновлення своєї ядерної програми. Масові ж протести всередині країни, які виникли після вбивства дівчини співробітниками «поліції моралі» й поступово дійшли до політичних вимог, можуть служити сигналом того, що місцева влада обирає невірний шлях (URL: https://antikor.com.ua/articles/593313-genprokuror_irana_soobshchil_o_rospuske_politsii_nravov).

Анкара опинилася нібито в більш вигірній ситуації, коли отримала від Кремля згоду на проведення чергової антикурдської військової операції на півночі Сирії та можливість закінчити створення прикордонної 30-кілометрової зони безпеки. Хоча загальновідомо, що в домовленостях з Москвою завжди треба звертати увагу на всілякі «невеличкі але», які згодом можуть вирости до гігантських розмірів і поховати під собою безпосередньо домовленості. Ця традиція бере свій початок ще в далекому 1918 р., коли попередники теперішньої російської влади – більшовики – уклали

славнозвісний договір, серед підписантів якого також були Україна й Османська імперія (усім відомо, чим це завершилося). Сьогодні в ролі «невеличкого але» виступає необхідність вирішити деякі технічні питання, які, за словами росіян, можуть бути розглянуті нібито тільки під час особистих переговорів між представниками турецької та сирійської влади. Саме того «режиму Б. Асада», який zalив кров'ю свою країну, через що в 2011 р. Анкара припинила з ним офіційні відносини (URL: <https://golosislama.com/news.php?id=41315>). Крім «цікавого» повороту політики Р. Ердогана для озброєної протурецької опозиції в Сирії, виникає ще одна не дуже приємна – але вже для самої Анкари – перспектива, якщо, наприклад, через деякий час Тегеран захоче додатково посилити свій вплив у САР, правлячий режим якої називає себе алавітськими братами іранських шиїтів (URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2016/02/160202_sa_hammond_russia_syria).

Ще одним нагадуванням про «курдське питання» став вибух у центрі Стамбулу, що стався 13 листопада. У результаті в крупному турецькому мегаполісі загинуло 6 осіб і понад 80 було поранено. За словами міністра внутрішніх справ Туреччини С. Сойлу, за терактом стояла заборонена в Туреччині організація «Робітничча партія Курдистану», яку Анкара вважає терористичною (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-turechchyna-terakt-zatrymannya/32129551.html>). Через сім днів турецькі силовіки почали чергову військову операцію проти курдських бойовиків на території Сирії та Іраку, яка отримала кодову назву «Кіготь-меч» (URL: <https://www.dw.com/uk/turechchyna-rozprochala-novu-viiskovu-operatsiiu-proty-kurdiv-v-iraku/a-615021960>).

Навіть така важлива світова подія, якою став черговий саміт G20, що відбувся в найбільшій за чисельністю населення мусульманській країні Індонезії, не оминув своєю увагою російсько-українську війну. Із цього приводу The Washington Post повідомила, що Китай разом з Росією виступив проти використання слова «війна» для опису російського вторгнення в Україну і включення його до тексту заключного комюніке G20. Спільна декларація зрештою містила заяву про те, що «більшість членів» засудили вторгнення Росії, хоча також визнавалося, «що були інші погляди та різні оцінки ситуації» (URL: <https://www.dw.com/en/g20-leaders-deplore-russias-war-in-joint-declaration/a-63766899>). Водночас заклик Д. Відодо, Президента Індонезії, звернутися до головної мети G20 – розв'язання проблем глобальної економіки та розвитку, щоб забезпечити «єдині правила гри й чесну конкуренцію, щоб сприяти створенню сприятливого для всіх торговельного та інвестиційного середовища» – отримав значно меншу увагу присутніх політиків і світових ЗМІ, ніж критика Путіна з боку індійського лідера Н. Моді (URL: <https://www.unian.ua/world/indiyskiy-lider-osobisto-zaklikav-putina-zupiniti-viynu-proti-ukrajini-11982117.html>).

На сусідній з Індією Пакистан у другій половині літа обрушилося декілька потужних повеней, що залишили за собою смерть і руйнування.

Третину території країни було затоплено, зруйновано понад 1 млн будинків. Природним лихам передували політичні. У квітні прем'єр-міністр І. Хан втратив вотум довіри в парламенті, продовживши серію, коли жоден прем'єр-міністр країни не завершував повний п'ятирічний термін. Проте І. Хан очолив своїх послідовників у серії маршів протесту до столиці Ісламабаду, намагаючись усунути від влади свого наступника, нового прем'єр-міністра Ш. Шарифа. Зокрема, прихильники І. Хана вимагали проведення в країні дострокових виборів. Під час політичної кризи пакистанські чиновники намагалися подолати ще й фінансову, оскільки валютні резерви країни, необхідні для сплати боргу та оплати імпорту, були небезпечно низькими. У серпні Міжнародний валютний фонд схвалив пакет допомоги, який запобіг негайному економічному колапсу. Проте Пакистан винен тільки Китаю приблизно 30 млрд дол., що еквівалентно 30 % ВВП мусульманської країни (URL: <https://www.cfr.org/blog/ten-most-significant-world-events-2022>).

На пострадянському просторі 2022 р. почався протестними акціями в Казахстані, коли влада західного регіону країни намагалася підвищити ціну на скраплений газ, який є основним видом палива для автотранспорту. Якщо в інших областях республіки до цього вже відбулося проміжне підвищення ціни, то в західному вона зросла одразу майже вдвічі – до 120 тенге (0,27 дол.) за 1 л. Звичайно, такі дії керівництва країни викликали незадоволення населення й 2–3 січня мітингувальники перекрили дороги в адміністративному центрі Мангістауській області Актау та місті нафтовидобувників Жанаозені. Президент Казахстану К.-Ж. Токаєв доручив уряду терміново розглянути ситуацію «...з урахуванням економічної доцільності в правовому полі». Однак ситуація вийшла з-під контролю. Масові заворушення перекинулися на крупні міста країни, насамперед Алма-Ату. Почалися сутички силовиків з озброєними протестувальниками, з'явилися перші поранені, постраждало багато торговельних закладів. Казахстанський президент звернувся за допомогою до Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ). 6 січня до Алма-Ати прибув перший літак з російськими військовими. Від Білорусі в складі сил ОДКБ до Казахстану було направлено миротворчу роту повітряно-десантної бригади сил спецоперацій. Казахстанські силовики взяли під контроль центр Алма-Ати. Повідомлялося про вбитих з обох боків. Знову було відключено інтернет і відмінено авіарейси. Із 7 січня активність протестувальників пішла на спад. За попередніми розрахунками, вартість шкоди економіці Казахстану становила близько 200 млн євро, кількість убитих і постраждалих не оприлюднювалася (URL: <https://www.dw.com/ru/pjatyj-den-protestov-v-kazahstane/av-60363600>).

Коментуючи ситуацію в Казахстані, президент російського наукового центру «Інститут Близького сходу» Є. Сатановський звинувачував у розв'язанні конфлікту турецьких пантюркістів, бойовиків-ісламістів, лібералів, місцеві еліти та Україну. Зокрема, на думку Є. Сатановського,

події в республіці стали черговою спробою здійснення «кольорової революції» на кшталт тих, що відбувалися в близькосхідних країнах у межах «Арабської весни», Революції Гідності в Україні або минулорічних подій у Білорусі. Однією з осіб, що керували подіями в Казахстані, Є. Сатановський називає лідера партії Демократичний вибір Казахстану М. Аблязова, який, на думку російського пропагандиста, мав штаб у Києві й звітливо координував протести. Безпосередньо ж Україна нібито перетворилася «на острів Тортугу або Ямайку часів розквіту піратства... То вони намагаються переворот у Білорусі влаштувати, то вони координують дії позасистемної опозиції в Росії, тепер у Казахстані» (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZToNcPIT6Lo>).

На початку серпня 2022 р. у Карабасі сталося чергове загострення азербайджансько-вірменського конфлікту. Приводом для цього послужила розбіжність у ставленні Баку і Єревану щодо термінів виконання угод, підписаних за результатами Другої Карабаської війни 2020 р. Останніми, зокрема, передбачалося відведення вірменських сил з прилеглих до невизнаної Народної Карабаської республіки (НКР) районів Азербайджану, раніше анексованих Вірменією. Баку звинувачував Єреван у навмисному затягуванні виконання цих домовленостей. У відповідь лунали обвинувачення в нелегітимному вторгненні азербайджанських збройних сил і захопленні ними кількох населених пунктів (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/08/6/7144564>). На погляд М. Гюлера з відомого турецького аналітичного центру «SETAV», перспектива встановлення тривалого миру в Карабасі викликає великі сумніви без відновлення в повному обсязі азербайджанської юрисдикції в регіоні. Більше того, без вирішення карабаського питання неможлива повна нормалізація у відносинах між Туреччиною і Вірменією. Водночас експерт зазначає, що інтересам Москви в регіоні відповідає навіть не затягування конфлікту, а його періодичне загострення. Ситуація штучно створеного конфлікту забезпечує Росії військові, комерційні й політичні преференції, а також заважає західним країнам та інституціям проявляти активність і впливати на розвиток військово-політичної ситуації в регіоні. У такий спосіб Кремль не лише намагається підтримувати статус великої держави, а й максимізує свої інтереси. Виходячи із цього, М. Гюлер робить висновок щодо відсутності сьогодні необхідних умов, за яких Вірменію може бути примушено до політичного розв'язання карабаської проблеми: «Міжнародне співтовариство та організації не приділяють належного часу цій проблемі, ігнорують її та не застосовують необхідних санкцій. Оскільки не існує інструментів стримування незаконних кроків Вірменії, останній важко відмовитися від фактичної окупації та досягти політичного рішення» (URL: <https://setav.org/assets/uploads/2020/07/P292.pdf>).

Проте не тільки негативними подіями наповнювалося життя мусульманських країн. Наприклад, у Єгипті відбувся міжнародний музичний фестиваль. Крім того, там двічі 22 лютого та 22 жовтня проводився фестиваль сонця Абу-Сімбел. У Йорданії в місті «червоних троянд»

відбулася чергова культурна подія «Зимове сонцестояння в Петрі». В ОАЕ проводився найбільший і найдоступніший ярмарок роздрібного мистецтва в регіоні «World Art Dubai». Понад 1,4 млн уболівальників відвідали Чемпіонату світу з футболу в Катарі. Ця не дуже велика за територією та кількістю населення, але фінансово потужна країна витратила понад 200 млрд дол. на розвиток і вдосконалення інфраструктури, включаючи будівництво семи нових футбольних стадіонів, доріг, автострад, мостів. Чемпіонат світу об'єднав політичних лідерів регіону. Наприклад, світ бачив, як Президент Р. Ердоган і Президент Єгипту А.-Ф. аль-Сіссі потискали один одному руки, а наслідний принц Саудівської Аравії М. бін Салман обгорнув себе прапором Катару та доручив уряду Саудівської Аравії підтримати зусилля свого нещодавнього політичного ворога щодо проведення Чемпіонату світу з футболу. Президент Палестини М. Аббас також подякував Катару за підтримку палестинської справи. На ЧС-2022 шість мусульманських країн – Катар, Туніс, Сенегал, Саудівська Аравія, Марокко, Іран – пройшли кваліфікацію та показали вражаючі результати. Марокканці першими з африканських та арабських команд дійшли до півфіналу. Збірна Саудівської Аравії шокувала збірну Аргентини, чемпіона турніру, перемогою з рахунком 2:1. Туніс також залишив чемпіонат світу з високо піднятою головою, обігравши Францію, яка посіла друге місце на турнірі. Уперше приймаючи Мундіаль, Катар як арабська мусульманська країна надав світові гарний приклад, зберігаючи свої цінності, традиції, культуру й арабсько-ісламську ідентичність і водночас будучи відкритим та гостинним для відвідувачів з багатьох країн.

Але, безумовно, головною позитивною подією для всіх мусульман світу став Великий хадж. З припиненням епідемії коронавірусу та зняттям обмежень на в'їзд іноземних паломників понад 1 млн вірян відвідали у 2022 р. Саудівську Аравію.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Українські біженці в соціумі та на ринку праці країн перебування

(Початок. Закінчення у № 2)

Минає 11-й місяць від початку повномасштабного воєнного вторгнення Росії на територію України, яке призвело до потужної міграції громадян України не лише в межах нашої держави, а й за її кордони. Так, за даними управління верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ), починаючи з 24 лютого 2022 р. і станом на 10 січня 2023 р. кількість біженців, які прибули до країн Європи (у тому числі й транзитних) з України

сягнула 7968,5 тис. осіб. При цьому в національних програмах тимчасового захисту та підтримки в різних державах брало участь 4928,3 тис. осіб. Водночас кількість зареєстрованих громадян України в різних державах Європи, включно з такими, що брали участі в національних програмах тимчасового захисту та підтримки, загалом сягнула 5,0 млн осіб.

Водночас варто згадати, що у зв'язку з масованими російськими авіаракетними атаками на енергетичну інфраструктуру України, які розпочалися з 10 жовтня, багато урядовців і політиків у європейських державах очікували, що значні проблеми в українській енергетиці взимку спровокують нову потужну хвилю біженців з України до країн Європи. Утім такого не сталося. Дійсно, кількість біженців з України у Європі, згідно з даними ООН, дещо зросло. Зокрема, з 6 грудня 2022 р. до 10 січня 2023 р. включно кількість зареєстрованих громадян України, які брали участь у національних програмах тимчасового захисту та підтримки різних європейських держав, зросла на 122,8 тис. осіб.

Причому, згідно з проведеним наприкінці жовтня 2022 р. компанією «Gradus» соціологічним опитуванням, лише 3 % респондентів висловлювали бажання переїхати за кордон у разі відключення електроенергії в холодну пору року. Шістдесят п'ять відсотків респондентів за таких обставин мали намір залишатися в місці свого нинішнього перебування, 11 % – переїхати в межах України, 20 % – вагалися з відповіддю. Навіть якщо з тих, що вагалися з відповіддю, і будуть бажачі виїхати до інших країн, то загальна чисельність бажачих мігрувати за межі України буде відносно невеликою.

Тому навіть якщо зазначена вище слабка тенденція зростання кількості українців, що отримали тимчасовий захист і підтримку в національних програмах різних держав і збережеться, то не виключено, що в січні – лютому кількість біженців з України у країнах Європи дещо зросте. При збереженні нинішніх абсолютних значень приросту кількості біженців, що прямують за межі України, їх сукупна кількість у країнах Європи та Закавказзя може сягнути 5,1 млн осіб. Але вагомим підстав говорити про якісь потужні хвилі біженців з України, які зможуть кардинально вплинути на ситуацію з українськими біженцями в країнах Європи, на сьогодні немає. Утім, вирішальною в цьому плані є ситуація на українсько-російському фронті.

Поряд із цим, за даними ООН, близько 2,9 млн громадян України перебувають на території Білорусі та, в основному, Росії. Частина з них (щоправда, невідомо яка) була примусово депортована з України в Росію. У відкритих і доступних для аналізу джерелах відсутня інформація про умови перебування громадян України на території Білорусі та Росії. Тому життєдіяльність зазначеного контингенту громадян України на територіях держави-агресора та її союзника в цій праці не досліджується.

Однак, досліджуючи проблеми, пов'язані з перебуванням українських біженців у країнах Європи, треба звернути увагу на методичні аспекти обліку їх чисельності. По-перше, статистичні дані, які наводяться УВКБ ООН, є

результатом механічного підсумовування відповідних даних національної статистики різних держав. Тобто 10 січня 2023 р. в УВКБ ООН підсумували наявну в них інформацію, надану на той момент відповідними органами різних держав. При цьому дати обліку чисельності українських біженців у різних країнах світу та Європи, зокрема, не завжди збігаються. Наприклад, попри те що наведена вище загальна чисельність українських біженців, які брали участь у національних програмах тимчасового захисту та підтримки, подана УВКБ ООН станом на 10 січня 2023 р., для її обрахунку використано відповідні дані по Польщі, Румунії, Словаччині, Угорщині, Великій Британії, Швейцарії та деяких інших державах за 10 січня 2023 р., по Чехії, Данії, Кіпру – за 8 січня 2023 р., по Італії – за 30 грудня 2022 р., по Німеччині – за 22 листопада 2022 р., по Франції – за 30 жовтня 2022 р. Певні розбіжності в датах обчислення кількості українських біженців в УВКБ ООН є і щодо деяких інших держав. Тобто реальна чисельність українських біженців у деяких європейських державах станом на 10 січня 2023 р. могла відрізнятись від даних, наведених ООН.

По-друге, існують певні розбіжності між кількістю громадян України, які беруть участь у національних програмах тимчасового захисту та підтримки держав їх перебування, і кількістю громадян України, просто зареєстрованих у тих чи тих країнах. У багатьох державах різниці між цими показниками немає, а в деяких є. Зокрема, у Болгарії в національній програмі тимчасового захисту та підтримки станом на 10 січня 2023 р. числилося 150,5 українців, а на цю ж дату було зареєстровано перебування лише 50,6 тис. таких осіб. Вочевидь частина українців, зареєстрованих у Болгарії за програмою тимчасового захисту та підтримки, уже фактично залишила цю країну, однак за означеною програмою ще мають право повернутися. Причиною цього може бути зміна умов перебування в Болгарії. Принаймні автору такі громадяни відомі.

Крім того, в Албанії, Болгарії, Вірменії, Грузії, Молдові, Туреччині та деяких інших державах для прибулих з України громадян не передбачено національних програм тимчасового захисту та підтримки. У деяких із цих країн можуть реєструватися українці, що їдуть транзитом до інших країн. Наприклад, через Молдову українці можуть прямувати до Румунії й далі або через Грузію – до Туреччини тощо. Це створює передумови для подвійного обрахунку кількості українських біженців за кордоном. Адже, згідно з даними УВКБ ООН, загальна чисельність українських громадян, зареєстрованих у країнах Європи та деяких суміжних країнах, більша, ніж сукупна чисельність українців, що брали участь у національних програмах тимчасового захисту та підтримки відповідних держав, і станом на 10 січня 2023 р. становила 5097,0 тис. осіб.

До того ж треба враховувати специфіку функціонування Шенгенської зони, до якої входять майже всі європейські країни, що прихистили в себе вимушено переміщених осіб (біженців) з України. Адже переміщення громадян з однієї держави в іншу в межах Шенгенської зони не фіксується. У

результаті фактична кількість українських біженців у тій чи іншій країні Європи в певний період може не відповідати їх офіційно зареєстрованій чисельності згідно з національною програмою тимчасового захисту та підтримки.

Наприклад, у Чехії, за інформацією чеських ЗМІ, станом на початок грудня 2022 р. візи тимчасового захисту отримали 463 тис. 804 громадян України. Ці ж дані їй було надано управлінням верховного комісара ООН у справах біженців. За даними Міністерства внутрішніх справ Чеської Республіки, у цей період у Чехії перебувало від 355 тис. до 390 тис. українців. Як зазначив міністр внутрішніх справ Чеської Республіки В. Ракушан, «якщо хтось тим часом виїхав до України і живе там, уже отримавши статус тимчасового захисту в одній з держав ЄС, він має право повернутися до ЄС у тому випадку, якщо умови не дають йому можливості залишатися в Україні протягом зими» (URL: <https://ruski.radio.cz/bezhency-poluchivshie-vremennye-vizy-v-es-i-uehavshie-v-ukrainu-mogut-vernutsya-8765773>).

Але інформація про отримання статусу тимчасового захисту в одній з держав Європейського Союзу в цей період зберігається і відповідним чином фіксується в управлінні верховного комісара ООН у справах біженців. Як зазначили в Міністерстві внутрішніх справ Чеської Республіки, перереєстрація віз тимчасового захисту громадян України, яка відбуватиметься цього року, дасть змогу уточнити кількість українців, що перебувають у Чехії. Щоправда, це уточнення фактично відбуватиметься з певним запізненням стосовно реального перебування українців у Чехії. І подібна ситуація з обліком українських біженців існує також і в інших європейських державах.

По-третє, дані УВКБ ООН свідчать про вельми нерівномірний розподіл українських біженців у країнах Європи. Причому це стосується як абсолютності кількості українських біженців у тій чи тій країні Європи, так і певних питомих показників. В останньому випадку, зокрема, ідеться про співвідношення кількості українських біженців і місцевого населення.

Так, найбільшими реципієнтами українських біженців були Польща, яка прийняла 1563,4 тис. біженців з України; Німеччина – 1021,7 тис. українців; Чехія – 477,6 тис. осіб; 156–168 тис. громадян України прийняли Велика Британія, Іспанія та Італія; 105–119 тис. українців – Румунія, Словаччина і Франція. Інші європейські країни прихистили у себе менше ніж по 100 тис. біженців з України кожна.

Що ж стосується співвідношення кількості українських біженців і власного населення держав-реципієнтів, то, як впливає з дослідження фахівців Національного банку України, станом на початок жовтня 2022 р. в Естонії та Чехії воно перевищувало 4 %, у Польщі становило приблизно 3,8 %, Литві – 2,4 %, Словаччині – 1,8 %, Німеччині – 1,2 %, Ірландії – 1 %, в інших європейських країнах – менше 1 %. Водночас, за інформацією

Міністерства внутрішніх справ Чеської Республіки, станом на листопад 2022 р. українці становили від 3,4 до 3,7 % населення Чехії.

Загалом розбіжності в оцінках кількості українських біженців у різних країнах Європи пов'язані з інертністю організації такого обліку в поєднанні з відсутністю обліку переміщення (до речі, іноді доволі значного) людей у межах Шенгенської зони. Це призводить до наближеного, а не абсолютно точного характеру деяких статистичних показників, про що говорилося вище, але не є непереборною перешкодою для дослідження проблем українських біженців у Європі. Водночас репрезентативність дослідження проблем українських біженців найкраще забезпечується насамперед на прикладі аналізу ситуації в найбільших державах-реципієнтах – Польщі, Німеччині та Чехії. Однак дослідження й по інших європейських державах, особливо тих, де відношення питомої ваги українських біженців до чисельності власного населення держав-реципієнтів відносно вище, надає матеріал для важливих висновків.

При цьому треба враховувати істотні відмінності між українськими біженцями та українськими трудовими мігрантами. Останні вже багато років є помітним елементом функціонування економік ряду європейських країн. Ці відмінності між українськими біженцями та українськими трудовими мігрантами полягають насамперед у різній статево-віковій і професійній структурі та різній мотивації для виїзду закордон. Зокрема, серед українських біженців закордоном жінки та діти, відносно багато осіб пенсійного віку. Серед українських трудових мігрантів минулих років переважали чоловіки – в основному працездатного віку, відносно багато було молоді.

Що ж стосується основних мотивів поведінки, то українські біженці зорієнтовані насамперед на умови проживання, побуту, отримання необхідних послуг тощо в країні свого перебування. Питання працевлаштування в країні перебування в цьому контексті стає похідним від зазначених побутових умов. Зі свого боку, так би мовити, типові українські трудові мігранти орієнтуються саме на умови ринку праці країни, до якої вони прибули. Ідеться про сферу трудової діяльності, рівень заробітку, характер трудової діяльності тощо. Умови ж побуту для трудових мігрантів є підпорядкованими стосовно умов праці. Також є істотні відмінності в розподілі потоків українських біженців по країнах Європи та українських трудових мігрантів, який сформувався протягом багатьох років.

Як зазначалося вище, найбільшими реципієнтами українських біженців є Польща. Утім у деяких джерелах наводяться статистичні дані щодо кількості українських громадян у Польщі, які істотно відрізняються від даних управління верховного комісара ООН у справах біженців, наведених вище. Зокрема, у середині грудня 2022 р. сайт «Укрінформ», з посиланням на польське видання, повідомляв, що «в Польщі зараз може перебувати до 3,5 млн українців, з яких до 1,3 млн прибули до країни після 24 лютого» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3634479-polsa-zminila-pravila-perebuvanna-ta-nadanna-dopomogi-bizencam-z-ukraini.html>). З наведеного

впливало, що 2,2 млн українців перебувало в Польщі ще до 24 лютого 2022 р. Але жодного пояснення щодо методики їх обрахунку не подається. Перед Новим роком у деяких вітчизняних ЗМІ, з посиланням на віце-президента Польського фонду розвитку Б. Марчука, зазначалося, що українських біженців у Польщі (на той час) – 950 тис. осіб, а влітку їх було 1,4 млн осіб. За його словами, близько 1,3 млн українців перебували в Польщі ще до початку війни. Тобто загалом у Польщі на сьогодні проживає близько 2,3 млн українців, але більшість із них, на думку Б. Марчука, переїхали туди ще до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну (URL: <https://ua.korrespondent.net/world/worldabus/4548145-u-polschi-znachno-zmenshylas-kilkist-bizhentsiv-iz-ukrainy>).

Дійсно, до Польщі в попередні роки спрямовувався найбільший потік українських трудових мігрантів поміж інших країн Європи. Але переважна більшість з них, попрацювавши в Польщі певний час, поверталися в Україну. Деяка частина трудових мігрантів цілеспрямовано повернулася в Україну з Польщі, починаючи з 24 лютого 2022 р. Звичайно, частина трудових мігрантів в Україну після 24 лютого 2022 р. не поверталася. Однак ідеться аж ніяк про 2 млн українців, що вже перебували в Польщі до 24 лютого 2022 р. і не повернулися до України після 24 лютого, як це впливає з наведених вище даних сайту «Укрінформ». Непрямим чином про обґрунтованість наведеної аргументації свідчить інформація про певний минулорічний дефіцит працівників у тих секторах польської економіки, куди традиційно спрямовувалися потоки українських трудових мігрантів (Детальніше див. матеріал в «Україна: події, факти, коментарі». 2022. № 6, 7).

До того ж, за словами віце-президента Польського фонду розвитку Б. Марчука, наведеними вище, до повномасштабного російського військового вторгнення в Україну в Польщі перебувало близько 1,3 млн українців. І ці дані видаються більш реалістичними з огляду на дані Міністерства сім'ї та соціальної політики Польщі, які розглядатимуться далі. Водночас видається, що в дописі Б. Марчука кількість українських біженців, які реально перебувають у Польщі, надто занижена.

Адже за інформацією, офіційно наданою Польщею до управління верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 10 січня 2023 р. у цій державі отримали статус тимчасового захисту 1563,4 тис. громадян України. Дійсно, деяка частина українців, які отримали цей статус, з тих чи тих причин уже повернулися в Україну, розраховуючи на постійне проживання вдома або ж в Україні. Насамперед, це – мешканці Києва та північних областей України, звідки було вигнано російських агресорів, що підтверджується й результатами деяких соціологічних опитувань. Також частина заміжніх жінок періодично їздить на побачення зі своїми чоловіками в Україну, коли хтось з родичів приїжджає подивитися за дітьми. Або ж, за можливості, українки можуть тимчасово повертатися в Україну з дітьми. Зазначимо, що статистичні дані про перетин громадянами українського кордону в січні – грудні на момент підготовки цієї праці ще не оприлюднено.

Також треба враховувати, що переміщення людей у межах Шенгенської зони, до якої входить і Польща, не обліковується державними органами. При цьому статус тимчасового захисту та підтримки українських громадян у європейській державі, що його надала в тому числі й Польща, зберігається, а отже, і відображається в наведених вище статистичних даних ООН.

Особливо великий потік українських біженців, які тимчасово поверталися в Україну, міг припасти на різдвяно-новорічні свята. Тобто саме тоді, коли віце-президент Польського фонду розвитку Б. Марчук оприлюднив наведені вище дані про реальну кількість українських біженців у Польщі. Щоправда, методику визначення кількості українських біженців у Польщі Б. Марчук публічно не пояснив.

Тому можна зробити такі висновки щодо кількості українців, які нині перебувають у Польщі. Найвірогідніше, реальна кількість українських біженців, що отримали відповідні документи та перебувають у Польщі, становить 1,2–1,3 млн осіб. Мабуть, приблизно така ж, може трохи менша, кількість українців, що перебували в Польщі до 24 лютого 2022 р. та нині в ній залишаються. Загалом це близько до наведеного віце-президентом Польського фонду розвитку Б. Марчуком показника. Таким чином, загальна кількість українців (біженців і трудових мігрантів з родинами), які нині перебувають у Польщі, становить, мабуть, близько 2,5 млн осіб.

Водночас треба зазначити, що істотних відмінностей у статеві-віковій і професійній структурі понад 1,5-мільйонного контингенту українських біженців, зареєстрованих у Польщі, та українських біженців, зареєстрованих у всьому Європейському Союзі, загалом немає. Тому аналіз процесу соціальної адаптації українських біженців саме в Польщі є надзвичайно важливим для розуміння проблем їх соціальної адаптації в інших європейських країнах.

Достеменно зауважимо, що оцінка загальної кількості українських громадян, які нині перебувають у Польщі, на рівні 2,5 млн осіб корелює із статистичними даними зайнятості українців на польському ринку праці. Зокрема, на початку жовтня 2022 р. ЗМІ, з посиланням на заяву міністра сім'ї і соціальної політики Польщі М. Мальонг, повідомили, що на спрощених умовах у Польщі працює близько 650 тис. громадян України. Зі свого боку вже згадуваний вище віце-президент Польського фонду розвитку Б. Марчук, з посиланням на польські служби зайнятості, наприкінці грудня повідомляв у твітері вже про 770 тис. українців, що отримали такий дозвіл на роботу в Польщі (URL: <https://twitter.com/BartoszMarczuk/status/1607664873684574208>).

Крім того, треба враховувати й певну кількість громадян України, які працюють у Польщі на загальних, а не на спрощених умовах, а також тих, які працюють неофіційно. Причому неофіційна форма трудової зайнятості українців у Польщі має доволі давню історію. Також, як стверджують польські фінансові органи, якась частина українців отримали PESEL в Польщі (податковий номер, що свідчить про тимчасовий захист) і продовжує

працювати на українських роботодавців та сплачувати податки в Україні. І хоча достеменно невідомо скільки таких громадян України перебуває в Польщі, але цілком вірогідно, що це не поодинокі випадки.

Отже, з урахуванням статево-вікової структури нинішнього контингенту українців у Польщі наведена вище оцінка їх нинішньої сукупної кількості в цій державі на рівні 2,5 млн осіб є цілком реалістичною.

Тому особливої уваги потребують питання адаптації українців до умов їх життєдіяльності в Польщі. У цьому контексті значний інтерес представляють результати дослідження «Біженці з України. Професійна активність у Польщі та Німеччині», підготовленого спільно Центром східних досліджень Варшавського університету та Мігрантською платформою EWL на основі опитування, проведеного 15–25 липня 2022 р. серед українців, які приїхали до Польщі та Німеччини після початку повномасштабної російської агресії проти України.

Як свідчать результати опитування, 64 % українців, що працюють у Польщі, мають намір повернутися до України в найближчій або подальшій перспективі. Також значна частина працюючих біженців з України мають намір залишитися в цій країні щонайменше на рік після завершення війни. Хоча при цьому критерії «завершення війни» чітко не визначено. На думку авторів дослідження, такий високий відсоток респондентів, які хочуть залишитися в Польщі, може бути пов'язаний з тим, що вони обрали її як ту країну, де можна знайти стабільну роботу. Причому близько третини всіх опитаних мають намір привезти до країн, де вони перебувають, своїх найближчих родичів. Найчастішою причиною вибору Польщі, як країни перебування, українці називали географічну, культурну та мовну близькість.

Згідно з дослідженням, середній вік українців, які після 24 лютого 2022 р. змушені були рятуватися від війни, у Польщі становить 39 років. До цієї країни 71 % таких осіб приїхало з дітьми. Причому 59 % українців мають вищу або неповну вищу освіту. До того ж більшість із них (близько 80 %) раніше за кордоном не працювали. Щодо галузевої структури зайнятості біженців у Польщі, то найбільше українців працюють у готельній сфері та гастрономії – 29 %, сфері послуг (18 %) та промисловому виробництві (14 %). Одночасно в дослідженні зазначається, що більшість українських біженців до початку повномасштабної війни Росії проти України найчастіше працювали висококваліфікованими фахівцями у сфері обслуговування та торгівлі, вчителями та менеджерами. У Польщі середня зарплата українців, які приїхали сюди після 24 лютого 2022 р. і працевлаштувалися тут, становить 541 євро, що за обмінним курсом складає близько 2250 польських злотих (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3581476-bilsist-ukrainskih-utikaciv-vid-vijni-v-polsi-i-nimeccini-planuut-nezabarom-povernutisa-dodomu.html>). Зазначимо, що це ненабагато перевищує рівень офіційної мінімальної заробітної плати в Польщі.

Зауважимо, що старша економістка Світового банку Р. Бадіанні-Магнуссон, яка фахово займається цим регіоном, називає вражаючими

показники працевлаштування українців, які перетнули кордон з Польщею після 24 лютого 2022 р. Експерти, з якими спілкувався «Голос Америки», називають три основні причини, чому ця «криза біженців» швидко наповнила ринок праці Польщі потрібними їй робочими руками. По-перше, це високі професійні якості українців та їх бажання працювати. По-друге, це швидкі дії польської влади, яка усунула бар'єри для працевлаштування українських громадян. І останнє – велика українська діаспора, що, як на рівні дружньої поради, так і громадських організацій допомагає новоприбулим українкам влаштуватися та знайти роботу. Усе це сприяє зростанню польської економіки.

У Адміністрації із працевлаштування Малопольського Воєводства із центром у Кракові у вересні 2022 р. поділилися з «Голосом Америки» результатами своїх досліджень. На основі даних анкет шукачів роботи можна скласти такий портрет тимчасово переміщеної особи з України в місті Краків. Це жінка: 95 % шукачів роботи складають жінки. Найбільша вікова група (40 %) – жінки у віці 35–44 рр. Ця жінка має дітей та вищу (73 %) або технічну освіту (52 %). І третина з них знає англійську мову. І 93 % усіх, хто заповнював анкети для пошуку праці, написали, що вони готові працювати не за фахом. «Більшість громадян України виконує просту роботу, з чого можна припустити, що вони працюють нижче свої кваліфікації», – робить висновок дослідження адміністрації. «90 % або й більше – це жінки, які виконують так звану жіночу роботу – в установах харчування, в готелях, пошитті одягу, сфері послуг (перукарні, салони краси)», – зауважує в інтерв'ю «Голосу Америки» Я. Гоншеніця-Волчак, директор Воєводської адміністрації праці в Кракові.

Утім, зазначає президент науково-дослідного інституту у Варшаві «Wise-Euro» М. Буковські, якщо раніше українці здебільшого працювали в сільському господарстві, то тепер вони присутні в усіх професіях, включно з тими, що вимагають найвищої кваліфікації. За перші шість місяців із початку повномасштабного російського воєнного вторгнення в Україну кількість тимчасово переміщених осіб серед лікарів та вчителів у Польщі значно зросла, – підкреслює він. Як зазначають в інформаційному пункті для іноземців у Кракові, для багатьох новоприбулих українок низько кваліфікована праця – лише перший крок на польському ринку праці ([URL: https://ukrainian.voanews.com/a/polsha-ukraina-rynok-pracy/6747262.html](https://ukrainian.voanews.com/a/polsha-ukraina-rynok-pracy/6747262.html)).

З іншого боку, за підрахунками вже згадуваного вище віцепрезидента Польського фонду розвитку Б. Марчука, завдяки дуже високому рівню зайнятості українських біженців, у 2022 р. лише із податків та внесків із зарплат біженців до бюджету Польщі надійде близько 4 млрд злотих. У 2023 р. такі доходи польського бюджету складатимуть близько 6 млрд злотих. При цьому він зауважує, що різні види соціальної допомоги українським біженцям у 2022 р. обчислюються мільярдами злотих. З аналізу розрахунків Б. Марчука випливає, що у 2022 р. обсяг такої державної допомоги українським біженцям у Польщі може бути близьким до сукупної

суми фінансових надходжень до бюджету Польщі з податків та внесків із зарплат українських біженців.

Водночас затяжний характер російської військової агресії поряд із набутим досвідом перебування українських біженців у цій країні посприяв тому, що 14 грудня 2022 р. Сейм Польщі проголосував за зміни до спеціального закону про допомогу українцям, які рятуються від війни в Україні на території Республіки Польща. «Законом передбачається, що українці зможуть безкоштовно проживати у місцях тимчасового розміщення лише упродовж перших 120 днів від моменту першого приїзду до Польщі. Після цього українці платитимуть за проживання у таких місцях. Змінами передбачається, що громадяни України, які проживають у таких місцях в Польщі понад 120 днів, з березня 2023 року змушені будуть платити 50 % коштів власного утримання, але не більш як 40 злотих на добу (понад 300 грн)». Натомість із травня 2023 р. «їм треба буде покривати 75 % коштів на проживання, але не більш як 60 злотих на добу (500 грн). Водночас це не стосуватиметься вразливих категорій: інвалідів, осіб пенсійного віку, вагітних, жінок із дітьми до року, жінок із трьома дітьми та більше, осіб у складній ситуації. Вони й надалі проживатимуть у таких місцях безкоштовно». Станом на середину грудня в групових місцях тимчасового розміщення у Польщі проживало близько 80 тис. громадян України.

Інші зміни передбачають «замороження» виплат соціальної допомоги громадянам України в момент виїзду з країни. Це положення передбачає, що якщо хтось щоразу виїжджатиме з Польщі, то соціальна допомога заморожуватиметься. Якщо перебування поза межами Польщі становитиме понад 30 днів, то громадянин України втратить наданий статус, а відтак право на соціальну допомогу. Соціальний статус може бути поновлено у випадку, якщо українець знову втікатиме від війни через воєнні дії на території України (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3634479-polsa-zminila-pravila-perebuvanna-ta-nadanna-dopomogi-bizencam-z-ukraini.html>).

Сенат Польщі 12 січня підтримав цей закон, але вніс до нього кілька поправок. Основна вимога Сенату – пересунути початок дії цього закону з першого березня на перше квітня 2023 р. Закон з поправками відправлено до Сейму, де їх винесуть на голосування.

Наведені вище результати соціологічних досліджень й аналіз повідомлень ЗМІ дають підставу зробити деякі висновки щодо адаптації українських біженців до умов життя та праці у Польщі. Зокрема, затяжний характер російської воєнної агресії проти України змушує українських біженців у Польщі активніше адаптуватись до умов тривалого перебування в цій державі, насамперед шукати роботу та налагоджувати побут. Завдяки доволі специфічним і сприятливим обставинам, включно з присутністю великої української діаспори, процес працевлаштування українських біженців у Польщі відбувається доволі успішно. Щоправда, українські біженці попри високий рівень освіти та професійної кваліфікації,

працевлаштовуються у цій країні переважно на роботи, що не потребують високої кваліфікації. Зі свого боку, польська влада вживає заходів для вдосконалення організації життєдіяльності українських біженців у Польщі.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Національна академія наук України в глибокій жалобі через трагедію в Дніпрі.

Росія 14 січня поточного року знову принесла горе, біль і сльози на українську землю. Через влучання ракети в багатоповерхівку в Дніпрі загинули і травмовані десятки людей, серед яких є й діти.

Висловлюємо глибокі співчуття постраждалим. У цей скорботний час ми думками й серцем поряд із тими, хто втратив рідних, близьких, домівку. Кожна така трагедія є трагедією всієї України, всіх нас.

До повномасштабного російського вторгнення Дніпро було містом, яке стрімко розвивалось і мало великі перспективи. Тепер цей потужний науковий, освітній, промисловий центр і його мешканці постійно потерпають від війни.

Національна академія наук України категорично засуджує терористичні атаки Російської Федерації проти мирного населення. Ці злочини неможливо виправдати, забути і пробачити (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 15.01*).

***

«Війна і наукові кадри» (з інтерв'ю президента НАНУ А. Загороднього «Про науку. Компетентно» спеціально для ютуб-каналу академії)

«У Польській академії наук знайшли прихисток близько 300 науковців нашої академії, – зауважив президент НАНУ А. Загородній. – Це дуже кваліфіковані фахівці – доктори й кандидати наук. Сподіваюся, вони все-таки повернуться. Принаймні на зустрічі у Варшаві вони говорили, що дуже хочуть повернутися. Гадаю, так і буде. Звісно, будуть і втрати (маю надію, не катастрофічні). Якась частина, можливо, затримається за кордоном. Ті, що шукають собі іншого місця деінде. А ті, що зараз в Україні, вже будуть наші. Наразі ж робимо, що можемо.

Наприклад, з'явилися міжнародні програми підтримки для наукової молоді, що лишилася в Україні. Відповідні гранти започаткувала Австрійська академія наук (і передбачається чергова їх серія). Всеєвропейська федерація академій природничих і гуманітарних наук (ALLEA) оголосила конкурс на грантове фінансування для українських учених, які працюють в Україні.

Нехай таких ініціатив і небагато, а проте вони є. Не масові, та, я би сказав, крига скресла. Добре, що нам допомагають. Ми глибоко вдячні всім іноземним колегам за підтримку – і фінансову, і матеріальну, і за прихисток для наших науковців. Але ми маємо розраховувати передусім на власні сили. Сподіваюся, вистоїмо» **(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2023. – 12.01).**

***

«НАН України: пріоритети 2023 р.» (з інтерв'ю президента НАНУ А. Загороднього «Про науку. Компетентно» спеціально для ютуб-каналу академії)

«Пріоритети академії на 2023 р., до певної міри, очевидні. Безумовно, ми маємо робити (і не лише в межах оборонної програми) те, що потрібно для зміцнення нашої оборони й безпеки. І ми це робитимемо, – підкреслює академік А. Загородній. – Звісно, необхідно дивитись у майбутнє, думати про шляхи ефективною відбудови, відновлення України. Цим академія теж займається. Наприклад, підготовлено пропозиції щодо перспективних, високотехнологічних напрямів розвитку економіки». Серед цих напрямів президент НАНУ виокремив титанове та літєве виробництво, виробництво синтетичного палива й алюмінію, водневу й атомну енергетику (зокрема, будівництво малих модульних реакторів і вироблення регульовальних і поглинальних стрижнів для водо-водяних ядерних реакторів).

«Це потенційно інвестиційно привабливі (і для зовнішніх, і для внутрішніх інвесторів) напрями, які, за оцінкою наших економістів, Україні до снаги підняти і науково-технічний супровід яких може забезпечити Національна академія наук, – наголошує А. Загородній. – Крім того, Відділення економіки НАН України запропонувало візію щодо повоєнного відродження України. Вочевидь, у нашій країні має розвиватись і наука. Й академія повинна зробити все, що від неї залежить, аби отримувати справді добрі фундаментальні та прикладні результати. Тут нам іще потрібно багато попрацювати. Але приклади, які я вже наводив, свідчать, що ми на правильному шляху» **(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2023. – 12.01).**

***

«Наука – обороні» (з інтерв'ю президента НАНУ А. Загороднього «Про науку. Компетентно» спеціально для ютуб-каналу академії)

«Академія ніколи не стояла осторонь проблем забезпечення обороноздатності й безпеки держави, – наголошує А. Загородній. – Ще у 2015 р. ми започаткували власну програму оборонних досліджень. Не за додаткові, а за свої кошти, з того бюджету, який уже мали. Відтоді по 2022 рік виконано 130 дуже важливих робіт. Торік виконувалося 35 проєктів

оборонної тематики. Цьогоріч оборонна програма збільшилась у півтора рази – додалося ще 16 проєктів. Це не просто ідеї, не якісь фантазії. Усі проєкти погоджені з Державним концерном «Укроборонпром», Генеральним штабом Збройних Сил України, Центральним науково-дослідним інститутом озброєння та військової техніки Збройних Сил України. Це те, що потрібно нашій армії, для нашої оборони. Спектр розробок дуже широкий – від кібербезпеки до новітніх матеріалів.

Один із прикладів – інтелектуалізована система керування безпілотними літальними апаратами: безпілотник переходить на автономне керування і продовжує виконувати завдання, коли через завади оператор не може ним керувати. Крім того, розроблено спеціальний програмно-апаратний комплекс для класифікації цілей.

Дуже багато зроблено в галузі матеріалознавства. Скажімо, запропоновано нові технології одержання зливків бездефектного титанового сплаву.

Чимало досліджень спрямовані на поліпшення тактико-технічних характеристик озброєнь і техніки, динамічного захисту військової техніки. Мене особливо вразили легкі литі металеві модулі для швидкої побудови різних захисних споруд. За міцнісними властивостями вони не поступаються залізобетону, а змонтувати їх можна всього за кілька годин. Цю розробку можна застосовувати і для збереження важливих об'єктів, і на фронті.

Ще один результат – високоякісні литі корпуси снарядів. Гостродефіцитна сьогодні річ. Ідеться вже про серійне виробництво.

Дуже багато зроблено для цивільної та військової медицини. Наприклад, гідрогелеві пов'язки (для загоєння ран і опіків), які дуже добре себе зарекомендували. Їх виробляють і використовують.

НТК «Інститут монокристалів» НАН України спромігся не призупиняти виробництва основ для лікарських засобів. Там же функціонує Центр із контролю якості лікарських засобів.

Основна маса медичних матеріалів і медичних препаратів знезаражуються на прискорювачах нашої академії. Причому цей процес триває цілодобово, співробітники працюють у три зміни, честь і хвала їм за це.

Розроблено дуже цікаві пінополіуретансечовинні композиції – матеріали, які можна використовувати для «склеювання» м'яких живих тканин (скажімо, після поранення).

Розвинуто технологію створення біосумісних імплантів, здатних замінювати пошкоджену кісткову тканину. Це справді великий прорив і дуже велика допомога Збройним силам України.

І таких прикладів можна навести ще надзвичайно багато» ***(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 12.01).***

***

«Наука незламності» (з інтерв'ю президента НАНУ А. Загороднього «Про науку. Компетентно» спеціально для ютуб-каналу академії)

«Попри всі труднощі й негаразди, академія вистояла, вистояли інститути, – наголошує А. Загородній. – Поведінка наших людей викликає щирий захват. Хочу подякувати всім науковцям, допоміжному персоналові, апарату Президії НАН України за те, що в найскладніші часи вони мали мужність, а головне – бажання продовжувати творити науку. Це бажання працювати я бачив в очах колег під час зустрічей у Києві, Харкові, Одесі, Дніпрі.

Найважчим періодом були, напевно, найперші дні війни. Президія академії сама мала зорієнтуватись у нових складних умовах, а потім – дати рекомендації директорам інститутів і науковим колективам, аби запобігти дезорганізації роботи. Також забезпечити виплату заробітної плати. Частина установ опинилася поблизу зони (а то й у зоні) бойових дій, частина – потрапила під окупацію. Люди дуже потребували підтримки. І, як мені здається, нам вдалось її надати.

Необхідно було дати чіткі інструкції як не допустити, щоб інститути лишилися без охорони, без належного нагляду, а також рекомендації щодо дистанційної роботи, бо чимало співробітників академії розпорошені й по Україні, і по закордонах (14,5 % наших працівників опинилися поза своїми домівками). Але і з цим упорались. Інститути працюють, мають охорону, створили власні «мікроскопічні» пункти незламності, де можна зарядити мобільні телефони, випити чаю або кави, мати бодай якісь мінімальні умови для роботи. Дякую керівництву і працівникам академічних установ за їхню незламність!

До слова, співробітники Науково-технологічного комплексу “Інститут монокристалів” НАН України у Харкові два місяці жили на роботі, та ще й допомагали місцевому населенню. В інститутському бомбосховищі харків'яни знаходили прихисток і отримували харчування. Окрема історія – Національний науковий центр “Харківський фізико-технічний інститут” і його установка “Джерело нейтронів”. Улітку ситуація там була ще неспокійна, але люди приїжджали на роботу, щоби зберегти цю установку. Зроблено все, щоби нічого не пошкодилося, і багато чого вже відновлено.

Наближеність до зони бойових дій та відсутність електропостачання (особливо його нерегулярність і – головне – непередбачуваність, через що виходить із ладу вартісне обладнання), звісно, не сприяють ефективній роботі. Проте наші фахівці працюють, експериментальні дослідження тривають, творчий потенціал зберігся, і він нічим не гірший, ніж рік тому. Якби не спричинені війною проблеми, академія навіть зміцнилася б. Незважаючи на всі складні умови, вона вистояла, і ми маємо дуже непогані результати за минулий рік» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 12.01).

***

Засідання Президії НАН України за підсумками 2022 р.

Зібрання науковців відбулося 28 грудня 2022 р. На початку засідання його учасники заслухали три наукові повідомлення молодих учених академії.

Тему «Універсальна біотехнологія знешкодження токсичних органічних відходів і металів з отримання цінних продуктів» презентувала старший науковий співробітник відділу біології екстремофільних мікроорганізмів Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України кандидат біологічних наук В. Говоруха.

Робота, яку вона представила, присвячується дослідженню закономірностей взаємодії мікроорганізмів з органічними відходами і токсичними металами, визначенню шляхів їхнього знешкодження, оптимізації процесу та підвищення його ефективності, а також розробленню підходу для створення універсальної біотехнології одночасного зброджування багатокомпонентних органічних відходів і видалення розчинних токсичних металів з отриманням цінних продуктів – молекулярного водню, метану, твердого палива, біодобрива, концентрату металів та очищеної води.

Досліджено закономірності мікробної деструкції твердих і рідких органічних відходів та шляхів детоксикації токсичних металів. На основі термодинамічних розрахунків встановлено ключові параметри, що визначають ефективність зброджування багатокомпонентних органічних відходів з отриманням цінного екологічно безпечного енергоносія молекулярного водню.

Для високої ефективності деструкції відходів і синтезу молекулярного водню розроблено гранульований мікробний препарат (ГМП), що містить диверсифіковане мікробне угруповання, стартові субстрати й регулятори мікробного метаболізму. Показано, що для високої ефективності процесу треба застосовувати диверсифіковане мікробне угруповання, до якого входять аеробні, факультативно й облигатно анаеробні мікроорганізми. За підсумками молекулярно-біологічних досліджень бактеріальних штамів, виділених із препарату, а також аналізу сиквенсу ампліконів за дослідження динаміки процесу ферментації відходів показано, що ключовими є мікроорганізми родів *Bacillus* і *Clostridium*. Незалежно від видового складу, застосування бактерій родів *Bacillus* і *Clostridium* є найефективнішим. Їх вирізняють такі властивості – висока стійкість до екстремальних чинників, висока метаболічна активність і здатність споживати широкий спектр субстратів, що дає змогу знешкоджувати багатокомпонентні органічні відходи з високим виходом H_2 .

Отримано закономірності деструкції органічних сполук, що характерні для процесу та підтримуються за його поступового масштабування від лабораторних флаконів об'ємом 0,5 л, лабораторного ферментера об'ємом 20 л і до дослідно-промислового ферментера об'ємом 240 л. Показано, що для ефективного зброджування важливий не видовий склад мікробного

угруповання, котре бере участь у процесі, – найважливішим є збалансований синтрофний метаболізм мікроорганізмів родів *Bacillus* і *Clostridium*, що забезпечує високу ефективність ферментації. Оптимізація зброджування відходів забезпечила високий вихід водню (від 50 до 100 л/кг відходів), значний коефіцієнт деструкції відходів ($K_d = 86-140$) і швидке зброджування (всього за 1,5–3 доби). Надалі фільтрат ефективно очищували від токсичних розчинних органічних сполук шляхом їхнього метанового зброджування й аеробного окиснення. Незброджені лігноцелюлозні залишки використовувались як тверде паливо або як біодобриво для вирощування сільськогосподарських культур. Крім того, показано можливість застосування низькопотенціального процесу зброджування органічних відходів для вилучення токсичних металів із розчину, зокрема для відновлення високопотенціального розчинного CrO_4^{2-} до нерозчинного, а тому нетоксичного $\text{Cr}(\text{OH})_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$, з якого далі отримують цінний продукт – технічний абразив (кристалічний оксид хрому Cr_2O_3).

Отримані результати дали змогу розробити новітню універсальну енергетичну та природоохоронну біотехнологію, що є внеском у розвиток альтернативної зеленої енергетики України, а також у збереження довкілля.

В обговоренні доповіді завідувач відділу фітопатогенних бактерій Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України академік Національної академії аграрних наук України В. Патица наголосив на унікальності представленої наукової роботи і виокремив головні, на його думку, переваги цих досліджень, а також поділився своїм досвідом стажування у Польщі, зокрема, про те, що за нинішніх умов дефіциту природного газу Опольське, Катовіцьке та Краківське воєводства забезпечують більш ніж 20 % своїх потреб біогазом.

Директор Інституту газу НАН України доктор технічних наук Г. Жук підкреслив, що представлені дослідницькі результати не лише мають екологічне значення, а й важливі для енергетичної безпеки та незалежності України, адже разом із розробками Інституту газу НАН України, призначеними для очищення біометану, дадуть змогу збільшити вітчизняні потужності з генерування електроенергії на кількадесят мегават.

Доповідь «Депортаційні акції 1940-х років у національній пам'яті українців: стан та перспективи досліджень» виголосила молодший науковий співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів) кандидат історичних наук Ю. Артимишин.

Друга світова війна, депортації народів призвели до великих людських втрат і незворотних етнополітичних змін у Центрально-Східній Європі. Антропологічний поворот, що відбувся в західній історіографії ще у 1970–1980-х роках, з особливою увагою на травматичному досвіді й формі його вираження в усній історії та історичній пам'яті стає відчутним в українській історіографії. Акцент на вказаній методології дає змогу простежити схему усвідомлення, відтворення / репрезентації історичних подій спільнотами пам'яті (зокрема, депортованими українцями з Польщі), на підставі яких

будується наратив, культурна травма через наявність болісних спогадів із воєнного часу та примусового переселення, пост-пригадування. Водночас є потреба дослідити процес включення візії історії до гранд-наративу держави. Отже, депортаційні процеси 1940-х років в історичній пам'яті українців вивчаються на трьох рівнях: це – особистісний та родинний рівень; рівень спільнот депортованих; рівень регіонів, де проживають переселені особи та загальноукраїнський зріз.

Притаманна колективній пам'яті спрощеність, вибірковість сюжетів, тривалий часовий відрізок, який відокремлював від окреслених подій депортованих українців, спрощував оповіді, залишаючи чимало емоцій, особливо виразно негативних. Сукупно ці чинники, як і вік та психоемоційні особливості людини, вплинули на образи, що відтворювались у спогадах. Друга світова війна для переселенців – це зазвичай загострення польсько-українських відносин – конфлікт на Холмщині й Надсянні, а у лемків – позиційні зміни на фронті. Хронологічно це 1943–1944 рр., лише в депортованих у 1951 р. центральним сюжетом є розповіді про депортації.

Депортації українців 1944–1951 рр. є частиною регіональної історичної пам'яті. Особливо там, де українці компактно мешкають або в родинях і/чи громадських товариствах переселенців. Підвищений інтерес у медіапросторі до депортацій з'являється напередодні річниць і круглих дат. Лише тимчасово напередодні 70-х роковин акції «Вісла» депортації стали актуальною темою для ЗМІ. Ця подія набула резонансу в контексті загострення українсько-польських відносин у гуманітарній сфері 2015–2017 рр., анексії Російською Федерацією Криму – появою внутрішньо переміщених осіб. Водночас назагал у суспільстві побутує хибне ототожнення депортацій 1944–1946 рр. із операцією «Вісла». Варто зазначити, що 2018 року Верховна Рада України ухвалила постанову про щорічне відзначення в другу неділю вересня Дня пам'яті українців – жертв примусового виселення з Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Південного Підляшшя, Любачівщини, Західної Бойківщини у 1944–1951 рр.

Сьогодні агресія Російської Федерації принесла численні жертви і водночас актуалізувала чимало питань, серед яких – усвідомлення кордонів, їхніх ментальних і просторових вимірів. Через порушення територіальної цілісності України, її кордонів, появу внутрішньо переміщених осіб, примусово депортованих українців до Російської Федерації постає також логічне питання щодо нормативно-правового оформлення термінологічного апарату цих процесів. Вивчення міграційних процесів у англійській історіографії бере початок наприкінці XIX ст. Від 1960-х років із впровадженням низки нових методів у гуманітаристиці науковці активно застосовували порівняльний метод під час вивчення міграційних рухів. Напрацьовано класифікації-типологізації процесу міграції авторства Генрі Прета Фейрчайлда, Вільяма Петересена, Вілбура Зелінського, Чарльза Тіллі, Робіна Коена. З 1990-х років поширились ідеї транснаціоналізму, які в підсумку вплинули на появу так званого міжнародного підходу до вивчення

рухів населення. В українських і польських студіях з історії примусової міграції / переселення не існує єдиної чітко визначеної термінології. У нормативно-правових актах, зокрема в угодах, підписаних між ПКНВ і сусідніми Українською, Білоруською та Литовською Радянськими Соціалістичними Республіками протягом вересня 1944 р., фігурує термін «евакуація». Поширеним у польській історіографії, особливо до 1989 р., було поняття «репатріація» (*repatriacja*), хоча це поняття недоцільно вживати стосовно поляків, переселених із сусідніх радянських республік у 1944–1947 рр. З огляду на новий політичний дискурс після 1989 р. у Польщі та 1991 р. в Україні, історики частіше вживають поняття «переселення», «депортація» або ж «виселення», подаючи як тотожні терміни.

Вивчення регіонів, їхніх географічних та уявлених моделей відкриває чимало дослідницьких перспектив, зокрема в руслі «просторового повороту» (Едвард Соя, Мануель Кастельс та ін.), дослідницького напрямку геопоетики. Території Холмщини, Надсяння й Лемківщини, які фактично були найзахіднішими регіонами проживання українців у межах етнографічних теренів, особливо цікаві з погляду їхнього розташування й поєднання кількох культур. Вивчення цього терену дає змогу простежити як трансформація кордонів впливає на населення цих теренів. У цьому контексті важливим є вивчення механізмів побудови множинної ідентичності, її локального виміру.

Як демонструють матеріали інтерв'ю та спогади, депортовані особи виразно артикулюють свою українськість, а місце, котре належить малій батьківщині в системі ідентичностей, репрезентації цього зв'язку, залежить від терену, звідки походить людина, його культурних, відмінностей від місцевого українського простору, активності в товариствах депортованих і психоемоційних характеристик людини.

Важливо також вивчати механізми пристосування до життя опісля травматичних подій (військового конфлікту, втрати дому) з урахуванням напрацювань іноземних дослідників. Наприклад, досвіду вивчення життя сімей, які пережили Голокост (Яель Даніелі запропонувала такі посттравматичні адаптаційні стилі у сім'ях тих, що вижили: «жертва», «боєць», «заціпенілий», «що було, те було»). На увагу дослідників заслуговує проблема формування культурної травми у суспільстві.

Про «Масспектрометричні дослідження в технології виготовлення багатоелементних ІЧ-фотоприймачів на основі антимоніду індію» доповів науковий співробітник відділу йонно-променевої інженерії і структурного аналізу Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України доктор філософії О. Дубіковський.

Напівпровідники з вузькою забороненою зоною, такі як антимонід індію (InSb), є актуальними і ключовими елементами сучасних інфрачервоних (ІЧ) технологій, орієнтованих на розроблення ефективних фотоприймачів для ІЧ діапазону 3–5 мкм, що відповідає мінімумові абсорбції світла в атмосфері. InSb лишається найбільш використовуваним матеріалом для отримання зображень об'єктів, маючи відсічку довжини хвилі на рівні

5,5 мкм при 77 К, що є сприятливою умовою для виготовлення ефективних ІЧ-фотодетекторів.

Найпопулярніша версія електронних ІЧ-фотодетекторів – р-п діоди на основі матеріалів із вузькою забороненою зоною. Інфрчервоні фотодіоди InSb, що працюють при 77 К, зазвичай виготовляються стандартним методом, де р-п перехід утворюється іонною імплантацією домішок р-типу в п-типу підкладинку InSb. Оптимальною домішкою для формування поверхневого шару р-типу провідності в InSb є берилій. Для введення атомів у матрицю кристалу використовувалась іонна-променева імплантація берилію з енергіями 20–100 кеВ, яка дає змогу отримати шар р-типу провідності. Профілі розподілу домішок по глибині InSb структур досліджувалися методом вторинної іонної мас-спектрометрії (BIMC). Для вимірів було використано мас-спектрометр TOF.SIMS.4 (ION.TOFS, Germany) з синхронним почерговим опроміненням поверхні зразків іонами розпилення й зондування.

У межах виконання проекту було розроблено чисельну процедуру розрахунків вольт-амперних характеристик і застосовано її для аналізу InSb діода з р-п переходом. Було визначено оптимальний профіль легування InSb іонами Be⁺. Показано, що для забезпечення оптимальних параметрів фотодіодів необхідно здійснювати імплантацію берилію з різними енергіями. Досліджено процеси фотонного відпалу імплантованих структур, визначено оптимальні параметри відпалу. Показано, що при відпалах формуються оксиди індію й антимоніду, а також відбувається сегрегація антимоніду. Знайдено режими додаткової обробки, які приводять до зменшення таких паразитних ефектів. Досліджено процеси пасивації діодних структур і показано, що оптимальними покриттями є плівки нітриду кремнію, леговані воднем. Визначено стійкість пасивуючого покриття до подальших технологічних операцій формування просвітлюючого захисного покриття фотодіодів на основі антимоніду індію. Розроблено технологічний маршрут виготовлення одно- і 6-елементних фотодіодів, а також виготовлено і випробувано експериментальні зразки фотодіодів.

В Україні активно розвивається низькочастотна радіоастрономія декаметрових-метрових хвиль, яка є одним із головних напрямів сучасної астрономічної науки. На тлі бурхливого прогресу світової низькочастотної радіоастрономії Україна лишається лідером у цій галузі завдяки створенню, вдосконаленню та комплексному використанню найбільших у світі вискоефективних радіотелескопів УТР-2, УРАН, ГУРТ й інтеграції вітчизняних інструментів до світових радіоастрономічних мереж.

Виконання зазначеної цільової програми дало змогу здійснити надчутливі низькочастотні вимірювання завдяки багатофакторному використанню та врахуванню як астрофізичних особливостей досліджуваних об'єктів, так і технічних структур і параметрів сучасної експериментальної бази. Важливим є не тільки вдосконалення радіотелескопів УТР-2, ГУРТ, розширення інструмента ГУРТ, створення нової прецизійної аналогової та

цифрової апаратури, а й впровадження в дію телескопа нового покоління NenuFAR (Франція), співтворцями якого є українські фахівці. Проведена в обсерваторії ім. С. Я. Брауде швидкодійна оптоволоконна лінія зв'язку забезпечує інформаційне й технічне приєднання вітчизняних засобів до цього радіотелескопа й інших радіоастрономічних мереж, що було одним із головних завдань цільової програми.

За підсумками виконання програми у 2018–2022 рр. опубліковано близько 130 наукових статей, виголошено майже стільки ж доповідей на міжнародних конференціях, захищено п'ять кандидатських дисертацій. Виконавці програми отримали дві Державні премії України. Велика увага приділялася популяризації наукових досліджень та подій, включно із заходами до 100-річного ювілею НАН України та 50-річчя ведення в дію радіотелескопа УТР-2.

Академік О. Коноваленко також повідомив наскільки антенне поле телескопа УТР-2 на Харківщині постраждало від російської окупації. За його словами, центральна лабораторія Радіоастрономічної обсерваторії ім. С. Я. Брауде Радіоастрономічного інституту НАН України повністю розграбована (причому вкрадено і нову, і стару апаратуру) та зруйнована. На щастя, після бомбового удару вцілів підвал – разом із системою антенного забезпечення, системою фазування. З 2 тис. антенних елементів зруйновано лише близько п'яти. Лишився й один дуже вартісний цифровий приймач. Оскільки будівля лабораторії не має даху, науковці зараз намагаються захистити від опадів і місцевих мародерів усе, що збереглося. Для цього вони отримали необхідні будівельні матеріали від Національної академії наук і вже майже закінчили роботи. Як зазначив академік О. Коноваленко, усі інфраструктурні будівлі, пов'язані з телескопом, потрібно знести і спорудити інші. Сам телескоп можна відновити вже до літа 2023 р. Головна проблема – замінована територія. Розмінування, якому теж посприяла академія, триває, проте дуже повільно – через пріоритетність розмінування сільської місцевості. «Закордонні партнери готові допомогти нам усе відновити. Безумовно, на новому якісному й кількісному науково-технічному рівні. Але робити це слід лише після остаточної перемоги України», – підкреслив доповідач.

Під час обговорення доповіді завідувачка відділу позагалатичної астрономії та астроінформатики Головної астрономічної обсерваторії НАН України член-кореспондент НАН України І. Вавилова повідомила про відданість харківських астрономів своїй справі. Зокрема, зауважила, що академікові О. Коноваленку вдалося вивезти з-під російської окупації певні результати досліджень, отримані за допомогою телескопа УТР-2, а один із його аспірантів Є. Васильківський пішки дістався інституту під час бомбардувань і виніс звідти всю базу даних про дослідження на цьому ж телескопі. За словами І. Вавилової, астрономи добре знайомі з науковими результатами за цією академічною програмою. Надзвичайно важливо, що її виконавці з Харкова змогли відновити свої перервані війною дослідження

(йдеться, зокрема, про розроблення методики підвищення чутливості й роздільної здатності радіотелескопа) вже у Полтавській гравіметричній обсерваторії Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, використовуючи для цього систему УРАН і продемонструвавши цінність цього 50-річного інструменту для світової науки. Крім того, вчена відзначила два цікаві й високоцитовані наукові результати, отримані в межах програми. Перший – цифровий приймач (розробники – команда під керівництвом директора Радіоастрономічного інституту НАН України члена-кореспондента НАН України В. Захаренка), завдяки якому відкрито вже десятки пульсарів. За роздільною здатністю він перевершує інструменти нідерландської системи LOFAR. Другий проєкт, цікавий для позагалактичної астрономії, – багатохвильовий (на різних частотах) моніторинговий огляд неба за допомогою телескопа УТР-2. Цей огляд виконувався з високою чутливістю, так само не доступною навіть для телескопів системи LOFAR. «Було би дуже цінно, якби ми, українські астрономи, після відновлення УТР-2 вже на новому рівні змогли би продовжити ці дослідження», – зауважила І. Вавилова і насамкінець додала, що напередодні війни київські й харківські дослідники вирішили шукати галактики, подібні до Молочного Шляху: «Спостерігаючи інші галактики, можна визначити певні параметри, аби зрозуміти, якою є наша Галактика».

Директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік Я. Яцків підкреслив, що наразі у світі спостерігається астрономічний бум, а декаметрова радіоастрономія – це гордість України, і її потрібно зберегти. Він також поінформував про підписання угоди між Київською академічною астрономічною обсерваторією та Канарським інститутом астрофізики (Іспанія), який, зокрема, безкоштовно надав українським колегам час для спостережень.

Потому Президія НАН України розглянула кадрові й поточні питання. Зокрема, заслухала інформацію Президента НАН України академіка А. Загороднього про засідання Ради президентів академій наук України 27 грудня 2022 р. й інформацію першого віцепрезидента НАН України академіка В. Горбуліна про підсумки конкурсу проєктів Цільової науково-технічної програми оборонних досліджень НАН України на 2023 р., а також затвердила перелік наукових і науково-технічних (експериментальних) робіт, що виконуватимуться установами НАН України у 2023 р. за бюджетною програмою КПКВК 6541230, і новий склад Ради молодих вчених НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 6.01*).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Нарешті майже всі стали українцями: дуже показове опитування щодо мови та ідентичності (опубліковано на інформаційній платформі «Texty.org.ua»).

Провідний науковий співробітник відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України доктор політичних наук В. Кулик за грант Канадського інституту українських студій замовив КМІС опитування щодо мови та ідентичності.

На думку В. Кулика, найважливіша зміна у порівнянні з опитуванням за 2017 р. – це різке збільшення частки респондентів, які (кажуть, що) говорять у повсякденному житті переважно українською мовою, та відповідне зменшення частки російськомовців. У грудні 2022 р. 41 % респондентів повідомили, що спілкуються тільки українською мовою, ще 17 % – «у більшості ситуацій» українською, натомість тільки російською говорять 6 %, а переважно російською – 9 % (ще 24 % сказали, що вживають обидві мови «рівною мірою»). Порівняно з 2017 р. частка повних і переважних україномовців збільшилася на 8 %, а частка російськомовців зменшилася аж на 11 %. Ще більше вражає регіональний розподіл: навіть на сході та півдні, судячи з відповідей, україномовців тепер не менше, ніж російськомовців (29 проти 27 %).

Що ж до ідентичності, результати опитування показують, порівняно з 2017 р. (тоді, щоправда, запитували, ким респонденти «вважають себе за національністю») частка української національності зросла на 7 %, натомість частка російської зменшилася на 5 %, а подвійної – на 2 %. Тепер з українською національністю навіть на півдні та сході пов'язують себе аж 90 %, тоді як п'ять років тому було 64 %. Згідно з цими даними, Україна, по суті, перестала бути багатоетнічною державою, бо нетитульні національності становлять усього кілька відсотків населення. Відповідно, етнополітика не відіграватиме помітної ролі в загальнонаціональному політичному процесі, хоч і залишиться чинником в окремих регіонах та в стосунках України з міжнародними організаціями, перейнятими правами меншин.

Опитування проводилося 4–27 грудня 2022 р. методом телефонних інтерв'ю з використанням комп'ютера. Опитано 2005 респондентів, які в цей час мешкали на території України (у межах, підконтрольних українській владі до 24 лютого 2022 р.). Максимальна похибка результатів опитування становить 2,4 % (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2023. – 11.01).*

***

«Інтеграція іммігрантів – на благо економіки та є перспективою розвитку України»: інтерв'ю соціолога О. Позняка «Громадському радіо».

Російське повномасштабне вторгнення в Україну спричинило найбільшу хвилю біженців із часів Другої світової війни, повідомила ООН. Завідувач відділу міграційних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України кандидат економічних наук О. Позняк поділився роздумами про наслідки цих міграційних процесів для України та Європи.

Учений зазначив: «Україна має велику кількість населення. Хвилі міграції із Сирії, країн колишньої Югославії були меншими, бо у цих країнах населення менше. Однак справа не лише в кількісних показниках, а й у тому, що до країн Європи виїжджають переважно молоді та середнього віку жінки, зазвичай із дітьми. Частіше – освічені жінки. В основному – киянки та харків'янки. Чим довше триває міграція, тим більша частка мігрантів / мігранток не повернеться. Ми маємо це усвідомити. Усе залежить від того скільки триватиме війна та як довго усуватимуть її наслідки: відбудова житла, розмінування територій. Якщо певна частина мігрантів залишається, то європейські країни отримують потужний демографічний ресурс. Україна відповідно втрачає людський капітал. (...) Якщо ми зможемо залучити достатньо іноземних інвестицій для розвитку економіки після перемоги, то Україна може стати привабливою для мігрантів. Навіть без міграційних втрат населення старіло, частка молоді зменшувалася. Тож варто думати над залученням іммігрантів. До нас можуть приїхати мешканці бідніших країн: Азії, Африки, колишніх республік СРСР (Закавказзя, Середня Азія). Нам треба працювати над тим, що серед іммігрантів не було переваги якогось одного чи кількох етносів, щоб було різноманітне суспільство. Тоді іммігранти швидше інтегруватимуться в українське суспільство. Інтеграція іммігрантів є на благо економіки та є перспективною розвитку. Якщо якісь групи будуть великими, вони житимуть власним життям. А неінтегровані мігранти – це проблема» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 11.01).

***

Інтерв'ю фольклористки О. Чебанюк «Від Різдва до Водохреща. Про традиції зимових свят українців» (опубліковано на сайті інформаційної платформи «Deutsche Welle»).

Різдвяні й новорічні свята традиційно є популярними на території України. Попри повномасштабне вторгнення Росії люди продовжують святкувати. Про комплекс свят, які припадають на межу старого та нового року, повідомила фольклористка, старша наукова співробітниця Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України кандидат філологічних наук О. Чебанюк.

Учена зазначила: «Різдво, Новий рік, Старий Новий рік, або Маланка і Василь, Водохреща – дійсно йдуть одним комплексом. У принципі дуже багато ритуальних дій – повторюються і називається це все Святвечір

перший, другий і третій, або, наприклад, Перша кутя, Друга, Третя. Є, звичайно, і такі назви, як Святий вечір, Щедрий вечір, Голодний вечір і так далі. Тобто все-таки це іде така редуплікація одного й того свята. Яке це свято? Генетично пов'язане із святом Сонцеповороту – з 21 на 22 грудня. (...) У Грушевського є дуже хороша цитата, він говорить про український народний календар – це і була наша релігія. Ще не укладена в сталу форму, тобто розвиток інтелектуальний був ще не настільки, щоб абстрагувати до рівня богів, як у греків і римлян, і зробити розвинуту міфологію. По всій Україні обов'язково перед Святвечором або на Святвечір відносять кутю хрещеним, родичам. Але що цікаво: на Одещині зберігаються релікти культу предків, тут носять за душі померлих, і тільки наступного дня уже носять хрещеним батькам, родичам і так далі».

О. Чебанюк також пояснила у який період часу сформувалися святкові українські обряди, чому важливе примирення з природою та як правильно колядувати (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 11.01*).

***

Наприкінці 2022 р. за ініціативи Інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнології (ІМФЕ) ім. М. Т. Рильського НАН України й Національної спілки кінематографістів України (НСКУ) у блакитній вітальні Будинку кіно відбулася наукова дискусія «Спадщина ВУФКУ в контексті історії українського та світового кіно».

Захід проходив за участі Національного центру О. Довженка (Довженко-центр) та підтримки Goethe-Institut Ukraine. Модерував дискусію завідувач сектору екранних мистецтв відділу екранно-сценічних мистецтв і культурології (ЕСМІК) ІМФЕ С. Тримбач.

ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління) – інституція, що проіснувала усього вісім років (1922–1930 рр.), однак залишила надзвичайно вагомий слід в історії вітчизняної культури. Передусім тому, що саме зусиллями ВУФКУ було закладено підмурівок екранних мистецтв, вибудовано інфраструктуру української кінематографії (кіностудії, кінопрокат, кінопреса, кіножурналістика, видання перших теоретичних праць). Саме тоді з'явилися перші вітчизняні кіномитці, чия слава набула всеєвропейських обширів (О. Довженко, І. Кавалерідзе, Д. Демуцький та ін.).

Модератор зібрання, відомий кінознавець С. Тримбач наголосив на особливій ролі культурних інституцій у розвитку України, подоланні нею колоніальної спадщини. Ліквідація ВУФКУ у 1930 р. та переведення центру управління кінематографією до імперського центру, у Москву, мало катастрофічні наслідки – розвиток національного кіномистецтва відчутно загальмувався, і до самого початку 1960-х років галузь перебувала у занепаді. На жаль, цей досвід не застеріг нову українську владу у 1990-ті роки та «нульове» десятиліття від деструктивно-руйнівного ставлення до інституцій у сфері кінематографа і культури в цілому. Нині ці установи знову

потребують особливої уваги та підтримки з боку держави і громадянського суспільства, зокрема й наукової спільноти.

У своїй доповіді завідувач ЕСМІК ІМФЕ доктор філологічних наук, професор Н. Мех проаналізувала історичні паралелі у становленні та розвитку УАН (ВУАН) та ВУФКУ. У діяльності обох інституцій простежується установка на українську ідентичність, науково-культурну самостійність і самодостатність, автономність свого функціонування. Саме це і не влаштувало більшовицьку владу в її імперській іпостасі, що під гаслом «оптимізації» та одержавлення повела атаки на Українську академію наук, потім і на ВУФКУ. Очевидними є історичні уроки драматичних подій столітньої давнини.

Провідний науковий співробітник ЕСМІК ІМФЕ кандидат мистецтвознавства Р. Росляк висвітлив питання, пов'язані з економічною моделлю ВУФКУ та її роллю у розвитку вітчизняної кіногалузі. Ця форма фінансування галузі виявилася доволі ефективною, передусім тому, що забезпечила сталий розвиток кінематографа в Україні.

Наукова співробітниця Довженко-центру Т. Деркач охарактеризувала колекцію фільмів часів ВУФКУ, що знаходиться на збереженні в архівній установі, окреслила перспективи її поповнення. У дискусії учасників розмови наголошувалося на необхідності розробки національної програми пошуку фільмів та інших матеріалів, пов'язаних з українською кіноісторією.

Кінознавець О. Телюк (Довженко-центр) зупинився на питанні щодо кількості фільмів, знятих ВУФКУ упродовж 1922–1930 рр. З'ясування відповідних нюансів є важливим у контексті вивчення кіноспадщини в її фільмографічних і власне фільмових аспектах.

У доповіді молодшого наукового співробітника ЕСМІК ІМФЕ О. Волошенюк проаналізовано творчі і національно-культурні здобутки діяльності Ялтинської кіностудії ВУФКУ. Стратегії і тактики екранної політики ВУФКУ у сфері презентації культурних територій національних меншин є доволі вражаючими і не менш повчальними.

Кандидат мистецтвознавства Т. Журавльова (Інститут екранних мистецтв Національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого) розкрила архетип Батька у стрічках «Два дні» Г. Стабового та «Нічний візник» Г. Тасіна. Кіно часів ВУФКУ прагнуло працювати з міфологемами, що мають універсальний характер і дають змогу розраховувати на увагу не тільки української, а й зарубіжної аудиторії.

У доповіді наукового співробітника ЕСМІК ІМФЕ кандидата мистецтвознавства Л. Новікової «Карл Менгемберг: голландський композитор української анімації» розкрито чимало подробиць співпраці українських митців та їхніх зарубіжних колег. Зокрема констатовалося, що вітчизняна анімація сформувалась у 1930-ті роки як цікавий і багатообіцяючий творчий конгломерат. Однак тодішня влада зупинила подальший її розвиток в Україні, адже йшлося про один з інструментів виховання підростаючих поколінь.

Дослідження спадщини часів ВУФКУ буде неодмінно продовжено. Передбачається публікація матеріалів наукової дискусії, що відбулася у приміщенні Будинку кіно (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 2.01).

***

«Хто і за що отримав Нобелівську премію з фізики 2022 року» – у статті завідувача відділу когерентної та квантової оптики Інституту фізики НАН України академіка НАН України Л. Яценка (Джерело: журнал «Вісник НАН України», № 12, 2022 р.).

Цьогорічними лауреатами Нобелівської премії з фізики стали три дослідники: француз А. Аспе (Alain Aspect), американець Д. Клаузер (John F. Clauser) і австрієць А. Цайлінгер (Anton Zeilinger) «за експерименти із заплутаними фотонами, встановлення порушення нерівностей Белла та новаторство у квантовій інформатиці». Як зазначено у пресрелізі Нобелівського комітету, ці вчені «провели новаторські експерименти з використанням заплутаних квантових станів, коли дві частинки поводяться, як єдине ціле, навіть якщо вони розділені», і ці результати відкрили нову еру квантових технологій. Дивовижні ефекти квантової механіки вже починають застосовувати в реальних розробках, таких як квантові комп'ютери чи безпечні мережі зв'язку з квантовим шифруванням.

Основоположні роботи Д. Клаузера, якому днями виповнилося 80 років, були виконані наприкінці 60-х – на початку 70-х років минулого століття, коли Джону не було ще й тридцяти. А. Аспе (йому зараз 75 років) виконав свої експерименти на початку 1980-х, коли згідно з українським законодавством був ще «молодим вченим», проте саму ідею їх проведення він обґрунтував у статті, опублікованій у Phys. Rev. D в 1976 р., у віці 29 років. І лише 77-річний А. Цайлінгер, нобелівські експериментальні роботи якого було виконано в основному в 1990-ті роки, чекав на їх визнання Нобелівським комітетом менш ніж 30 років. Те, що заслужене визнання все ж настало, зумовлено, мабуть, тим, що в останні роки практичне використання квантових ефектів, передусім ефектів квантової заплутаності, набуло бурхливого розвитку. Одним із прикладів цього є Quantum Technology Flagship – європейський дослідницький проєкт із розвитку квантових технологій, на фінансування якого Європейська комісія планує виділити один млрд євро протягом 10 років. Проєкт розпочався в жовтні 2018 р. і спрямований на розроблення і впровадження новітніх технологій у галузі квантових обчислень, квантового моделювання, квантових комунікацій, квантової метрології та сенсорики. Отже, познайомимося ближче з лауреатами Нобелівської премії з фізики 2022 р.

А. Аспе (Alain Aspect) народився 15 червня 1947 р. у м. Ажен в департаменті Лот і Гаронна на півдні Франції в родині вчителів. Як жартує сам А. Аспе, «Я дуже добре ілюструю французький стереотип про молодого провінціала, який залишає своє маленьке село в Гасконі, щоб поїхати до

столиці». Після середньої школи в Ажені та підготовчого класу в Бордо він вступив до Вищої нормальної школи (École normale supérieure, ENS) у Кашані та Університету Орсе, де у 1971 р. здобув диплом магістра за роботу «Голографічна фур'єспектроскопія». Після трирічної перерви на національну службу вчителем фізики в Камеруні 1974 року повернувся як викладач до ENS. Тут він уперше прочитав статтю Д. Белла, у якій йшлося про те, що суперечку між А. Ейнштейном і Н. Бором щодо інтерпретації загадкової властивості квантового світу – квантової заплутаності можна вирішити за допомогою експериментів. «Прочитати це було як кохання з першого погляду, я знав, що саме над цією темою хочу працювати», – зізнається дослідник. Паралельно з викладанням в ENS А. Аспе працював за цією тематикою в Університеті Орсе, де у 1983 р. успішно захистив дисертацію на здобуття ступеня доктора філософії під назвою «Три експериментальні тести нерівностей Белла із заплутаними фотонами». Майже через 40 років цю роботу було відзначено Нобелівською премією! Пізніше (з 1985 по 1992 р.) А. Аспе досліджував лазерне охолодження нейтральних атомів (ці роботи він проводив під керівництвом професора К. Коен-Таннуджі, який у 1997 р. отримав за це Нобелівську премію), конденсати Бозе – Ейнштейна, ультрахолодні атоми, займався атомною оптикою. На сьогодні А. Аспе є професором Вищої інженерної школи Institut d'Optique Graduate School при Університеті Париж-Сакле.

Д. Клаузер (John F. Clauser) народився першого грудня 1942 р. в Пасадені (Каліфорнія) в сім'ї професора аеронавтики. Ступінь бакалавра з фізики здобув у Каліфорнійському технологічному інституті в 1964 р. Цікаво, що квантова механіка, яка надалі стане справою його життя, давалася йому досить важко – цей курс довелося повторювати тричі. Потім він отримав ступінь магістра в Колумбійському університеті у 1966 р., а згодом, у 1969 р., захистив дисертаційну роботу доктора філософії з фізики «Вимірювання космічного мікрохвильового фону за допомогою оптичних спостережень міжзоряних молекул», яку виконав під керівництвом П. Тадеуса. У 1969 р. Д. Клаузер, який ще був аспірантом Колумбійського університету, разом із М. Горном, А. Шімоні та Р. Холтом перетворили математичну теорему Белла (1964) на дуже конкретне експериментальне передбачення за допомогою того, що зараз називають нерівністю Клаузера – Горна – Шімоні – Холта (CHSH) (за даними Google Scholar, їхню статтю процитовано понад 8 тис. 700 разів).

Потім Д. Клаузер працював у Ліверморській лабораторії, яку покинув у 1986 р. і повернувся до Берклі. Наприкінці 1980-х років він першим запропонував і запатентував атомний інтерферометр як ультрачутливий сенсор інерційних сил і гравітації. Наразі у власній приватній лабораторії J. F. Clauser & Assoc, Walnut Creek, CA він працює над розробленням новітніх медичних приладів, зокрема для маммографії.

А. Цайлінгер (Anton Zeilinger) народився 20 травня 1945 р. у містечку Рід-імІннкрайс (Австрія). З 1963 по 1971 р. вивчав фізику і математику у

Віденському університеті. У 1971 р. здобув докторський ступінь, захистивши роботу «Деполаризація нейтронів у монокристалах диспрозію», яку виконав під керівництвом Г. Рауха. У 1979 р. габілітувався у Віденському технологічному університеті. Далі була успішна кар'єра молодого талановитого вченого: 1979–1983 рр. – асистент професора в Атомному інституті Віденського технологічного університету; 1981–1983 рр. – асоційований професор фізики у Массачусетському технологічному інституті (США); 1988–1989 рр. – професор фізики в Технічному університеті Мюнхена; 1983–1990 рр. – асоційований професор у Віденському технологічному університеті. Нарешті, у 1990 р. А. Цайлінгер став повним професором Університету Інсбрука та очолив Інститут експериментальної фізики. Від 1999 р. і до виходу на пенсію у 2013 р. був професором експериментальної фізики Віденського університету. А. Цайлінгер є дійсним членом Австрійської академії наук, з 2004 р. очолює заснований того самого року Інститут квантової оптики та квантової інформації (IQOQI). З першого липня 2013 р. по 30 червня 2022 р. був президентом Австрійської академії наук. Сьогодні він продовжує активну наукову діяльність як старший науковий співробітник (Senior Scientist) IQOQI та професор-емерит (Professor Emeritus) Віденського університету.

Отже, цьогоріч Нобелівську премію з фізики присуджено за експериментальну роботу. Двох лауреатів, Д. Клаузера і А. Аспе, відзначено за роботи, у яких вони показали важливість квантової заплутаності, запропонували методи створення, оброблення та вимірювання пар Белла у дедалі більш складних і приголомшливих сценаріях, започаткувавши у такий спосіб нову еру в науково-технологічному розвитку людства. Експериментальні роботи третього лауреата, А. Цайлінгера вирізняються інноваційним використанням заплутаності та пар Белла як у фундаментальних дослідженнях, так і в практичних сферах, таких як квантова криптографія (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 4.01).

Міжнародне співробітництво у галузі освіти і науки

Конкурс на отримання грантів для візитів молодих науковців НАН України на місячний термін для стажування в науково-дослідних установах Польської академії наук

Згідно з Протоколом до Угоди про наукове співробітництво між Польською академією наук (ПАН) і Національною академією наук (НАН) України на 2022–2024 рр. у поточному році ПАН прийме у своїх науково-дослідних інститутах молодих вчених установ НАН України (до 35 років) для проходження стажування з усіх галузей наук.

Організаційні та фінансові умови зазначених візитів до Польщі викладено в Додатку 3 Протоколу до Угоди про наукове співробітництво між ПАН і НАН України на 2022–2024 рр.

Охочі взяти участь у конкурсі мають надати коротку наукову біографію (CV) англійською та українською мовами.

CV разом із супровідним листом необхідно подати до Відділу міжнародних зв'язків НАН України не пізніше 18 лютого 2023 р. на адресу: 01601 МСП, Україна, Київ 30, вул. Володимирська, 54, Президія Національної академії наук України, Відділ міжнародних зав'язків НАН України. Наявність електронних версій обов'язкова (надсилати у форматі DOC на електронну адресу petrushenko@nas.gov.ua з поміткою «на конкурс щодо стажування в ПАН»).

Після прийняття польською стороною рішення щодо схвалених кандидатур для здійснення візитів до Польщі, відповідне оголошення буде розміщено на офіційному вебсайті НАН України.

Довідки за телефоном: (044) 234 37 28 (Ганна Григорівна Петрушенко) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 6.01*).

***

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України став учасником Європейського консорціуму політичних досліджень (ЕСРР).

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України став учасником Європейського консорціуму політичних досліджень (The European Consortium For Political Research, ECPR) – благодійної неурядової організації (СІО), зареєстрованої та розташованої у Великій Британії.

Група з дванадцяти європейських університетів 1970 року заснувала цей консорціум з метою подолання національних бар'єрів і створення потужної міжнародної спільноти вчених у Європі. Сьогодні це провідне європейське наукове товариство політологів.

Консорціум налічує понад 300 інституційних членів, які представляють майже 50 країн і об'єднують десятки тисяч науковців-політологів у глобальній мережі задля розвитку досліджень у сфері політичних наук і сприяння міжнародній науковій співпраці шляхом:

- здійснення методологічної та професійної підготовки для сприяння кар'єрному зростанню аспірантів і дослідників;
- надання форумів для розвитку досліджень і формування мереж співпраці;
- надання грантів і забезпечення можливості фінансування для науковців;

• керування престижною видавничою програмою, яка ділиться найновішими дослідженнями із широким загалом (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 6.01).

Наукові видання НАН України

Нещодавно вийшла друком колективна монографія науковців Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України «Кризи політичного розвитку в Україні: причини, зміст і способи нівелювання».

У виданні проаналізовано кризи політичного розвитку як складники кризового синдрому модернізації. Неоінституційний підхід, який лежить в основі пропонованого дослідження, дав змогу проаналізувати розвиток України за роки незалежності крізь призму кризових явищ, які мають системний і перманентний характер і у своєму поєднанні, конвергенції та взаємопроникненні уповільнюють, а часом і унеможливають процеси демократизації. Кризи політичного розвитку, серед яких автори аналізують кризу ідентичності, кризу легітимності, кризу проникнення, кризу розподілу та кризу участі у своїй взаємодії, а також украй суперечливі зовнішні впливи через специфічне геополітичне середовище (між двома великими центрами сили, що також проаналізовано в монографії) фактично призвели до випробувань, які нині проходить Українська держава.

Монографія стане у нагоді вченим-суспільствознавцям, політикам, експертам і всім, хто цікавиться питаннями політичного розвитку України.

Над книгою працювали науковці відділу політичних інститутів і процесів Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України:

- завідувачка відділу член-кореспондент НАН України Г. Зеленько;
- провідний науковий співробітник доктор політичних наук Т. Ляшенко;
- провідний науковий співробітник доктор політичних наук О. Кондратенко;
- провідний науковий співробітник кандидат політичних наук Р. Балабан;
- старший науковий співробітник кандидат політичних наук Н. Кононенко;
- науковий співробітник кандидат політичних наук Л. Кияниця;
- молодший науковий співробітник кандидат політичних наук С. Брехаря (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 3.01).

Атомна енергетика

Інтерв'ю директора Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України академіка А. Носовського програмі «Про науку. Компетентно» для ютуб-каналу НАНУ.

З початком повномасштабної війни регулярні російські ракетні удари не лише спричинили кризу в українській енергосистемі, а й гостро поставили питання ядерної безпеки, що тепер постійно перебуває у фокусі уваги світової спільноти, зокрема МАГАТЕ – організації, котра опікується безпекою та надійністю використання ядерних технологій. Останнім часом великий резонанс серед науковців і фахівців з ядерної безпеки отримали публікації наукового журналіста Р. Стоуна в журналі «Science», присвячені станом української наукової інфраструктури (і, серед іншого, ядерних об'єктів) після майже року повномасштабної війни. Докладніше про все це повідомив в інтерв'ю програмі «Про науку. Компетентно» (ведучий – академік Національної академії наук України В. Семиноженко) спеціально для ютуб-каналу Національної академії наук України директор Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України академік А. Носовський (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)* – 2023. – 4.01).

До уваги держслужбовця

Т. Добко, заввідділу науково-бібліографічної інформації НБУВ
Ю. Фіх, заввідділу каталогів НБУВ

Українські літературні антології, альманахи і збірники ХХ ст.: з фондів НБУВ

(Початок. Закінчення у № 2)

Значну роль у розвитку будь-якої національної літератури відіграють альманахи, збірники й антології.

Українські літературні альманахи й збірники є цінними літературними виданнями. На їхніх сторінках друкувався надзвичайно багатогранний і різноманітний матеріал – художні твори, переклади, статті, наукові розвідки, зразки народної творчості, рецензії, замітки тощо.

Літературні альманахи та збірники ХХ ст. стали продовженням плеяди українських літературних альманахів, антологій і літературних збірників, які виходили ще з початку ХІХ ст.

Початок ХХ ст. ознаменувався погіршенням політичного й економічного становища робітничого класу та селянства в царській Росії. В Україні соціальні й політичні вимоги пов'язувалися з національними – із

скасуванням заборони українського слова, запровадженням свободи друку, дозволом видавничої діяльності. У цей час з'являються численні українські періодичні видання, але вони дуже швидко зникають. Лише окремі журнали й газети ліберального та буржуазно-націоналістичного напрямку виходять тривалий час. Несталість періодичної преси спонукає до виходу нових альманахів і збірників. У цей час в Україні виходить ряд альманахів і збірників реалістичного напрямку: «Багаття» (1905), «Перша ластівка» (1905), «Нова рада» (1908), альманахи й збірники, присвячені окремим письменникам: О. Кониському, І. Котляревському, О. Кобилянській, М. Павлику, І. Франку, Т. Шевченку.

Крім збірників реалістичного напрямку, на початку ХХ ст. виходять альманахи естетського, модерністичного, навіть декадентського характеру. Прикладом цього нового стилю в літературі є альманах М. Вороного «З-над хмар і з долин» (1903), альманах за упорядкуванням М. Коцюбинського «З потоку життя» (1905), антологія в укладанні І. Франка «Акорди» (1903). До альманахів і збірників модерністського напрямку належать збірники «Привезено зілля з трьох гір на весілля» (1907), «Герновий вінок» (1908), «Арго» (1914).

Завершують репертуар українських літературних альманахів і збірників дореволюційного періоду видання, що охоплюють роки першої російської революції 1905 р. до початку Української революції 1917 р.: «Червона квітка» (1905), «З неволі» (1908), «Робітничі пісні» (Львів 1910 та Петроград 1917), «До боротьби» (1917) та ін. Твори народної словесності: пісні, казки, загадки, думи, легенди тощо – також входили до альманахів і збірників. Прикладом таких збірників є «Гречаники» (1901), «З уст народа» (1901), «Сборникъ матеріаловъ по малорусскому фольклору» (1902), «Народні думи» (1901–1903), «Баламуте» (1906), «Козацька розвага» (1907), «Український співаник» (1912) та ін.

Перші антології в історії нової української літератури – «Вік» С. Єфремова і В. Доманицького, 1902; «Муза» О. Коваленка, 1908 – були спрямовані на побудову літературної традиції та літературного канону.

Ідеологічний тиск на українську літературу, що посилюється від 20-х років ХХ ст. і в 30-х перетворюється на диктат, приводить до появи механізмів конструювання антиканону: з одного боку, жорстко орієнтованого на марксистсько-ленінську ідеологію антологічного проекту, що починається численними, часто багатотомними виданнями у 1950-х роках і триває аж до 1980-х [наприклад, чотиритомна «Українська радянська поезія: антологія» Є. Адельгейма (1948); чотиритомна «Антологія української поезії» М. Рильського і М. Нагнибиди (1957–1958); чотиритомна «Антологія українського оповідання» М. Шумила (1960)], з іншого – українські еміграційні інтелектуали намагаються продовжити антологізацію української літератури як національного феномена [«Розстріляне Відродження» В. Лавріненка (1959); «Шістдесят поетів шістдесятих років» Б. Кравціва (1967)].

В умовах репресій супроти авторів і заборони творів активізуються також антологічні механізми культурної пам'яті: в еміграції, а згодом і в Україні з'являються численні видання, які намагаються зберегти літературу як архів. Головне завдання архіву – згуртувати й зберегти все, що може стати в нагоді для подальшого аналізу і відповідних вибірок. За цим самим принципом формуються антології, які намагаються означити літературні явища, прикметні не так естетичними досягненнями, як територіальними, соціальними, тематичними, мовними чи хронологічними особливостями [«Поети Канади: вірші українських робітничо-фермерських поетів» П. Кравчука (1958); «Слово і зброя: антологія української поезії, присвяченої УПА і революційно-визвольній боротьбі: 1942–1967» Л. Полтави (1968); «Антологія української поезії в Канаді: 1898–1973» Я. Славутича (1975); «Початки: антологія молоді поезії» А. Бондаря (1998)]. Так само за принципом архівної повноти побудовано антології, які повертають у національну традицію окремі жанрово-родові чи стилістичні феномени, зокрема й угруповання, що спромоглися на власні естетичні пропозиції [«Молода Муза» В. Лучука (1989); «Українська хата» В. Шевчука (1990); «Стрілецька Голгофа» та «Слово Благовісту» Т. Салиги (1992, 1999)].

Спеціалізований фонд документів Відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського є одним з найбільших в Україні зібрань творів друку, виданих поза її межами різними мовами світу. Провідне місце у фонді відділу займають твори класиків української літератури та письменників української діаспори. Так, еміграційні видання, відгукуючись на появу нових художніх творів за межами України, засвідчили й почасти уможливили появу діаспори – нової культурної спільноти із власним ставленням до мови, території й історії, з новими критеріями визначення особистої та колективної ідентичності [«Координати» Б. Бойчука і Б. Рубчака (1969); «Поза традиції» Б. Бойчука (1993); «From Three Worlds» Е. Гогана, 1996; «Two Lands. New Visions» Д. Кулик-Кіфер та С. Павличко (1998)].

У кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. процес оновлення української літератури набув значної сили. Зміни в суспільному житті країни, зокрема розпад СРСР, позначилися й на розвитку літератури. Нове покоління письменників і поетів прагнуло подивитися на навколишню дійсність по-новому, а не під кутом методу «соцреалізму». У літературі почали з'являтися нові теми, зрештою змінився й підхід до творчості. Отже, говорячи про українську літературу кінця ХХ ст., традиційно наголошують на світоглядно-мистецькому напрямі, що в останні десятиліття прийшов на зміну модернізму, – постмодернізму як основному художньому напрямку літератури 90-х років ХХ ст. І хоча стосовно постмодернізму й досі не припиняються дискусії, зупинимося на думці більшості дослідників: український постмодернізм зародився у 1980-х роках і пов'язаний з іменами Ю. Андруховича, О. Ірванця, В. Неборака (літературне угруповання «Бу-Ба-Бу»), а пізніше з представниками таких груп, як «Пропала грамота»

(Ю. Позаяк, В. Недоступ); «Лу-Го-Сад» (І. Лучук, Н. Гончар); «Нова дегенерація» (І. Андрусак, І. Ципердюк) та ін.

Незаперечною є думка, що літературні альманахи та збірники ХХ ст. це цінне надбання, яке стало предметом вивчення українськими письменниками й істориками різних літературних періодів, приводом для міркувань над розв'язанням важливих проблем літературознавства; мужній, посправжньому глибоко народний, патріотичний крок на шляху до утвердження національної самобутності українців.

Бібліографічний список антологій укладено за хронологією, у межах року матеріал розміщено за абеткою. При описі збережено стилістику та орфографію відображених текстів, назв, імен. Переважно включено видання українською та російською мовами.

1900

1. Вихъ (1798–1898). – Къивъ : Друк. С. В. Кульженко, 1900. – 464, VII, [2] с., біогр. відомості про авт. з портр., литогр облож., заст. и конц. – Пер. з давньогрец., англ., нім., рос., іт., пол., груз. – Видання укр. мовою, транслітерованої символами рос. мови старої орфографії

Vu17029; Vu11218; Vu3238

2. Етнографічний збірник : [В 40 тт] / видає етногр. комісія Наук. т-ва ім. Шевченка. – У Львові : Накл. Т-ва, з друк. НТШ, під зарядом К. Беднарського, 1895–1929.

Т. 8 : Галицькі народні новелі / зібрав О. Роздольський ; [передм. І. Я. Франка]. – 1900. – IX, 166 с. – Показчик важніших мотивів сеї збірки : с. 163–166.

Vu16078/8; Vu17046/8; Попов 2682

Т. 9 : Етнографічні матеріали з Угорської Руси, т. 3, [ч.] 1. Західні угорсько-руські комітати ; [ч.] 2. Бач-Бодрогський комітат / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1900. – [2], 284 с.

Vu16078/9; Попов 2683; Айзеншток Ж 8833/9

Т. 10 : Галицько-руські народні приповідки, вип. 1 : (А–Відати) / зібрав, упорядкував і пояснив [та авт. передм.] І. Франко. – 1901. – VIII, 200 с.

Vu16078/10; Попов 2684; Айзеншток Ж 8833/10

Т. 11 : Галицько-руські народні пісні з мельодиями / зібрав у селі Ходовичах І. Колесса. – 1902 (обкл. 1901). – XXXVI, 303 с. : портр., нот.

Vu16078/11; Попов 2685; Айзеншток Ж 8833/11

Т. 12 : Галицько-руські народні легенди, т. 1 / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1902. – XI, 215 с.

Vu16078/12; Попов 2686

Т. 13 : Галицько-руські народні легенди, т. 2 / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1902. – III, [1], 287 с. – Анотації (нім.) : с. 263–287.

Vu16078/13; Попов 2687; Айзеншток Ж 8833/13

Т. 14 : Оповідання Р. Ф. Чмихала / зібрав [та авт. запису] В. Лесевич ; [передм. В. Гнатюка]. – 1904 (обкл. 1903). – IV, 337, [3] с. : портр. – Показч. мотивів [змісту фольклор. творів] : с. 322–337.

Vu16078/14; Попов 2688; Айзеншток Ж 8833/14

Т. 15 : Знадоби до галицько-руської демонології / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1904 (обкл. 1903). – II, 272 с.

Vu16078/15; Попов 2689

Т. 16 : Галицько-руські народні приповідки, т. 1 : (А–Діти), вип. 2 : (Відати–Діти) / зібрав, упорядкував і пояснив [з передм.] І. Франко. – 1905. – XXVI, 201–600 с.

Vu16078/16; Соколов Во862909/1.2; Айзеншток Ж 8833/16; Попов 5930

Т. 17 : Коломийки, т. 1 / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1905. – XLIII, 259 с.

Vu16078/17; Попов 2690; Соколов Во860787

Т. 18 : Коломийки, т. 2 / зібрав В. Гнатюк. – 1906. – 315 с.

Попов 2691; Айзеншток Ж 8833/18

Т. 19 : Коломийки, т. 3 / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1907. – IV, [1], 251, [1] с.

Vu16078/19; Попов 2692; Айзеншток Ж 8833/19

Т. 21 : Галицько-руські народні мелодії, ч. 1 / зібрані на фонограф Й. Роздольським ; зписав й зредагував [з передм.] С. Людкевич. – 1906. XXIII, 187 с. : нот. – Реєстр сіл і повітів, з яких зібрано матеріал пісенний сего збірника : с. XX–XXI. – Пояснення деяких значків і скорочень у нотах : с. XXII–XXIII. – Приписки і відсилачі : с. 177–187.

Vu16078/21; Попов 11220

Т. 22 : Галицько-руські народні мелодії, ч. 2 / зібрані на фонограф Й. Роздольським ; зписав й зредагував [з передм., с. : III–V] С. Людкевич. – 1908. – V, [2], 177–384 с. : табл., нот. – Приписки і відсилачі : с. 375–382. – Ошибки друку : с. 383–384.

Vu16078/22; Попов 2693; Айзеншток Ж 8833/22

Т. 23 : Галицько-руські народні приповідки, т. 2 : (Діти–Пять), вип. 1 : (Діти–Кпйти) / зібрав, упорядкував і пояснив І. Франко. – 1907. – 300 с.

Vu16078/23; Попов 2694; Айзеншток Ж 8833/23

Т. 24 : Галицько-руські народні приповідки, т. 2 : (Діти–Пять), вип. 2 : (Кравець–Пять) / зібрав, упорядкував і пояснив [з передм.] І. Франко. – 1908. – X, 301–612 с.

Vu16078/24.2; Попов 2695; Айзеншток Ж 8833/24

Т. 25 : Етнографічні матеріали з Угорської Руси, т. 4 : Казки, легенди, новелі, історичні спомини з Банату / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1909. – XXI, 248 с. – Hauptmotive der Erzählungen (анот. нім.) : с. 221–238. – Словарець місцевих виразів : с. 239–245.

Vu16078/25; Попов 2696; Айзеншток Ж 8833/25

Т. 26 : Народні оповідання про опришків / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1910. – XVII, 354 с. – Анот. на оповід. [нім.] : с. 306–332. – Словарець [тулмач.] : с. 333–342.

Vu16078/26; Попов 2697

Т. 27 : Галицько-руські народні приповідки, т. 3 : (Рабунок–Ячмінь), вип. 1 : (Рабунок – Час) / зібрав, упорядкував і пояснив І. Франко. – 1909. – 300 с.

Vu16078/28; Попов 2698; Айзеншток Ж 8833/27

Т. 28 : Галицько-руські народні приповідки, т. 3 : (Рабунок – Ячмінь), вип. 2 : (Час–Ячмінь) / зібрав, упорядкував і пояснив [з передм.] І. Франко. – 1910. – IX, с. 301–541. – Додатки і доповнення : с. 371–537. – Додаток 2 : с. 538–541.

Vu16078/28; Попов 2699; Айзеншток Ж 8833/29

Т. 29 : Етнографічні матеріали з Угорської Руси, т. 5 : Казки з Бачки / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1910. – VII, 318 с. – Анот. [нім.] : с. 306–316.

Vu16078/29; Попов 2700; Айзеншток Ж 8833/28

Т. 30 : Етнографічні матеріали з Угорської Руси, т. 6 : Байки, легенди, істор. перекази, новелі, анекдоти – з Бачки / зібрав [та авт. передм.] В. Гнатюк. – 1911. – IV, 355 с. – Hauptmotive der Erzählungen (анот. нім.) : с. 319–334. – Словарець менше зрозумілих виразів : с. 335–350.

Vu16078/30; Попов 2701; Айзеншток Ж 8833/30

Т. 31–32 : Похоронні голосія / зібрав І. Свенціцький (передм.) ; Похоронні звичаї й обряди / зібрав В. Гнатюк ; [передм. «Українські похоронні звичаї й обряди в етнографічній літературі : Огляд студій і бібліографія» З. Кузелі]. – 1912. – IV, 426, [2] с. : нот, табл. – Бібліографія українських похоронних звичаїв і вірувань у душу та позагробове жите : с. 174–202.

Vu16078/31-32; Попов 2702; Айзеншток Ж 8833/31-32

Т. 33 : Знадоби до української демонології, т. 2, вип. 1 / зібрав В. Гнатюк (передне слово). – 1912. – XLII, 237,[3] с.

Vu16078/33; Попов 17569; Айзеншток Ж 8833/33

Т. 34 : Знадоби до української демонології, т. 2, вип. 2 / зібрав В. Гнатюк (передне слово). – 1912. – XXVI, 280,[1] с. – Паралелі : с. 257–260. – Бібліографія : с. 261–270.

Vu16078/34; Попов 5797

Т. 35, т. 1 : Колядки і щедрівки (т. 1) / зібрав В. Гнатюк (передне слово). – 1914. – XXXIV, 270 с.

Айзеншток Ж 8833/35; Попов 5799

Т. 36, т. 2 : Колядки і щедрівки (т. 2) / зібрав В. Гнатюк (передне слово). – 1914. – XV, 380 с.

Гнатишин А./№425/Т. 36, т. 2; Айзеншток Ж 8833/36

Т. 37–38 : Українські народні байки (звіринний епос) / зібрав В. Гнатюк (передне слово). – 1916. – LVI, 559 с.

Попов 5802–а

Т. 39–40 : Народні пісні з Галицької Лемківщини : тексти й мелодії / зібрав, упоряд. і пояснив Ф. Колесса (передне слово). – 1929. – LXXXII, 469 с.: ноти.

Гнатишин А./№425/Т. 39-40; Айзеншток Ж 8833/39-40; Таранченко № 309; Попов 2703

3. Иллюстрированный сборник Киевского Литературно-Артистического общества. – Киев : Фото-тип. С. В. Кульженко, 1900. – 64, [1] с. : виньетка на обл. худож. І. Селезнева, портр. членов и почетных членов об-ва. – Списокъ почетныхъ членовъ Киев. Лит.-арт. об-ва. – С. 21–23.

Во90055

4. Иллюстрированный сборник Киевского Литературно-Артистического общества. – Киев : Фото-тип. С. В. Кульженко, 1900. – 312 с. : 11 л. портр. : , 20 с. нот, облож. и виньетки В. И. Нестельбергера, ил. В. Н. Николаева и И. Ф. Селезнева.

Бу3104; Во32822

5. Хвыля за хвылею : вирши й проза / выдавъ Б. Гринченко. – У Чернигови : Тип. Губ. земства, 1900. – 434, [2] с.

Бу17106; Бу11496; Ау16698; Бу2048; Р6368

6. Южно-Русскій альманахъ. Годъ шестой. [На Всероссийской выставкѣ 1896 г. въ Нижнемъ Новгородѣ награжденъ дипломомъ] / под ред. А. И. Маркевича и А. Е. Попандопуло. – Одесса : Типо-литогр. А. Шульце, 1900. – LIV, 124, 64, 268, 124, 48 с. – (Издание Ю. Сандомирскаго). –

Во42416/6

1901

7. Гречаныки: Собрание малороссийскихъ пісень в трех частях: В сборнике более 300 песен семейных, любовных, грустных, исторических, старинных казацких, чумацких, плясовых, обрядных, колыбельных и проч[их]. – Москва : Изд. книгопродавца А. Д. Сазонова, [тип. И. Я. Полякова], 1901. – 296, VIII с.

Попов 5810

8. Изъ усть народа. Малорусскіе рассказы, сказки и пр. / [уклад, авт.. передм. та приміт.] Б. Д. Гринченко. – Черниговъ: Земская Тип., 1901. – VIII, 488 с. – Прибавленіе [дод.] : Старая рукопись [початку XIX ст.] : с. 402–420. – Примѣчанія и параллели : с. 421–454. – Указатель содержания : с. 455–488.

Во16459; Попов 15229; Соколов Во860580

9. Левада : галицько-руський альманах. – У Львові : Накл. Наук. т-ва ім. Шевченка, з друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1901. – [2], 124, 51, 13 с. – (Хроніка і бібліографія).

Во10807

10. Народні думи / впорядкував та пояснив М. Пачовский. – Львовь : Друк. НТШ, під зарядом К. Беднарського, 1901. – (Виданє Руского пед. т-ва ; Ч. 84).

Ч. 1. – 88 с.

Попов 5693 (комп. 2)

11. Научно-литературный сборникъ: Періодическое издание «Галицко-русской Матицы», 1901 : [В 3 кн.] / подъ ред. Б. А. Дѣдицкаго. – Львовь : Удѣловая типографія во Львовѣ, 1901.

Т. 1, кн. 1. – [2], 104 с. : мал.

Т. 1, кн. 2. – С. 105–184, 73–120

Т. 1, кн. 3. – С. 121–176, I–II, 185–274.

XV.2.88/1.1; Ж1262/1.2; XV.2.88/1.2; Ж1262/1.3; XV.2.88/1.3

1902

12. Викъ. (1798 – 1898) : [У 3 т.] / сост. : В. Доманицкий, С. Ефремовъ, литогр. обл., застав. й конц. худ. Шарварека, биогр. сведен. авт. – 2-е вид., зь одминамы й дод. – Къивь : Друк. Петра Барського, 1902.

Т. 1. : Украинська поезія від Котляревського до останніх часивъ. – 494, XII с. : іл., портр. - Пер. з рос., пол., нім., давньогрец., іт., груз., євр.

Т. 2. : Украинська проза видъ Квитки до 80-хъ рокивъ XIX в. – 584, II, I с. : іл., портр. – Видання укр. мовою, транслітерованої символами рос. мови старої орфографії.

Т. 3. : Украинська проза зь 80-хъ рокивъ XIX до останнихъ часивъ. – 566, II, I с. : іл. – Видання укр. мовою, транслітерованої символами рос. мови старої орфографії.

Ви17030/ II–III, Ви3241/1; Ви3242/2; Ви3240/ II – III; Ви 23786/2–3;

Во24425/2–3; Кротевич 227–229; P143–145 (стародруки).

13. Научно-литературный сборникъ: Періодическое издание «Галицко-русской Матицы», 1902 / подъ ред. Б. А. Дѣдицкаго. – Львовь : Удѣловая типографія во Львовѣ, 1902.

Т. 2, кн. 1. – [2], 60 с.

XV.2.88/2.1

14. Сборникъ матеріаловъ по малорусскому фольклору (Чернигов., Волын., Полтав. и некоторых других губ.) : колядки, щедровки, загадки,

пословицы, заговори, нар. медицина, примѣты, рассказы и сказки / собралъ [уклад., авт. передм. та примѣт.] Ал. Н. Малинка. – Черниговъ: Тип. Губ. Земства, 1902 г. – XXI, 388 с. – (Прилож. къ № 1 «Земскаго Сборника Чернигов. г.» 1902). – [Географ. показч.] : с. 2–7.

Bu4161; IX.42.111

1903

15. Акорди : антольога украинської лірики від смерти Шевченка / уложив І. Франко, з іл. Ю. Панькевича. – У Львові : Накл. укр.-рус. видав. спілки, з друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1903. – 316 с. : іл.

BC32616; УНД № 1

16. Дубове лысте : альманахъ на згадку про П. О. Кулиша / уряд. : М. Чернявський, М. Коцюбинський, Б. Гринченко (передм. «До читачивъ»). – У Києви : Зъ друк. Петра Барського, 1903. – 278 с. : 4 портр. Кулиша, мал. його хаты, похорону й могылы, 3 л. нот (муз. М. Лисенка до вірша П. Кулиша «У досвита вставъ я...»), автограф П. Кулиша. – Библиогр. показч. пысаннивъ П. Кулиша : с. 245–276.

РЛ № 8737

17. Зъ-надъ хмаръ и зъ долынъ : укр. альманахъ : (збирныкъ творивъ сьогочасныхъ авторивъ : року 1903 / впоряд. и улож. М. Вороний. – Одесса : Друк. А. Соколовського, 1903. – 251, [IV] с.

РЛ № 5378; РЛ № 2552

18. Літературный збирныкъ, зложеный на спомынъ Олександра Кониського (1836–1900). – У Києви : Зъ друк. Петра Барського, 1903. – 401, [II] с. : портр. О. Я. Кониського. – На шмуцтитулѣ : Пам'яти незабутного трудовныка на ниви народній О. Кониського.

Bo95272; Bo130872; Bo89419; B220056; Кротевич 225

19. На коляду Руси-Україні оден сніп з гайдамацької ниви : [альманах]. – Львів : Накл. ред. «Гайдамаки», друк. «Уділова», 1903. – 80 с. – На шмуцтитулѣ : прим. : зміст 12 номерів тижн. «Гайдамаки».

Au18461; P6367

20. Народні думи : З ілюстрациями : [У 2 ч.] / впорядкував і пояснив [та авт. передм.] М. Пачовский. – У Львові : З друк. НТШ, підъ зарядомъ К. Беднарского, 1901–1903.

Ч. 1. – 1901. – 68 с. – (Видане Руского пед. т-ва ; Ч. 84).

Ч. 2. – 1903. – X, 86, [2] с. : мал. – (Видане Руского Пед. Т-ва ; Ч. 107).

Попов 5693; Bu2434/107

1904

21. Пѣсни села Андреевки Нѣжинскаго уѣзда / собралъ и къ печати приготовилъ [з передм.] В. В. Даниловъ. – Кіевъ : Тип. И. И. Чоколова, 1903 (обкл. 1904). – XIII, 93, [3] с. – Указатель пѣвиць и пѣвцовъ и №№ пѣсенъ, записанныхъ отъ нихъ : с. 95–96. – Варіанты подобраны по слѣдующимъ собраніямъ пѣсенъ : с. 96. – Відб. зі : Сб. Ист.-филол. О-ва при Ин-те кн. Безбородко в Нѣжинѣ. – 1904. – Т. 5.

Во17911; Во302226

22. Научно-литературный сборникъ: Періодическое изданіе «Галицко-русской Матицы», 1904 : [В 3 кн.] / подъ ред. Б. А. Дѣдицкаго. – Львовъ : [Галицко-рус. Матица] Ставропиг. тип., под упр. М. Рефця, 1904.

Т. 3, кн. 1. – 117 с.

Т. 3, кн. 2. – 112 с.

Т. 3, кн. 3. – 120 с.

Ж1262/3.1, 3.3; XV.2.88/3.1–3.3

23. На вичну пам'ять Котляревському : литературный збирникъ. – У Кйиви : «Викъ», друк. П. Барського, 1904. – 510, X, [1] с. : 18 л. іл. : 1 кольор. портр. І. П. Котляревського (худ. О. Г. Сластьона, 11 мал. на тексти з «Енеїди» (худ. В. О. Корнієнко), 3 горел'єфи з пам'ятника І. П. Котляревському в Полтаві Л. В. Позена, 3 фотозн., обкл. худ. Ф. С. Красицького. – Библиогр. покажч. вид. Котляревського, творивъ та пысанъ про його : с. 467–494.

Вu17303; Во84270; Кротевич 222

24. Трыста найкращыхъ украинськихъ писень. – У Кйиви : Выд-во «Викъ». Коштомъ кныгарни «Кіев. Старины», зъ друк.э П. Барського, 1904. – 231, VII с. – (Селянська б-ка ; № 39).

1905

25. Багаття : укр. альманахъ / уряд. Ив. Лыпа ; вид. О. Л. С. – Одесса : Друк. Штаба Одес. воен. окр., 1905. – 265, III с.

ВC36080; Во131385

26. Зъ потоку жыття : альманахъ / уряд. М. Коцюбинський, М. Чернявський. – У Херсони : Друк. наслід. О. Д. Ходушиной, 1905. – 282, II с.

ВC36909; В178429; РЛ № 2717; РЛ № 6046

27. За красою : альманах в честь Ольги Кобилянської / зібрав і видав Остап Луцький. – Чернівці : Накл. М. Грабчука, 1905. – 164 с. : портр. О. Кобилянської.

Vu17180

28. Перша ластівка : альманахъ молодыхъ украинськихъ письменниківъ / упоряд. і передм. М. Чернявського. – У Херсоні : Друк. наслід. О. Д. Ходушиной, 1905. – 290, VI с.

РЛ № 7515

29. Primula Veris : збірка поезій Стефана Цебрівського, Модеста Дмитренка, Василя Кудрика, Тараса Вірного і инш.– Тернопіль : Накл. М. Солтисової, з «Друк. Подільскої» Й. Степка, 1905.

Вип. 1. – 40 с. : іл.

Au15275

30. «Розвага» : Український декламатор : [У 3 ч.] : артистичний збірник поезій, оповідань в прозі, монологів, жартів і гуморесок найвидатніших українських поетів і письменників : мелодекламація «Остання ніч», музика М. Лисенка : для читання і декламування на сцені, вечорницях, дома в громаді, драматичних курсах і т. д. ... / Уложив Олекса Коваленко, грав. обкл., тит. л., художні віньетки і кінц. худ. І. Бурячка, з портр. поетів, письменників і артистів. – Київ : Друк. С. В. Кульженко, 1905.

Ч. 1. : Declomatorium. – С. 1–287.

Ч. 2. : Мелодекларация і поезія. – С. 288–415.

Ч. 3. : Жарти і гуморески. – С. 416–519 : 7 л. нот.

P4889

31. Червона квітка : збірка віршів. – Львів : З друк. НТШ, під зарядом К. Беднарського, 1905. – 32 с. – (Видання Української радикальної партії ; ч. 7).

Ao24356; РЛ № 6552

32. Ювілей 30-літної діяльності Михайла Павлика (1874–1904). – Львів : Заходом Ювілейного Комітета, з друк. Народової (Манецких) 1905. – XX, 82, [6] : 3 л. нот, портр. ювілянта й его Рідні.

1905/Ю–19 (арх.); Во906205; Айзеншток № 8715; РЛ № 2810

1906

1. Баламуте: Наилучший новѣйший сборник малороссійскихъ пѣсень / собралъ Грыцко Мудрый. – Київ : Изд. книгопродавца Т. А. Губанова, [тип. И. И. Чоколова], 1906. – 108 с.

Au16597

2. Вѣнокъ пѣсней малорускихъ или думы, думки, хоры, танцѣ съ прибавленемъ пѣсней церковныхъ для спѣволюбивыхъ рускихъ лицъ. – Перемышль : [Накл. А. Жупника и Гамершмида], печатнѣ «Удѣловой», пѣдъ зарядомъ І. Лазора, 1906. – 185, [6] с. – На обкл. назва : Думы, думки, коломыйки и пѣсни народни.

Маслов 3428

3. Досвитни Огни : Збирка поезій й прозы до читання й декламацій / упоряд. Б. Грінченко, вид. Е. Череповського, литогр. обкл. худ. І. Шульги, заст. й кінц. худ. Є. М. та В. Є. Маковського. – Къивь : Друк. І. І. Чоколова, 1906. – 479, [IX] с. : 16 с. нот, портр. авторів і артистів, з муз. М. Лисенка та М. Левицького.

Во25009

4. Козацкі часи в Народій Пісни з замітками В. Будзиновского / [уклад. та авт. передм. В. Т. Будзиновський]. – Львѣв : Накл. В. Будзиновского, з друк. Народовой (Манецких), [1906]. – VIII, 327 с.

ІХ.42.179

5. На шляху : літ. альм. / вид. академіч. т-вом «Союз» в Чернівцях в пам'ять 30-х роковин свого заснування. – Чернівці : Накл. Т-ва, 1906. – 102 с. – На обкл. : 1875–1905.

Во305983

6. «Розвага» : Український декламатор : [У 4 ч.] : артистичний збірник поезій, оповідань в прозі, монологів, жартів і гуморесок найвидатніших українських поетів і письменників : мелодекламація «Остання ніч», музика М. Лисенка : для читання і декламування на сцені, вечорницях, дома в громаді... / Уложив Олекса Коваленко ; музика М. Лисенка і К. Стеценка ; грав. обкл., тит. л., шмуцтитули, застав. і кінц. худ. І. Бурячка ; з портр. поетів, письменників і артистів. – [2-е вид., доп.]. – [Київ] : [Вид. І. Самоненко ; Тип. С. Кульженко], 1906.

Т. 1. : Ч. 1. : Declomatorium. – С. 1–319.

Ч. 2. : Мелодекларація і лірика. – С. 323–416.

Ч. 3. : Жарти. Сатира. Гуморески. – С. 422–484.

Ч. 4. : Проза. – С. 492–562 : ноти.

В337586/1–2; ВА531107; УНД № 51; РЛ № 5934

7. Украинськи Записи Порфирия Мартиновича : [збірка укр. нар. пісень, дум, казок, оповідань] / [уклад., авт. запису та приміт.

П. Д. Мартинович]. – Київ : Тип. Имп. Ун-та Св. Владимира Акц. О-ва печ. и изд. дѣла Н. Т. Корчак-Новицкаго, 1906. – 317 с.
Vu17786; Маслов 3389; Попов 5843

1907

8. Богданова слава : збірка зложена в пам'ять 250-х роковин смерті гетьмана Богдана Хмельницького. – Львів : Коштом і заходом т-ва «Просвіта», 1907. – 32 с. : іл. – (Видавництво товариства «Просвіта» у Львові ; ч. 328 за серпень 1907 року).

9. Вечорниці : укр. юморист. зб. : оповідання, байки, гуморески і куплети. – Харків : Тип. «Печатное дело», 1907. – 136 с.

10. Воскресла Україна : збірка. – Львів : З друк. НТШ, 1907. – 48 с. : іл. – (Видавництво товариства «Просвіта» у Львові ; ч. 322 за січень і лютий 1907 року).

11. Дзвін : [зб.]. – Київ : Дзвін, друк. С. А. Борисова, 1907.
Зб. 1. – 270 с.
1907 Д–63 (арх.)

12. Добрий інтерес : збірка. – Львів : Коштом і заходом Т-ва «Просвіта», 1907. – 32 с. : іл. обкл., 2 мал. в тексті.

13. Жартливый Петро : Новый малороссійскій збирныкъ куплетывъ, рассказыывъ, сценъ и писень П. Раевского, Л. Лучицкаго, Кропивницкаго и др. / зибравъ Ф. Авчинниковъ. – Одесса: Изд. книгопродавца Н. М. Губанова, тип. Л. Шутака, 1907. – 24 с.
Vu17523

14. Жіноча доля : [збірка]. – Львів : Коштом і заходом Т-ва «Просвіта», 1907. – 32 с. : іл., 2 мал.

15. Из великих днів : збірка в 250-літє смерти Богдана Хмельницького : читанка для народу / зложив Я. В-ий [Я. І. Весоловський]. – Львів : Накл. «Народного Комітету», з друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1907. – 32 с. : мал., 1 фоторепр. картини М. Івасюка «Богдан Хмельницький під Зборовом», портр. Б. Хмельницького (обкл.).
Vu18536; P6376

16. Квіточка : збірничок перлів української поезії / склав і написав передм. М. Щербина, вид. С. І. Сидоренко. – Київ : Друк. С. В. Кульженка, 1907. – 79 с.

17. Козацька розвага: Малорусскій дивертисментъ для сцени и дома: сборникъ малороссійскихъ веселыхъ разказовъ, пѣсень, стихотвореній, басень, небылицъ, шутокъ, монологовъ, сценъ изъ народнаго быта и другихъ подобныхъ произведеній малорусской литературы для чтеній и декламираванія на сценѣ, в домахъ, на вечеринкахъ, въ общественныхъ собраніяхъ и т. п. / [уклад.] А. Пивень. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1907. – 207 с.: илл.

Попов 5872

18. Нові часи : (іл. збірка). – Львів : Коштом і заходом Т-ва «Просьвіта», з друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1907. – 48 с. : мал. – (Видавництво Товариства «Просьвіта» у Львові ; ч. 331-2)

Au1966; Au16530/331-2

19. Перша книга : збірник писань. – Радомисль Київ. губ[ернії] : З друк. Е. І. Заєзнаго, 1907. – 123 с. – (Самотній і Гамалія).

Au1942

20. Привезено зілля з трьох гір на весілля / худ. Ю. Панькевич. – [Львів] : «З загальної друкарні», 1907. – 16 с. – На звор. тит. л. : На день 30 липня 1907 Володимирові і Марійці Бирчакам. «Молода муза».

Bu7762; P6364

21. Складанка : Дещо з життя муравлів Вол. Гериновича; Харитя Мих. Коцюбинського; Пригода Дионизия Сиракузкого Григ. Коваленка. – Львів : Коштом і заходом Т-ва «Просьвіта», з друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1907. – 23 с. : іл. обкл.– (Видавництво Товариства «Просьвіта» ; ч. 319, [рік] 1906, кн. 12).

Au16530/319

22. Тарасові поминки. – Львів : З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1907. – 48 с. : іл. обкл. і тит. л. з автопортр. Т. Г. Шевченка, 2 мал., 3 портр. Т. Шевченка, один з яких – власноручний, під одним з портр. автограф Т. Шевченка. – (Видавництво Товариства «Просьвіта» у Львові ; ч. 323).

Au16530/323

1908

23. Буковинскі русско-народні пѣсни / собравъ зъ усть народа въ заставнецькомъ повѣтѣ Партеній Руснакъ. – Коломыя : Черенками и накладомъ печатни М. Бѣлоуса, 1908. – 72 с.

24. В пам'ять сорок-семих роковин смерти великого борця Тараса Шевченка / передм. І. Діброви. – Чернівці : З друк. Т-ва «Руска Рада», під зарядом І. Захарка, 1908. – 48 с. : 1 портр. Т. Г. Шевченка, 1 мал. – (Народна бібліотека ; Число 7).

Bu17584/7; P6375

25. Для всіх... : іл. збірка / зложив Я. Веселовський. – У Львові : Накл. Т-ва «Просьвіта», з друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1908. – [4], 96 с. : іл., портр. – (Відбитка з літературно-наукової части Ілюстрованого Народного Календаря товариства «Просьвіта» за рік 1908).

Bu21704; Bu2489; P6351

26. Досвітні Огні: Український декламатор: збірка поезії й прози до читання й декламації / упоряд. Б. Грінченко, вид. Є. Череповського, литогр. обкл. худ. І. Шульги, заст. й кінц. худ. Є. М. та В. Є. Маковського. – 2-ге вид., перероб. і значно допов. – Київ : Друк. І. І. Чоколова, 1908. – X, 549, [2] с. : 16 с. нот, з портр. авторів і артистів, з муз. М. Лисенка та М. Левицького, іл.

РЛ № 1386

27. «З неволі» : літ. зб. – Вологда : Вид-во «Запомога» ; Пб. : Друк. Клобукова, 1908. – [3], 228 с.

Во307849; P3822

28. Запожскіе и гайдамацкіе клады. Малорусскія народныя преданія, повѣрія и рассказы, собранныя въ Екатеринославщинѣ, 1873–1906 / [уклад., авт. запису, передм., приміт.] Я. П. Новицкій. – Александровскъ : Тип. Б. Я Штернь, 1908. – 76, [3] с.

Bu21267; Во96552; Попов 5865

29. Золото : збірка. – Львів : Коштом і заходом Т-ва «Просьвіта», з друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1908. – 40 с. : іл., табл. – (Видавництво Товариства «Просьвіта» у Львові ; Ч. 338, за червень 1908).

Au16530/338; P6370

30. Історичні пісні українського народу / впорядкував М. Січинський (передне слово). – Львів : Накл. укр. акад. молодіжи, з друк. Наук. Т-ва імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1908. – 32,[2] с. : іл. – (Дешева бібліотека ; Ч. 2).

Ао20032

31. Малорусскія историческія пѣсни, собранныя въ Екатеринославщинѣ, 1874–1903 г. / [уклад., авт. запису, передм., приміт.] Я. П. Новицкій. – Екатеринославль : Тип. Губ. Земства, 1908. – Х, 127, III с. – Отт. изъ : «Лѣтописи Екатеринославской Ученой Архивной Комиссіи за 1907 г.». – Прил. : с. 123–127.

Прим. : В кн. 61 укр. нар. пісня та 14 переказів

Во18422; Маслов 3403; Айзенш. 8196; Попов 5866

32. На одпочинок : збірка байок та жартів. – У Києві : Вид-во «Час», Друк. 1-ої Київ. Артели Друк. Справи, 1908. – 32 с. – (Видавництво Час». Серія 2 ; № 20). – Конв. 10.

УНД №117 (конв. 1-10.10)

33. Нова рада : укр. лит. альм. / підъ ред. М. П. Старыцького, О. П. Косачъ, Л. М. Старыцькой, И. М. Стешенко. – Къивъ : Выд. Къив. лит.-артыстыч. т-ва, друк. С. В. Кульженко, 1908. – 480, II с. : 1 літогр., портр. М. П. Старицького.

Во22933; Кротевич 223; Кротевич 1691; Р6387

34. Перли українського письменства : вибір із прозових писань українських письменників / під ред. А. Крушельницького, післямова А. Крушельницького і М. Вашкевича . – Станіславів : Вид. М. Вашкевича і А. Крушельницького, з друк. Е. Вайденфельда і брата, 1908. – 60, IV с. – (Бібліотека для української молодіжи ; Рік 1, ч. 1).

Р6365

35. П'ятдесятелітнє подружжя. – Львів : Коштом і заходом т-ва «Просвіта», друк. наук. т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1908. – 32 с : ілюстров. обкл., портр. К. Устияновича, 4 мал. в тексті. – (Видавництво товариства «Просвіта» у Львові ; ч. 337).

Р6377

36. Рідна хата : іл. збірничок / зібрав [та авт. передм. «Моїм любим діточкам»] Грицько Коваленко. – [Полтава] : [Друк. Фрішберга і Зороховича], 1908. – 32 с. : іл.

Во131416

37. Рідні Струни : (Збірочка віршів). – У Києві : Вид-во «Час», Друк. 1-ої Київ. Артлі Друк. справи, 1908. – 32 с. : на обкл. і в тексті портр. Т. Шевченка. – (Видавництво «Час». Серія 1 ; №10).

РЛ № 722

38. «Розвага» : Український декламатор [У 4 ч.] : артистичний збірник поезій, оповідань, монологів, жартів, сатир і гуморесок для читання і декламування на сцені, вечорницях, драматичних школах і літературних збірках / Уложив О. Коваленко ; грав. обкл., тит. л., шмуцтитули, застав. і кінц. худ. І. Бурячка ; з портр. поетів, письменників і артистів. – [2-е вид., доп.]. – Київ : Друк. С. Кульженко, 1908.

Т. 2. : Ч. 1. : Declomatorium. – С. 1–194.

Ч. 2. : Мелодекларация і лірика. – С. 197–282.

Ч. 3. : Жарти. Сатира. Гуморески. – С. 285–352.

Ч. 4. : Проза. – С. 361–447.

В337586/2; Р6365/2

39. Світло : літ. іл. зб. для дітей / зредагував і уложив Г. Шерстюк. – [У Києві : Укр. учитель, Друк. 1-ої Київ. Артлі Друк. справи, 1908]. – 128 с. : іл. – (Видавництво «Укр. Учитель» ; № 12).

Вu17596/12; Во423240

40. Січ. 1868–1908 : альм. в пам'ять 40-их роковин основаня Товариства «Січ» у Відні / зібрали і видали [з передм.] Зенон Кузеля і Микола Чайківський. – У Львові : Накл. редакц. ком., з друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1908. – XII, 538 с. : іл., портр. на окр. вкл. л. : О. Терлецького, Н. Вахнянина, М. Драгоманова, І. Франка, Я. Окуневського, М. Грушевського, І. Горбачевського, Є. Озаркевича, Є. Кобринського, В. Шмигельського, М. Зобкова, К. Студинського. – Спис голов «Січи», 1868–1908 : с. 534–535.

С36817; РЛ № 2187

41. Терновий вінок : літ.-артист. альм. / під ред. О. Коваленка, мал. : Бурячка, Сластьона, Гнідаша, Дорошенка, Дубини, Журмана, Кононенка, Миихайлова, Погрібняка, Сиваша, Шумейка, . – Київ : Вид. Ів. Самоненка, друк. П. Барського, 1908. – 192 с. : літогр. обкл., худ. віньетки, заст. й кінц., 1 фото, 12 мал.

РЛ № 3834; РЛ № 814; Р6345

42. Українська муза : поетична антологія : од початку до наших днів / під ред. та з передм. О. Коваленка. оформ. обкл. та тит. арк. худож. І. М. Бурячка. – Київ : [Друк. П. Барського], 1908. – [1280 стп. : мал., портр. – В кн. також короткі біогр. відомості про авт. з портр. – Бібліогр. : стп. 1247–1252. – Хронологіч. покажч. : стп. 1253–1256.

1909

43. Літературний річник українських і польських авторів = Noworocznik literacki autorow polskich i ukraïnskich / під ред. Т. Міхальського, Е. Лігоцького ; [передм. Т. Міхальського]. – [Київ] : Скл. в друк. І. Врублевського і Т. Озерова, 1909. – X, 126 с. : літогр. обкл. худ. Ст. Трентовського. – (На звор. тит. стор. : «Прибутки з цього збірника будуть поділені порівну між комітетами : перевезення останків Юліуша Словацького до отчизни і збудування пам'ятника Тарасові Шевченкові в Києві). – Загол., передм., бібліогр. парал. пол.

Во132307; Соколов Во862863

1910

44. Вибрані твори українських письменників / [переднє слово : Іван Франко]. – Коломия : Українська Громада, 1910–1912.

Ч. 1 : Франко Іван. Вибір поезій. – 1910. – XIX, 64 с.

Ч. 2–3 : Казка Богдана Хмельницького : (етнографічна студія) / Михайло Драгоманов ; Тексти : старопольські, старочеські, і церковно-славянський – байки про вужа в домі ; На Святоюрській горі : (поема) / Іван Франко ; Староруська притча про гадюку в домі ; Притча про захланність / переднє слово : А. Крушельницький, І. Франко. – У Львові : З друк. НТШ, 1912. – XVI, [2], 92, [1] с. – Біогр. М. Драгоманова.

Ч. 4 : Франко Іван. В поті чола (Вибір з оповідань). – 1910. – XV, 84 с.
Ву2109/2–3; Во89535; Во16775

45. Вільне слово : збірки. – Радомисль : Друк. Є. І. Заездного, [1910].

Зб. 1. – 35 с.

Зб. 2. – 40 с.

Ву3235/1–2

46. Для отрады : монологи, куплети, декламації, шутки и быстроумки : [В 2 ч.] / изд. и авт. предисл. Гр. Гануляк. – Львовъ : изъ тип. Ставропиг. ин-та, 1910–1911.

Ч. 1. – 1910. – 47 с. : іл.

Ч. 2. – 1911. – 48 с. : іл.

47. На вічну пам'ять Тарасові Шевченкові. В 50 роковини його смерти : (поетична антологія) / зібрав, видав і написав передм. В. Супранівський. – Золочів : Накл. Філії Т-ва «Просьвіта», друк. Й. Ляндесберга, 1910 (на обкл. 1911 р.). – 158, [2] с. : обкл. з портр. Т. Г. Шевченка, літогр. заст. й кінц. – Бібліогр. : с.149–155.

Во82397; Во84403; Р6371

48. Робітничі пісні. – Львів : Накл. ред. часописа «Земля і воля», заг. друк., 1910. – 16 с. – (Червоний прапор ; ч. 8. Пролетарі всіх країн, єднайтеся!). – Передрук із Робітничого календара на 1910 рік. – Львів, 1909.
Р4883

49. Русалка дністровая. – 2-ге вид. – Тернополь : Накл. тернопол. т-ва «Ин-ту жіночого ім. кн. Ярославни», 1910. – 4, XXX, 96 с. – (Ювілейна бібліотека ; Т. 1).

Прим. : видана з нагоди столітніх уродин Маркіяна Шашкевича (з портретом і подобиною письма поета).

50. Театральна бібліотека. – Київ : З друк. 1-ої Київ. друк. спілки, 1910.

Кн. 1. – 64 с.

51. Українська новеля. – Коломия : Накл. і власність «Видавн. Спілки укр. учительства», з друк. А. В. Кисілевського і Спілки в Коломійі, 1910.

[Ч]. 1 : Вибір нарисів і новель Василя Стефаника, Івана Семанюка, Леся Мартовича; характеристику сих письменників написав А. Крушельницький. – XXV, 80 с. – (Вибрані твори українського письменства ; 5).

В17535/5; РЛ № 5343/1; УНД № 133/5; УНД № 1048/Т. 1; Гнатишин А./№495/Т. 1

52. Учительський Альманах за рік 1910. Наклад видавничої спілки українського учительства в Коломійі, товариства зареєстрованого з обмеженою порукою. – [Коломия] : Книгарня видавн. Спілки, з друк. А. Кисілевського і Спілки; Львів : Книгарня НТШ; Київ : Книгарня літ. наук. вістника, 1910. – [8], 215, [1] с.

Во127697; Соколов Во862863/ 1 конв.; Р6352

1911

53. Antologia współczesnych poetów ukraińskich / Przełożył Sydir Twerdochlib ; Wstępem zaopatrzył Wł. Orkan ; Rzeźbą ozdobił Z. Kurczyński. – Lwów : Nakładem księgarni Jana Maniszewskiego, 1911. – 206, [2] s.

Bu5996; Bu17151

54. Збірка. – Чернівці : Видає видавн. відділ Союзу руських хліборобських спілок на Буковині «Селянська каса», 1911. – 32 с. : ілюстр. обкл., мал. – (Народна бібліотека ; Число 4).

Au1955/4

55. Квітничок : бальний літ.-гумор. збірничок. 10 ноября 1911 р. : укр. вечір на користь укр. студ. гуртка Київ. комерц. ін-ту. – Київ : Друк. А. І. Гросмана, [1911]. – 12 с.

56. Пам'ятка про пошанування 50-х роковин смерті Тараса Шевченка 1861–1911 / [Редакторка-видавниця О. Косач (О. Пчілка)]. – Київ : Вид. часописі «Рід. Край» ; [Друк. 1-ої Київ. Друк. Спілки], 1911. – 32 с. : 3 мал. Т. Шевченка, 2 портр. Т. Шевченка, 5 мал., з них 2 О. Сластьона, 2 зобр. проєктів пам'ятника Т. Шевченкові в Києві. – Окр. видбиток з часопису «Рідний Край» за 1911 р., № 9.

Во10614

57. Шевченкове свято. 1861–1911. – Кам'янець-Подільський : Дністер, друк. Св.-Тр. Брацтва, [1911]. – [2], 62 с. : 2 він'єтки з портр. Т. Шевченка.

Во10522; Во804842(комп. 7); P889 ; P890 ; P891

1912

58. Біла квітка / Полтав. т-во боротьби з туберкульозом ; передм. Г. Даньковського. – Полтава : Друк. Г. І. Маркевича, [1912]. – 16 с. : ілюстр. обкл., 2 фотопортр. Л. Пастера і Р. Коха, 5 фотозн.

59. Вечерниці : укр. збірник : гуморист. оповідання. – Вид. 2-ге змінене. – Харків : Друк. «Печатне діло», 1912. 71 с. : ілюстр. обкл., 2 мал. в тексті.

Ву20457

60. Вінок Т. Шевченкові : із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів : збірка з примітками М. Комарова / передм. М. Ф. Комарова. – Одеса : Вид-во «Сніп», друк. «Акц. Южно-Русскаго О-ва Печатнаго Дѣла», 1912. – V, 324 с. – Текст укр., білорус., рос., пол.

РЛ № 5864

61. Духовный Міръ въ представленіи малорусскаго народа : Сказанія, суевѣрія и вѣрованія, собранныя въ Екатеринославщинѣ / [уклад, авт. запису та передм.] Я. П. Новицкій. – Екатеринославъ : Тип. Губ. Земства, 1912. – II, [1], 24 с.

В кн. укр. нар. перекази, оповідання, казки, легенди.

Во307867

62. Из тисячі й одної ночі : Арабські казки (з образками) / переповіла З. Грушкевичівна. – Чернівці : Накл. «Укр. Школи», [друк. Т-ва «Руська Рада», 1912 (обкл. 1913)]. – 169 с. : іл. – (Бібліотека для молодіжи. [Сер. 1 / під ред. В. І. Сімовича ; Ч. 4]).

Bu19644

63. На спомин 50-х роковин смерті Тараса Шевченка. 1861–26/II–1911 / Ком. по упорядкув. шевченків. свят у Москві. – Москва : Тип. К. Л. Меньшова, 1912. – 217, [5] с. : ілюстр. обкл. (худож. Т. Максименко), 4 фотозн. Шевченка, 5 автопортр. Шевченка, 1 портр. К. А. Шнайдерса, 10 фотозн., 2 груп. фотозн. – (На шмуцтитулі : Сборникъ, посвященный памяти Тараса Григорьевича Шевченка). – текст паралельно рос. і укр.

B221281; РЛ № 6347

64. О, це пісня гарна, нова, починаймо знову! : зб. пісень з народних уст з Правобережної Вкраїни / уклад. [та авт. передм. «Що то є народня пісня?» П. Драганець [П. С. Драганець-Брояковський]. – Київ : Вид. П. Драганця ; друк. 1-ої Київ. Артілі Друк. Справи, 1912. – [2], 32 с.

В кн. укр. нар. пісні, думи, щедрівки.

Ao1751

65. Пам'яті Миколи Лисенка : дод. до № 250 газ. «Рада» [1912]. – Київ : Друк. 1-ої Київ. артілі друкар. Справи, 1912. – 8 с. : портр., іл.

66. Під прапором свободи! : вибір патріотичних деклямацій / зібрав Д-о. – Scranton, Pa. : Всеукр. б-ка, 1912. – 94, [4] с. – (Всеукраїнська бібліотека ; число 5).

Авт. віршів : М. Соломка, С. І. Воробкевич, Ю. А. Федькович, Т. Г. Шевченко, К. Заклинський, П. М. Панченко та ін.

УНД № 102

67. Тихомовні співи на святі мотиви / зібрав Ю. Сівач. – Армавір, Кубанської обл. : Промінь, друк. Д. А. Несторова, 1912.

Кн. 1. – 16 с.

Bu21024

68. Торбына смиху та мишок реготу! Оце такъ книжка!! : Збирныкъ смиховынокъ, брехеньокъ, выдумокъ, прыказокъ, поговорокъ, писень, и дечого ыншого зъ побыту козакывъ Чорноморського (Кубанського) війська / [уклад. та авт. запису] Александръ Пивень. – 2-е изд. – М. : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1909 . – 34, [1] с. : ил.

Bu17351/б

69. Український співаник / зладив [з передм.] А. Гапак ; [оформл. обкл. Ю. Бучманюка]. – Львів : Накл. Т-ва «Просьвіта», 1912. – V, [2], 144 с. : іл. – Поазбучний показчик пісень : с. 140–144.

УНД №974

70. Чистому серцем. Пам'яти Василя Доманицького : біографія, спомини, похорон / упоряд. і передм. С. Єфремова. – Київ : Вік, друк. 1-ої Київ. Друкар. Спілки, 1912. – 146 с. : портр. В. М. Доманицького, 5 фотозн.

ВА511030; Айзеншток № 7149; РЛ № 935

1913

71. Байки и былины: Книжечка для молодежи: Стихотворенія. – Львовъ : Изъ тип. Ставропиг. Ин-та под управ. М. Рефця, 1913. – 64 с. : мал. – (Изданія Общества имени Михаила Качковского ; апрѣль и май 1913, Ч 448–449).

Au17140

72. Веселий оповідач. З додатками / упоряд. Б. Грінченко. – У Київі : З друк. Київ. 1-ої Друк. Спілки, 1913. – 102, [2].

Au15062

73. Казки і оповідання: (Записані в Лубенщині) / [уклад, авт. запису, передм. та приміт. В. П. Милорадович]. – Полтава : Електр. Тип. Г. И. Маркевича, 1913. – VIII, 110 с. – (Оттискъ изъ трудовъ Полтавской Ученой Архивной Комиссії, вып. 8–11).

Во126221; Во107651, Попов 13621

74. Коляды: (Зъ иллюстраціями). – Коломыя : Зъ печатнѣ А. И. Мизевича под зарядомъ Ф. Долинського, 1913 (на обкл. 1914). – 16 с. : ил. – (Бібліотека для руской молодежи Юліяна Насальского ; Выпускъ LXXX, Томъ CLIV, Рокъ XX).

Маслов 3379

75. Народні казки: З образками Володимира Кобринського / [уклад. та авт. передм.] В. Гнатюк. – У Львові : Накл. Укр.-Руської Видавн. Спілки ; [Друк. НТШ], 1913. – X, 168, [2] с. : іл. – (Літературно-наукова бібліотека. Сер. I, Ч. 136).

Vu3007; Vu17506/136; Попов 5801 (1 кн. конв.); Маслов 3339

76. Пів копи байок : Збірник гуморістичних і инчих творів / уложив Клим Поліщук. – Київ : Вид. И. Т. Губанова ; Тип. И. И. Чоколова, 1913. – 45 с. : іл. обкл.

77. Арго : літ. збірник / [уклад. Олена Пчілка]. – Київ : Вид-во «Арго», друк.1-ої Київськ. Друкарськ. Спілки, 1914.

Кн. 1. – 63, [1] с. : мал. А. Ждахи «Арго» (обкл.)

Vu4817; Vu2311; P6896

78. Байочки : [збірка]. – Коломыя : Зъ печ. М. Бѣлоуса въ Коломыѣ, 1914. – 16 с. : ил. – (Бібліотека для руской молодежи / [ред.] Ю. Насальский ; Вып. 82, т. 163, рік 21).

1914 Г-745 (арх.) : припл. до кн. Гофман Ф. Добрі душі. – Коломыя, 1914.

79. Буковинскі русско-народні пѣсни / собравъ зъ устѣ народа въ заставнецкомѣ повѣтѣ Партеній Руснакъ. – 2-й наклад. – Коломыя : Черенками и накладомъ печатни М. Бѣлоуса, 1914. – 72 с.

Au1200

80. «Гандзя, рыбка, Гандзя, птычко, Гандзя-цяця молодычко!»: Сборникъ лучшихъ малоросійскихъ любовныхъ дуэтовъ, куплетовъ, пѣсень, разказовъ и стихотвореній / сост. А. Е. П. [О. Півень]. – М. : Книгоизд. Торговаго Дома «Е. Коновалова и Комп.» ; [Тип. Т-ва И. Д. Сытина] , 1914. – 24 с.

Vu17634

81. Досвітні Огні : збірка поезії й прози до читання й декламації / литогр. обкл. худож. І. М. Шульги, заст. й кінц., худож. Є. М та В. Є. Маковського. – 3-те вид. Є. Череповського. – У Києві : Друк. І. І. Чоколова, 1914. – VIII, 472, 16 с. нот., іл., фот., з портр. авторів і артистів, з муз. М. Лисенка та М. Левицького.

Vo407610; РЛ № 1871

82. Коломыйки, Думки, Шумки: Собрані изъ различныхъ сторонъ Галичины / [передм. М. І. Білоуса]. – 4-й накл. – Коломыя : Черенками і накл. М. Бѣлоуса, 1914. – 64 с.

Au1162

83. Коляди і щедрівки на Різдво Христове і Богоявленє з додатком пісень страстних, воскресних і інших пісень церковних. – Jersey City, New Jersey : [б.в.], 1914. – 91 с.

УНД №493/ комп. 1-8.6

84. Коляды на Рождество Христовое. – 11-е изд. – Коломыя : Черенками и накл. М. Бѣлоуса, 1914. – 104 с. : мал.
Au1199

85. ...Не вмере, не загине. 1814–1914. В соті роковини уродин Шевченка. – [Львів] : Накл. «Жіночої громади», 1914. – 8 нен. с., без тит. л., з іл. О. Кульчицької.

86. Т. Г. Шевченко. Его жизнь и поэзия : (к 100-летнему юбилею со дня рождения поэта / изд. в пользу Одес. пед. об-ва взаимопомощи. – Одесса : Тип. Акционер. Южно-русс. об-ва печатн. дела, 1914. – 81 с. : портр.

87. Шевченківський збірник. – Петербург : Друк. Бр. В. та І. Линників, 1914.

Т. 1. – [6], 160 с. : 2 вкл. л. іл.

V158234/1; Айзеншток № 4936/1; P6348

1915

88. Весна. Перший збірник «Хлібороба». Травень-май. – Харків : Друк. Б. Г. Бенгіс, 1915. – 48 с. : іл.

89. Збірник пам'яті Тараса Шевченка. (1814–1914) / вид. Укр. Наук. Т-ва ; передне сл. М. Грушевського. – Київ : Друк. 2-ї Артїли, 1915. – 257, V с.

Айзеншток № 6724; Попов 15029; РЛ № 4410; Во12783

90. Літо. Другий збірник «Хлібороба». Липень-іюль. – Харків : Друк. М. Х. Сергєєва, 1915. – 32 с. : іл.

91. Осінь-зима. Третій-четвертий збірник «Хлібороба». Грудень-декабрь. – Харків : Друк. М. Х. Сергєєва, 1915. – 32 с.

92. Пісні про кохання / склав і написав передм. О. Кадило. – Харків : «Степ», 1915. – 68, IV с.

Au1016

93. Український декламатор «Досвітні Огні»: збірка поезії й прози до читання й декламації / упоряд. Б. Грінченко. – 3-тє вид., доп. – Київ, 1915. – 472 с. : іл., портр.

Во304543

1916

94. Весна-літо. Перший-другий збірник «Хлібороба». Квітень-апріль. – Харків : Друк. М. Х. Сергєєва, 1916. – 43, III с. : іл. портр. Т. Г. Шевченка.

95. Збірка творів українських письменників з образкам. – Вінніпег : Укр. книгарня (З друк. Українського голосу), [1916] . – 128 с.

Авт. віршів та оповідань: І. Франко, Т. Шевченко, С. Ковалів, Б. Лепкий, В. Стефаник, О. Кобилянська, Н. Вахнянин, О. Маковей, Ю. Федькович та ін.

2942 укр.; 2941 укр.

96. Осінь-зима. Третій-четвертий збірник «Хлібороба». Грудень-декабрь. 1915 (Беспл. дод. до «Хлібороба»). – Харків : Друк. М. Х. Сергєєва, 1916. – 30 с. : худож. обкл., заст. й кінц., 6 фотозн., портр. І. Франка.

97. Привіт Іванові Франкові в сорокліте його письменської праці. 1874–1914. : літ.-наук. зб. – Львів : Накл. ювілейного комітету, 1916. – 183, 390 с. : 1 кольор. портр. І. Я. Франка худож. І. Труша, літогр. застав., автор. факсиміле в тексті. – На звор. тит. стор. : Укінчено друком в серпні 1914 року.

Vu20726

98. Степ. Письменство, наука і громадське життя : [альм.]. – Одеса : З друк. «Акц. Ю-Русск. Об-ва Печатнаго Дѣла», 1916. – 112 с. : портр. В. Ф. Симиренка. – На звороті тит. л. : З дозволу військової цензури.

Vu2084; РЛ № 8303

1917

99. Будні : оповідання з чужих мов. – Київ : Т-во «Час», друк. «Губ. Правління», 1917.

Зб. 1. – 160 с.

Ао18206/1; Аи444

100. Вільне слово : пісні і поезії : [зб.]. – В Могилеві на Поділля : Рідна стріха, 1917. – 64 с.

Ао9130

101. Вінок Т. Г. Шевченкові – Славному Кобзареві України. – Павлоград : Друк. М. Лифшиця, [1917]. – 32 с. : 2 портр. Т. Г. Шевченка. – (Вільна Українська Народня Республіка).

V127798; РЛ № 7667

102. До боротьби! : зб. революц. пісень. – Лубни : [Видано коштом Укр. студ. громади на Лубенщині], друк. Б. Левітанського, (б. Шемет), 1917. – 15 с.

1917 З–414 (арх.)

103. Поезія війни. (Сучасна війна в поезії Австро-Угорської України). – Київ : Вид. Т-ва «Вернигора», 1917. – 16 с. – (Військова секція ; Ч. 1).

1917 П–459 (арх.)

104. Робітничі пісні. – Пг. : Печатня видавн. т-ва «Друкарь», 1917. – 16 с. – (Пролетарі всіх країн, єднайтеся!).

Ао182230

1918

105. «Скалки життя»: Український декламатор: Зразки творчости українських письменників в поезії й прозі – для читання й декламації / впоряд. С. Паночіні. – Київ : Друк. «Союзбанк», 1918. – 160 с.

РЛ № 7692; РЛ № 8472; РЛ № 9803

106. Український декламатор «Розвага» : [В 2 т.] : артистичний збірник поезій, оповідань в прозі, монологів, жартів і гуморесок / уложив Олекса Коваленко. – Київ : Друк. Раїціса, 1918.

Т. 1. – 260 с. : 3 портр.

Т. 2. – 448 с. : мал.

В242731/2

1920

107. На роковини Шевченкові (25. II. 1814–26. II. 1861) : іл. зб. – Харків : Вид. Обл. Союзу Спожив. Кооперативів Півдня Росії, [друк. ПОЮР], 1920. – 104 с. : мал., портр. Т. Шевченка у викон. І. Крамського. – (Українська бібліотека. Сер. V).

В127897; Айзеншток № 7924; ПЗ095; Р821

108. Рідне слово: Збірка новель і оповідань українських авторів. – Вецляр : Друк. Шафарого, 1920. – 290 с. : іл. – (Видавництво «Струя» ; ч. 4).

1921

109. Штабель : альм. / В. Сосюра, М. Йогансен, М. Хвильовий. – Харків : Всеукрлітком, друк. «ХВО», 1921 (обкл. 1922). – 34, [1] с.

РЛ № 5375

1922

110. Рідне слово: Збірка новель і оповідань українських авторів. – Berlin : «Ukrainske slowo», 1922. – 288 с. : іл. – (Бібліотека «Українського слова», Берлін ; Ч. 27).

111. Русалка : літ. альм. / ред. К. Поліщук. – Львів ; Київ : [б.в.], 1922.
Кн. 1. – 71, [1] с.
УНД № 816 (конв. 1–13.3)

112. Струни: Антологія української поезії від найдавніших до нинішніх часів [У 2 ч.] : для вжитку школи й хаті / влаштував Б. Лепкий. – Берлін : Спільне вид. «Укр. слова» і «Укр. Нар. Б-ки», 1922.

Ч. 1 : Від «Слова о полку Ігоревім» до Івана Франка. – 239 с. : іл., портр. – В кн. також уривок з «Слова о полку Ігоревім» в пер. В. Г. Щурата, Б. С. Лепкого, Т. Г. Шевченка, П. Мирного, укр. нар. пісні, думи, колядки, щедрівки та біогр. відомості про зазначених авт.

Ч. 2. – Х, [2], 296 с. : портр., біогр. відомості про авт.
9201 укр., 7971 укр., РЛ № 4397/2

1923

113. Забой : сб. / Союз пролетар. писателей и поэтов Донбасса. – Бахмут ; Артемовск : [б.и.], 1923–1931.

Ж20835

114. Червоний шлях : громад.-політ. і літ.-наук. місяч. / ред. Г. Ф. Гринько (гол.), М. Г. Хвильовий, О. Я. Шумський, М. О. Яловий ; Орган Укр. та Обл. Харків. правління спілки рад. письменників. – Харків : Держлітвидав, 1923–1936.

Ж21932; Микитенко І.:Ж №1

1924

115. Антология украинской поэзии в русских переводах / под ред. А. Гатова, С. Пилипенко ; вступ. ст. А. Белецкого «Новая украинская лирика» (с. 7–63). – Киев : Госиздат Украины, 1924. – 319 с.

Ао247302

1925

116. Антологія російської поезії в українських перекладах / вступ. ст. й ред. Б. Якубського. – Київ : Держвидав України, 1925. – 283, [5] с.

Ао200912; РЛ № 4353

117. Народні пісні : зб. пісень. – [Харків] : Книгоспілка, 1925. – 94 с.
Ау3577

1926

118. Літературна хрестоматія: за 25 літ / [упоряд. М. Рильський, А. Лебідь]. – Київ : [Час], 1926. – 442, [4] с. : фот., біогр. та алфавіт. покажч. письменників. – Бібліогр. : с. 429–442.

Електронна бібліотека «Культура України».

119. Шкільний співаник : [У 3-х ч.] / зладив М. Кумка. – Вінніпег, Манітоба : Укр. голос, 1926. – 157 с. : іл.

Гнатишин А./№235

1927

120. Галицька та буковинська поезія XIX віку / ред. і вступ. ст. Б. Якубовського. – Київ : Книгоспілка, 1927. – VII, [3], 168, XXI, VII с., біогр. від. авт. – (Літературна бібліотека).

Ао102427; Айзеншток № 731

121. Збірка п'єс : [У 3 вип.] / упоряд. Ю. Смолич (переднє слово) та Л. Балобан. – Харків : Держвидав України, 1-а друк. ДВУ ім. Г. І. Петровського, 1927–1928. – (Робітничо-селянський театр).

Вип. 1. – 1927. – 220, [4] с.

Вип. 2. – 1927. – 182, [2] с.

Вип. 3. – 1928. – 198 с.

Ау5125/1–3

122. Народні пісні : збірка. – 2-ге вид. – [Харків] : Книгоспілка, 1927. – 79 с.

Ау4942

123. Нова генерація : щоміс. журн. лівої формації мистецтв. – Харків : ДВУ, 1927–1930.

Ж21379

124. Розвага: книга української поезії / упоряд. М. Лебединський. – Київ : [Сяйво], 1927. – 382 с.

1928

125. Карпатській Свѣтъ : лит.-общес. журн. О-ва им. А. Духновича въ Ужгородѣ. – 1928–1938.

Ж7967

126. Літературний ярмарок : альм.-місяч. / худож. : А. Петрицький, В. Бризкін, І. Падалка, В. Кричевський ; сорочка – панно із «Сорочинського ярмарку», карусель – дереворит роботи худож. І. Падалки. – Харків : ДВУ, 1928–1930.

Кн. 1 (131) : грудень / карусель – роботи худож. А. Петрицького. – 1928. – 248 с. : мал.

Кн. 2 (132) : січень. – 1929. – 260 с. : мал.

Кн. 3 (133) : лютий. – 1929. – [4], 242 с. : мал.

Кн. 4 (134) : березень. – 1929. – [4], 231 с. : мал.

Кн. 5 (135) : квітень. – 1929. – [4], 282 с. : мал.

Кн. 6 (136) : травень / карусель та мал. худож. В. Кричевського. – 1929. – [6], 242 с. : мал.

Кн. 7 (137) : червень / карусель худож. В. Кричевського. – 1929. – [4], 281 с. : мал.

Кн. 8 (138) : липень / карусель та мал. худож. М. Самокиша. – 1929. – [4], 324 с. : мал.

Кн. 9 (139) : серпень / карусель та мал. худож. І. Северіна. – 1929. – [6], 258 с. : мал.

Кн. 10 (140) : вересень / карусель і мал. – дереворит і ліноріз – 4 АРМУ. – 1929. – [4], 305 с. : мал.

Кн. 11 (141) : жовтень 1929 / карусель – дереворит роботи худож. І. Падалки. – 1930. – [2], 316 с. : мал.

Кн. 12 (142) / мал. 4 АРМУ. – 1930. – [2], 338, [2] с. : мал.
Ж13094/ 8–9; Ж РЛ № 1089/ 1, 3–7, 10–12

1929

127. Багмет А. Збірка українських приказок та прислів'їв / А. Багмет, М. Дащенко, К. Андрущенко ; з передм. О. Ветухова. – Полтава : ДВУ, друк. Ім. Петровського «Полтава-Поліграф», 1929. – 220 с.

1929 Б–144 (арх.)

1930

128. Антологія української поезії : [У 3 т.] / упоряд. В. Атаманюк, Є. Плужник, Ф. Якубовський, вступ. ст. Ф. Якубовського «Шляхи української поезії», обкл. і портр. В. Кричевського. – Київ : Книгоспілка, 1930–1931.

Т. 1. – 1930. – XL, 322, XIV с. : портр.
Т. 2. – 1930. – XXXVI, 286, XIV с. : портр.
Т. 3. – 1931. – XLIII, 372 с. : портр.
РЛ № 4959/1–2; В335657/2–3; РЛ № 9146/3

129. Галицька та буковинська поезія ХХ віку / вибір і ст. Б. Якубовського. – Харків ; Київ : Книгоспілка, 1930. – LXX, 185, [3] с. – (Літературна бібліотека).

ВА55980; Айзеншток № 9279; РЛ № 1084

130. Донбасс ударный : Лит. сб. – М. ; Л. : Гос. изд-во худ. лит-ры, 1-я образцовая тип. Госиздата, 1930. – 197, [3] с. : ил., нот. ; – (На фронтах пятилетки).

131. Збірка п'єс : [У 3 вип.] / упоряд. Ю. Смолича (переднє слово), Л. Балобана. – 2 вид. – Харків ; Одеса : Держвидав України ; Одесполіграф, 1930. – (Робітничо-селянський театр).

Вип. 1. – 211, [1] с.

Вип. 2. – 182 с.

Вип. 3. – 190, [3] с.

В344476/1; 1930 3–415 (арх)

132. Збірка п'єс червоноармійської сцени та села / зібрав і переробив І. Щербина. – Харків ; Дніпропетровськ : Держвидав України, 1930. – 132 с.

Ао248728

133. Романи й повісті : двохтижневє періодичнє видання. – Харків : Укр. Робітник. – 1930.

1930. – № 1 (13) : Хуторський П. Трактори : повість / П. Хуторського. – 122, [1] с.

РЛ № 175

1930. – № 2 (14) : Ремарк Е. М. На західньому фронті без змін / Е. М. Ремарк ; пер. з нім. Ж. Бургардт. – 127 с.

Вu12002/ 14

1930. – № 4 : Ледянко М. П. В імлі позолоченій / М. П. Ледянко
Кн. 2 : «На-гора». – 110, [2] с.

Вu12002/ 16

1930. – № 5 : Андрієнко І. Новий вітер : роман / І. Андрієнко. – 124 с.
Ж13075/1930/5 ; РЛ №7504

1930. – № 7 : Іллєш Б. Тісса палає / Б. Іллєш ; пер. з нім О. Бублик-Гордон.

Ч. 1 : вип. 1. – 120 с.

В302305/ 1

1930. – № 8 : Іллеш Б. Тісса палає / Б. Іллеш ; пер. з нім О. Бублик-Гордон.
Ч. 1 : вип. 2. – 112 с.
В302305/ 2
1930. – № 9 : Ледянко М. П. В імлі позолоченій / М. П. Ледянко.
Кн. 3 : «На-гора». – 144 с.
Вu12002/ 21; Вр6213/ 3
1930. – № 10 (травень) : Винниченко В. Боротьба ; Талісман /
В. Винниченко ; з передм. Ю. Лавріненка. – 117 с.
Ж13075/ 1930, № 10
1930. – № 11 : Даніель М. Там, де починалася Польща : роман
М. Даніеля / пер. з євр. мови, передм. Шахно Епштейна. – 97, [2] с.
Вu12002/ 23
1930. – № 12 : Франко І. Я. Бориславські оповідання / І. Я. Франко. –
135с.
1930. – № 13 : Сінклер Е. Нетрі / Е. Сінклер ; пер. з англ. М.
Левицького. – 130, [2] с.
Вu12002/ 25
1930. – № 14 : Кириленко І. Натиск : повість / І. Кириленко. – 116, [2]
с.
1930. – № 15 : Майоров М. Повість днів минулих / М. Майоров. –
Харків : Укр. робітник, 1930.
1930. – № 16 : Гордієнко К. Повість про комуни / К. Гордієнко. – Харків
: Укр. робітник, 1930. – 104 с.
Вu12002/ 28

1931

134. Літературний призов : літ.-худож., багатоіл. двотижневик /
Всеукр. спілка пролетар. письменників . – Харків : ЛіМ, 1931–1932.
Ж21212
135. Найкращі загадки і забавки для старих і малих / упор. М. Кумка.
– Вінніпег : Укр. Голос, 1931. – 91 с. : іл. – Альтернативна назва : 664
найкращих загадок і забавок для старих і малих (на обкл.).
ВА611556; 10628 укр.

1932

136. Литературный Донбасс : лит.-художеств. обществ.-полит.
ежемес. журн. : орган Донец. обл. правления Союза совет. писателей
Украины / [редкол.: Ф. Байдаченко (отв. ред.) та ін.]. – Сталино, 1932–1939.
Ж22095

137. На крилах : альманах робітників-ударників Харківського авіозаводу, покликаних до літератури. До 5-річчя Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП) / за ред. В. Кузьміча. – Харків : Вид-во пролетар. письменників «Гарт», 1932. – 359 с.

1932 Н–123 (арх.)

1933

138. Радянська література : літ.-худож. журн. Спілки рад. письменників України. – Київ : Держлітвидав, 1933–1941.

Ж22126

139. Харків [зб. поезій] / Віктор Вітковський, Іван Калянник, Арон Коппштейн, Ігор Муратов, Микола Нагнибіда, Вадим Собко ; обкл. Л. Кузнецова, іл. К. Кочанова. – Харків : Укр. робітник, 2-а друк. УПП ДВОУ, 1933 . – 144 с. : іл.

Арх. прим.

1936

140. Антологія сучасної української літератури / ред. і вступ. ст. Є. Ю. Пеленський. – Львів : Накл. «Рідної школи» й «Ізмарагду», друк. НТШ, 1936.

Т. 1 : Поети 1920-их років. – 128 с.

В345333/1

141. Літературна Вінничина : альм. / редкол.: Ф. Самутін (відп. ред.), М. Капцман, О. Левада [та ін.]. – Вінниця : Обл. будинок літ. й мистецтв ім. Коцюбинського, 1936. – 112 с. : іл., нот.

Во139779

142. Літературний журнал : літ.-худ. критич. і громад.-політ. місяч. / Орган Укр. та Харків. обл. правл. спілки рад. письменників. – Київ ; Харків : [б.в.], 1936–1941.

Ж22307

143. Молодняцький літературний альманах / Київ. держ. ун-т ; ред. Є. Прокудін ; худож. П. Дейнека. – Харків : Держлітвидав, 1936. – 196с. : 1 л. фот.

ВА621354

1937

144. Сніп : Український Декляматор : [У 2 т.] / зладив М. Кумка. – Вінніпег: Накл. і друком «Укр. Голосу», 1937–1940.

Т. 1, Ч.1 : Патріотичні деклямації. Веселі деклямації. – 1937. – 79 с.

В344449/Т. 1, ч. 1; 10853/1 укр.

Т.1, Ч.2. Деклямації на Новий рік. На Великдень. На Святомиколаївські вечери. На Різдво. На Свято книжки. – 1937. –111 с. : іл.

10853/2 укр.

Т. 1, Ч.3 : Для дітей і молоді. Деклямації на День Матері. – 1937. – 80 с. : іл.

В344449/Т. 1, ч. 3; 10853/3 укр.; 10593 укр.; 10877 укр.

Т. 2, Ч.1 : 1. Патріотичні деклямації. 2. Веселі деклямації. – 1940. – 188 с. : іл. – Альтернативное название : Деклямації для старших ; Патріотичні деклямації (1) ; Веселі деклямації (2).

В344449/Т. 2, ч. 1; 10594 укр.; 10878 укр.

Т. 2, Ч.2 : Деклямації: 1. На роковини Тараса Шевченка. 2. На роковини Івана Франка і др. – 1939. – 175 с. : іл., портр. Шевченка, Франка, біопр І. Франка.

В344449/Т. 2, ч. 2; 10596 укр.

Т. 2, Ч.3 : 1. На роковини Першого листопада. 2. На роковини самостійности й соборности України. 3. На роковини Крут. – 1938. – 135 с.

В344449/Т. 2, ч. 3; 7128 укр.; 10564 укр.; 10880 укр.

1938

145. Літературна молодь : зб. прози і поезії / упоряд. Н. Рибак, В. Кучер ; ред. М. Олексієнко. – Київ : Вид-во ЦК ЛКСМУ Молодий більшовик, 1938. – 154, [2] с.

Во104042

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Електронні ресурси бібліотек у зміцненні самосвідомості користувачів у стресові періоди життя

Інформаційні процеси останніх десятиріч, пов'язані з масовою комп'ютеризацією всіх сфер суспільного життя та розвитком електронних інформаційних технологій, стрімко впливають на сучасну людину, її соціально-психологічну сферу та соціокультурне оточення. Глобальна інформатизація, у тому числі її активізація в бібліотечній сфері, забезпечуючи доступ якомога ширшій аудиторії користувачів до наявних у розпорядженні суспільства інформаційних ресурсів, створює умови для масового інфотворення у сфері

електронних ресурсів, розвитку міжособистісного спілкування, сприяє її зростаючому самовиявленню в інформаційній сфері порівняно з будь-якими раніше відомими періодами в її існуванні. Проте зі збільшенням обсягів інформації в користувача збільшується також кількість фобій, найближчих до чуттєвої сфери та продукованих найближчому оточенню через інформаційні процеси. Водночас раціональне сприйняття оточуючої дійсності потребує вдумливого підходу, певних знань, критичного осмислення фактів, і часто цей процес відстає від сфери емоційного реагування.

Ключові слова: інформація, стрес, соціальні мережі, маніпулятивні технології, бібліотечні установи.

Постановка проблеми. Розвиток і ускладнення сучасного суспільного життя нерозривно пов'язані з розвитком нових інформаційних технологій. У наш час електронні інформаційні технології завдяки глобальній інформатизації вперше зумовили виробництво інформації за обсягами значно більшими від потреб в конкретній суспільній діяльності. Цей процес, з одного боку, пояснюється широким доступом населення до процесу інфотворення, розвитку горизонтальних форм спілкування, з іншого – він створює надлишкові обсяги інформаційної циркуляції, інформаційних обмінів, у яких конкретному користувачеві все важче зорієнтуватися. Ця складність може створювати надмірні навантаження в складних життєвих ситуаціях, що потребують оперативних і адекватних рішень. Він може провокувати складні стресові ситуації. Нейтралізація таких стресів може бути здійснена підбором відповідної інформації. І кваліфіковані поради в цьому пошуку можна отримати в сучасних бібліотечних установах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На нинішньому етапі розвитку суспільної свідомості з'являється ще одна причина виникнення стресових ситуацій. Вона пов'язана з чималим тиском на людську свідомість зростаючих обсягів електронної інформації різного виду якості та достовірності, при цьому часто необхідно прийняти швидкі й безпомилкові рішення через важливі життєві проблеми.

У науковій думці набував актуальності суспільний запит на адаптацію до нового інформаційного суспільства. Так, закономірності цивілізаційного розвитку в умовах нового інформаційного суспільства були розглянуті в роботі Р. Абдєєва, що стосувалася прояву філософії інформаційної цивілізації [1]. Практичні аспекти суспільної проблеми, пов'язаної з освоєнням гігантських, всезростаючих обсягів продукованих суспільством інформаційних ресурсів, розглядав Д. Ланде [2]. Етап електронних технологій у глобальному розвитку систем масової комунікації став предметом дослідження О. Зернецької [3]. Важливим науковим доробком, пов'язаним із організацією електронних ресурсів у сучасній бібліотеці слугує праця К. Лобузінної [4].

Протягом останніх років чимало вітчизняних дослідників звертають увагу на інформаційний чинник участі в стресових ситуаціях [5, 6]. Однак питання, пов'язані з організацією інформаційної допомоги бібліотеками в нейтралізації суспільних стресів у публікаціях не розглядалися.

Виклад основного матеріалу. Серед сучасних інформаційних процесів привертають увагу прояви негативного інфотворення, такого, що не відповідає дійсності, популяризація та поширення небезпечних інформаційних продуктів через сайти та соціальні мережі, що об'єктивно шкодить суспільству. До таких повідомлень належить неправдива інформація, матеріали, що входять в основу маніпулятивних технологій, пов'язаних у нашому суспільстві, насамперед, із політичною діяльністю, суттєвими впливами для досягнення неправомірних, шкідливих для особи цілей.

Наразі ситуація посилюється та ускладнюється наявністю в значній частині громадян стресового стану, спричиненого війною. За визначенням В. Бодрова «психологічний стрес – своєрідна форма відображення суб'єктом складної, екстремальної ситуації, у якій він знаходиться. Специфіка психічного відображення обумовлюється процесами діяльності, особливості яких (їх суб'єктивна значущість, інтенсивність, тривалість протікання) значною мірою визначаються вибраними або прийнятими цілями, досягнення яких є змістом мотивів діяльності. У процесі діяльності мотиви “наповнюються” емоційно, поєднуються з інтенсивними емоційними переживаннями, які виконують особливу роль у виникненні й протіканні стану психічної напруженості» [7].

Спеціалісти розрізняють два види стресу – гострий та хронічний. Перший може бути викликаний раптовою драматичною подією (скажімо, вторгненням Росії на територію України). Тіло людини виділяє адреналін, який тимчасово прискорює дихання, серцебиття, підвищує артеріальний тиск. Подібна реакція називається «бийся або втікай», і зумисна відсутність активних фізичних дій при цьому виснажує організм. Якщо драматична подія триває понад два тижні, стрес вважається хронічним. Тривалий високий тиск крові збільшує ризик серцевого нападу або інсульту [8].

Реакція на стрес спрямована на захист людини, втім режим готовності може бути шкідливим для здоров'я. У відповідь на несприятливу подію в тілі виробляється гормон кортизол, високі рівні якого протягом тривалого часу можуть призводити до підвищення рівнів холестерину, тригліцеридів, цукру та тиску крові – усе це є факторами ризику серцево-судинних захворювань. Зокрема, це доводять дослідження науковців із Лундського університету в Швеції. Дослідження науковців зі США показують, що стрес також може викликати зміни, які сприяють накопиченню бляшок в артеріях, підвищуючи ризик інсульту [9].

Сучасна медицина не заперечує, що більшість захворювань виникають на тлі стресу і негативних переживань. Серед них такі:

1. Артеріальна гіпертензія

Хвороба небезпечна безсимптомним перебігом, адже симптоми проявляються лише під час гіпертонічних кризів (головний біль, запаморочення, біль у грудях, відчуття страху).

Основною клінічною ознакою хвороби є тривале і стійке підвищення артеріального тиску внаслідок стресів.

2. Виразкова хвороба шлунку та дванадцятипалої кишки

Це одне з найпоширеніших у світі захворювань, від якого страждають приблизно 15–20 % дорослого населення планети.

3. Ревматоїдний артрит

Це системне захворювання сполучної тканини з переважним ураженням дрібних суглобів. Уперше може проявитися після важкого фізичного навантаження, емоційного шоку, втоми.

4. Гіпертиреоз та тиреотоксикоз

Ці хвороби щитоподібної залози нерідко викликають занепокоєння, дратівливість, психомоторне збудження, труднощі з увагою та зосередженням, безсоння.

5. Бронхіальна астма

Причина хвороби – неможливість висловити свої негативні емоції природним способом, наприклад, за допомогою сліз. Ситуація ускладнюється тим, що для астматиків зазвичай характерна сильна емоційність і низька стресостійкість.

Вони постійно пригнічують внутрішній негатив, а той усе-таки намагається вийти назовні бронхіальним спазмом.

6. Нейродерміт

Належить до захворювань нейрогенно-алергічного характеру і проявляється шкірними висипаннями.

7. Міалгічний енцефаломієліт

Простіше кажучи, це – синдром хронічної втоми. Раніше цей синдром, жертви якого відчувають нестачу енергії навіть при мінімальних навантаженнях і часто стають ізольованими від суспільства, вважався одним із різновидів істерії.

Пацієнтам рекомендувалося пройти курс психоаналізу, щоб опрацювати витіснення емоційних травм, які нібито проявляються занепадом сил та іншими фізіологічними симптомами [10].

Тут слід звернути увагу на дослідження соціологічної групи «Рейтинг» щодо соціальної психологічної ситуації громадян України в нинішній час. Як показує опитування, війна приголомшливо впливає на психологічний стан людини, всі по-різному переносять такий рівень стресу й по-різному намагаються адаптуватися (див. рисунок). Основні шляхи адаптивних трансформацій визначаються по лініях:

- життєва позиція людини;
- інтенсивність негативних емоцій;
- особливості комунікації з іншими особами під час війни, з авторитетним джерелами інформації;
- реагування чуттєвої сфери: наскільки війна спричинила руйнування звичного способу життя і принесла страждання.

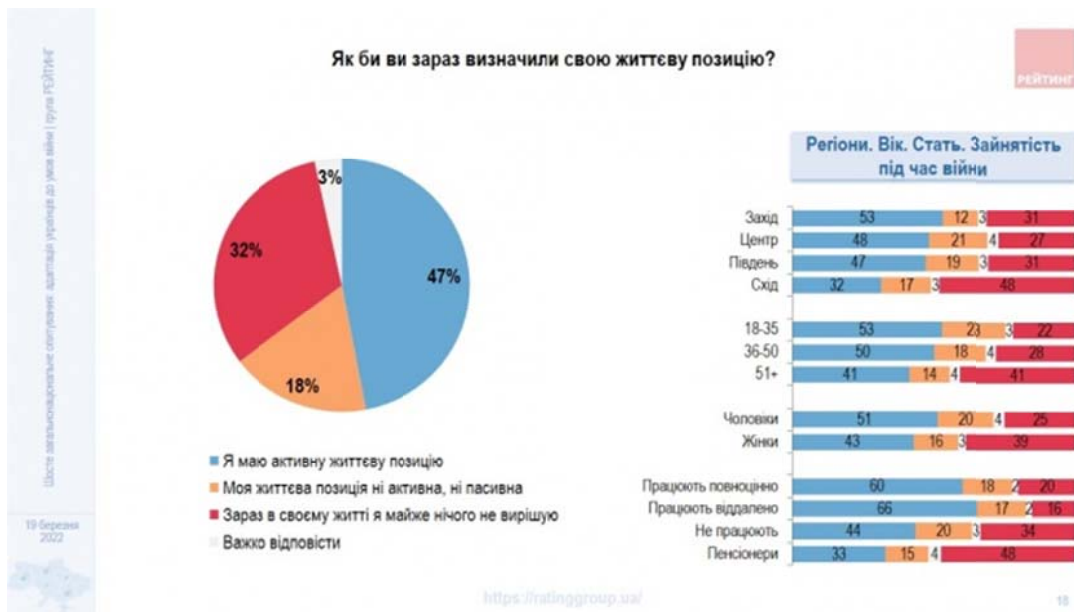

Рис. Як би ви тепер визначили свою життєву позицію?

Джерело: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/03/25/7334501>

Активна життєва позиція забезпечує більший рівень впевненості у власних силах щодо подолання життєвих труднощів, нижчий рівень негативних емоцій та тривоги, більше можливостей швидкої адаптації, збереження комунікації, можливостей частково зберігати або частково відновлювати звичний спосіб життя.

Проте менше половини опитаних сьогодні мають активну життєву позицію. Третина громадян стверджує, що наразі у своєму житті майже нічого не вирішують. Серед мешканців Сходу України таких майже половина.

Найбільш активна життєва позиція зберігається в молоді, чоловіки також більш проактивні, ніж жінки [11].

Варто зазначити, що наявність стресу в людей сьогодні сприяє також розвитку колективного самонавіювання. Таке самонавіювання користується значним довір'ям, оскільки твориться в середовищі знайомих, часто доброзичливо налаштованих людей, хоча й малокомпетентних у значенні несподіваних суспільних змін. У такий спосіб навіювання ґрунтується часто на щирій, але необ'єктивній, емоційно забарвленій інформації.

Серед дослідників поширена думка, що маніпуляція можлива тільки через нерозуміння, недостатньо адекватне усвідомлення індивідами їхніх власних раціональних інтересів, внутрішніх мотивів і шляхів їх реалізації. Це незнання дає одним індивідам можливість використовувати інших за допомогою маніпуляції, створення ілюзорних цілей і фіктивних методів їх досягнення. Іншими словами, маніпуляція примушує індивідів робити вибір, не вигідний їм, але вигідний маніпуляторам [12].

Оскільки людина не бачить повну картину дійсності, то її прогалини замальовуються, фальсифікуються маніпулятором. У результаті з'являється перекручена картина реальності, у якій створюються уявні цілі, помилкові шляхи до реалізації справжніх мотивів. У такий спосіб маніпульовані дають змогу маніпуляторам використовувати свої життєві та соціальні ресурси для отримання останніми первинних цінностей.

Аналізуючи основні методи маніпулювання, які використовуються в соціальних мережах, варто згадати думку Г. Почепцова, який наголошує на тому, що сьогодні інформаційні війни, перш за все, ведуться за допомогою інтелектуального інструментарію, а соціальні мережі є безпосереднім середовищем для їх використання. Також він звертає увагу на створення нового методу впливу на громадську думку, що отримав назву мікротаргетингу і полягає в публікації персоналізованих повідомлень на рівні окремої людини для привернення її уваги та завоювання прихильності [13].

При цьому Б. Ковалевич серед основних моделей ведення інформаційних війн у соціальних мережах виділяє такі: модель мережових атак, модель із залученням користувачів-волонтерів, модель тотального блокування [14].

Техніка мережових атак є складною в плануванні і передбачає створення своєрідної завіси у вигляді оманливих повідомлень чи інформації, яка провокує конфлікти між учасниками соціальної мережі.

Інша модель полягає в залученні користувачів-волонтерів, які ведуть запеклі дискусії в обговореннях, пишуть коментарі, а також публікують замітки, повідомлення, що критикують чи підтримують певні дії, висвітлюють їх під «необхідним» маніпулятору кутом зору. Оскільки Росія не має в Україні власних (підконтрольних) медіа, головне поле її пропагандистських дій зосереджується на полі соціальних мереж. Створюються конкретні диверсійні групи з відповідним контентом, наприклад: «Владимир Путин... лидер всего мира» (<https://www.facebook.com/groups/623857548397485>) та ін. Також відбуваються спроби хакерських атак. Показовим прикладом слугує злам російськими хакерами стрічки новин в ефірі «Україна 24» та запуск фейкової «заяви» В. Зеленського про капітуляцію.

Третя модель – тотальне блокування. Усі популярні соціальні мережі дають змогу блокувати користувачів, дії яких заважають чи ображають інших користувачів. Якщо ж користувач публікує неприйнятну для маніпулятора інформацію, то цю проблему можна вирішити через блокування профілю цього відвідувача соціальної мережі чи групи. Така практика також характерна для російських соцмереж.

При цьому можна погодитися й з думкою К. Крайнової про те, що технології маніпуляції, застосовувані в інтернет-комунікаціях, копіюють технології традиційних ЗМІ: це і «спрощення проблеми», і «наклеювання ярликів», і використання «стверджувальних заяв», тем, які лякають, повідомлень, які відволікають увагу від важливої політичної проблеми, зменшують значущість теми та ін. [15]. Однак чимала кількість інформації,

яка щодня продукується в інтернеті, в несистематизованому вигляді ускладнює для адресата пошук смислового значення переданого повідомлення, а це відкриває нові можливості для маніпулювання. Водночас у соціальних мережах маніпулятор подає інформації дрібними порціями і в «потрібній» тональності і, таким чином, не дозволяє користувачеві ефективно її проаналізувати та осмислити.

У цьому контексті з урахуванням того, що маніпуляційні технології в соціальних мережах повторюють або переплітаються з технологіями маніпулятивного впливу в традиційних ЗМІ, зазначимо, хоча й з певними застереженнями, дієвість маніпуляційних прийомів на внутрішній світ людини, визначених С. Кара-Мурзою [16].

При цьому зауважимо, що сьогодні в боротьбі зі стресами повною мірою не використовується інформаційна сфера. На жаль, вона вже навчилася продукувати стрес, але інформаційні технологи досі неефективно використовують наявні в електронних ресурсах широкі можливості для його нівелювання, для формування суспільного оптимізму, патріотизму та бойового інформаційного контрнаступу в умовах інформаційної війни. Нові електронні інформаційні технології створюють можливості для відродження ментальних ресурсів самосвідомості і використання їх в інформаційному подоланні стресових явищ. Так, завдяки інформаційній сфері відбувається важливе спілкування в соціальних мережах із близькими і рідними людьми, з'являються нові контакти та можливості для позитивних психологічних орієнтирів.

Зауважимо, що активізація процесу циркуляції інформації в суспільстві та необхідність її організації для використання в суспільно значимих цілях, а також у боротьбі із зумисними негативними інформаційними впливами в межах інформаційних воєн, зумовлює об'єктивні процеси трансформації бібліотечних установ як центрів зберігання і організації використання інформаційних ресурсів у новій інституційній якості. А також і в поширенні «інформації про інформацію». Є ще одна перевага в посиленні руху інформації – сприяє вдосконаленню суспільної орієнтації в стрімко зростаючих обсягах сучасної інформації та в ефективному управлінні процесом відбору якісного, корисного в національному розвитку ресурсу [17]. Такий ресурс має бути ефективно використаний у забезпеченні психологічної стійкості суспільства в періоди серйозних випробувань, нейтралізації негативних впливів стресових ситуацій.

Стратегічні завдання розвитку бібліотек, пов'язані із розвитком особи в оновлювальному суспільстві зумовлюються всезростаючою чисельністю викликів, пов'язаних із проблемами людини як біологічної особи, так і в процесі соціальних структуризацій, у тому числі й тих, що пов'язані зі стресовими ситуаціями в сучасному швидкоплинному, постійно збагачуваному несподіваними викликами житті. Розв'язання всіх стратегічних проблем сучасності неможливе без упорядкування, організації ефективного керівництва інформаційними ресурсами. При цьому проблем

розвитку стає все більше, інформаційні ресурси зростають у величезних обсягах. І навіть на загальносуспільному рівні управління ними, ефективно використання їх в інтересах суспільства стає все більш проблемним і теж може призводити до стресових ситуацій, насамперед на рівні окремої індивідуальності.

Висновки. Таким чином, включаючись у процес вивчення обсягів сучасних електронних інформаційних ресурсів, здійснюючи активний відбір корисних для суспільства джерел інформації, бібліотечні установи мають найперше орієнтуватися на запити основних категорій користувачів, пов'язаних з актуальною проблематикою суспільного розвитку. В умовах воєнного протистояння, затяжної інформаційної війни з Росією саме стресові чинники створюють чималі проблеми для суспільства. Тож, досліджуючи цю надважливу суспільну проблему, ми дійшли такого висновку: саме бібліотечні установи своїми інформаційними можливостями можуть суттєво впливати на психологічну обстановку.

По-перше, їх працівники мають уважно вивчати найгостріші проблеми, що хвилюють співгромадян і стають джерелами вразливих стресів у суспільстві.

По-друге, вони мають уважно проаналізувати зміст своїх традиційних фондів, як спеціальних, так і художніх, що можуть бути придатними для нейтралізації стресових проявів серед громадян.

По-третє, інформаційні працівники бібліотек мають проаналізувати основні масиви електронної інформації, пов'язаної із актуальною соціально-психологічною проблематикою, джерелами виникнення стресових сплесків і своєчасно купірувати їх позитивною інформацією.

По-четверте, в розвитку сучасної бібліотечної діяльності суттєвого значення набуває вдосконалення інформаційної функції бібліотек, трансформація її в інформаційно-аналітичну з розвитком власних продуктів (інформаційних журналів, бюлетенів та ін. видань) для відсіювання шкідливої, неправдивої інформації, що має істотно вплинути на зменшення стресів у читачів.

Ефективність зазначеної роботи бібліотечних установ зростатиме при умові широкої співпраці з місцевими громадськими організаціями, управлінськими структурами, науковцями. Спільна робота в боротьбі зі стресовими ситуаціями серед громадян у такі складні періоди життя, як подолання пандемії, боротьба з ворогом в умовах агресії тощо сприятиме оздоровленню соціально-психологічного клімату, піднесенню патріотизму, згуртованості громадян у боротьбі з суспільними небезпеками.

Список бібліографічних посилань

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации. М. : ВЛАДОС, 1994.

2. Ландэ Д. В. Поиск знаний в Интернет. Профессиональная работа / пер. с англ. М. : Вильямс, 2005.
3. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. Київ : Освіта, 1999.
4. Лобузїна К. Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Київ, 2012.
5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Пед. думка, 2016.
6. Панченко О. А. Кабанцева А. В. Людська психіка в інформаційній небезпеці. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/41.pdf.
7. Бодров В. А. Роль личностных особенностей в развитии психологического стресса. Психические состояния. СПб. : Питер, 2000. С. 151.
8. Люди з хворобами серця під час війни. Як боротися зі стресом та говорити з рідними із групи ризику. URL: <https://suspilne.media/219658-ludi-z-hvorobami-serca-pid-cas-vijni-ak-borotisa-zi-stresom-ta-govoriti-z-ridnimi-iz-grupi-riziku>.
9. Life-style intervention at the worksite--reduction of cardiovascular risk factors in a randomized study. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11266148/#affiliation-1>.
10. Сім захворювань, викликаних стресом. URL: <https://tokar.ua/read/25017>.
11. Як війна впливає на українців, їхню роботу та надії на майбутнє. Дослідження. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/03/25/7334501>.
12. Зубчик О. А. Політична маніпуляція і проблема відповідальності влади та ЗМІ. Парадигма творення в сучасній науці: на шляху до інтегрованого світогляду : матеріали наук.-прак. конф. (Острог, 2009). Острог, 2009. Вип. 1. С. 19–208.
13. Почепцов Г. Г. Інформаційна війна як інтелектуальна війна. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/13303>.
14. Ковалевич Б. В. Соціальні мережі як новий інструмент ведення інформаційних війн у сучасному світі. *Грані*. 2014. № 4 (108). С. 118–121.
15. Крайнова К. А. Интернет как средство политической манипуляции в современном политическом управлении. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/internet-kak-sredstvo-politicheskoy-manipulyatsii-v-sovremennom-politicheskom-upravlenii>.
16. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. М., 2005. С. 715–719.
17. Горова С. В. Бібліотечні установи у задоволенні потреб користувача інформаційного суспільства. *Sciences of Europe*. Прага, 2017. № 20 (20). Т. 4. С. 63–79.